

**KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE ANADOLU'DA MEVLÂNA
ALGISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Baycan ATEŞ**

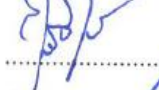

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfullah KARA**

Karabük, 2016

TEZ KURULU ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Baycan ATEŞ'e ait "Selçuklular Döneminde Anadolu'da Mevlâna Algısı" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Tarih Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS programı tezi olarak oybirliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı ve Danışmanı	: Prof. Dr. Seyfullah KARA	
Üye	: Doç. Dr. Murat AĞRI	
Üye	: Doç. Dr. Haşim ŞAHİN	

Tez Sınavı Tarihi : 18.05.2016

DOGRULUK BEYANI

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Selçuklular Döneminde Anadolu’da Mevlâna Algısı” adlı çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanışında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

18/05/2016

Baycan ATEŞ

ÖNSÖZ

Geçmişe dönüp baktığımızda belli zamanlar diliminde yaşanan olayların anlaşılmasını kolaylaştıracak birçok değerimiz mevcuttur. Ya da bu değerlerimize sahip çıkmamızı gerektiren ve bizi buna teşvik eden isimler bulunmaktadır. Bu değerler asırlar boyunca kendisinden önemle söz ettirmiştir. Hiç şüphesiz ki, Anadolu ve İslam coğrafyasında yaşamış en büyük değerlerden biri de Mevlâna Celâleddîn-i Rûmi'dir. XIII. asırdan bu yana adından sürekli söz ettirmiş büyük bir mutasavvıf ve bir mütefekkidir. Bunun yanı sıra asırlar boyunca birçok kesim tarafından takdir edilip, büyük oranda insanlara örnek gösterilen değerli bir fikir adamıdır. Vefatından sonra bunca asır geçmiş olmasına rağmen, hala aynı aşkla adından söz ettiren bu değerli insanı, şimdiye kadar birçok araştırmacı ele almış ve çeşitli yönleriyle inceleme imkânını elde etmişlerdir.

Bizim bu çalışmamızın yapılmasındaki en büyük amaç, yaşadığı günden beri değerini hiçbir zaman yitirmemiş, özellikle başta Anadolu olmak üzere, İslam coğrafyası üzerindeki önemini sürdüren değerli İslam büyüğünü tanımaktır. Ayrıca, asırlar boyunca her millet tarafından beğenilmiş olan bu büyük mutasavvıf ve din adamının tanıtılmasında üzerimize düşen vefa borcumuzu bir nebze yerine getirip, onu konu alacak çalışmalara bir katkıda bulunmaktır.

Çalışmanın giriş bölümünde tasavvufun Anadolu'ya girişi, birinci bölümünde Mevlâna'nın hayatı, babası Bahâeddin Veled ve Belh'ten göç etmesi, Mevlâna'nın doğumu, Mevlâna'nın Anadolu'ya gelişi, Mevlâna'nın yetiştiği bilimsel ve fikirsel ortam, ikinci bölümde sufi ve âlimlerin Mevlâna'yla ilişkileri, üçüncü bölümde idarecilerin Mevlâna'yla ilişkileri, dördüncü bölümde halkın Mevlâna'yla ilişkileri, beşinci bölümde gayrimüslimlerin Mevlâna'yla ilişkileri, altıncı bölümde ise Moğollar ve Mevlâna ilişkileri ile ilgili konular ele alınmıştır. Bu bağlamda Mevlâna'yı önceki çalışmaların aksine birçok yönüyle ele alıp, bu sefer o dönemde yaşamış insanların ve kesimlerin Mevlâna algısını ortaya koymaya çalıştık. Sonuç bölümünde ise çalışmanın tümü hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Araştırma esnasında kaynak olarak o döneme ait en önemli eserlerden olan *Sipehsâlar*, *Menakıb'ül -Ârifîn*, ve *İbtidanâme* adlı eserlerin yanı sıra, Fûruzanfer'in *Mevlâna* adlı eseri ile, Abdûlbaki Gölpinarlı'nın eserlerinden ve özellikle *İslam Ansiklopedisi*'nden yararlanılmıştır. Ayrıca günümüzde de Mevlâna'yı konu almış birçok yerli ve yabancı isimden ve makalelerden de istifade edilmiştir. İncelediğim konuyla ilgisi olan kısımlarda özellikle Mevlâna'nın eserlerinden *Fihi Mâ-Fih*, *Mektuplar* adlı eserlerinden istifade edilmiştir.

Konu olarak Mevlâna'yı seçmemi sağlayan ve kıymetli vaktini büyük bir itina ile bana ayıran, eleştiri ve tavsiyeleriyle ufkumu açan çok saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Seyfullah KARA'ya, ayrıca, lisans eğitimimi aldığım Sakarya Üniversitesi'nde Tarih Bölümü Öğretim Üyesi olan ve çalışmamın olgunlaşmasında çok değerli katkıları bulunan, bu süreçte tavsiyeleri ve görüşleri her zaman bana yol gösterici olan hocam Doç. Dr. Haşim ŞAHİN'e şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca bu çalışmayı sürdürdüğüm zamanlarda ve hayatımın her alanında, her an desteğini, anlayışını ve özellikle dualarını benden esirgemeyen, varlığıyla büyük onur duyduğum muhtereme eşim Sultan ATEŞ hanımefendiye sevgi ve saygılarımla birlikte şükranlarımı sunuyorum...

Baycan ATEŞ

18/05/2016

İÇİNDEKİLER

TEZ KURULU ONAY SAYFASI	i
DOGRULUK BEYANI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM MEVLÂNA'NIN HAYATI

1.1. Mevlâna'nın Doğumu	7
1.2. Mevlâna'nın Babası Bahâeddin Veled ve Belh'ten Göç Etmesi	10
1.3. Mevlâna'nın Anadolu'ya Gelişi	17
1.4. Mevlâna'nın Yetiştığı İلمي ve Fikiri Ortam	23

İKİNCİ BÖLÜM TOPLUMSAL HAYATTA MEVLÂNA ALGISİ

2.1. Sufi ve Âlimlerin Mevlâna'yla İlişkileri	30
2.1.1. Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî	30
2.1.2. Şems-i Tebrizî	36
2.1.3. Selahaddin-i Zerkubi	49

2.1.4. Çelebi Hüsameddin	54
2.1.5. Sultan Veled	60
2.1.6. Sadreddin Konevî	63
2.1.7. Beyhekim Ekmelüddin	69
2.2. Halkın Mevlâna Algısı	73
2.3. Gayrimüslimlerin Mevlâna Algısı	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SİYASİ HAYATTA MEVLÂNA ALGISİ

3.1. Selçuklu Sultanları ve Devlet Adamlarının Mevlâna'yla İlişkileri.....	80
3.1.1. I. Alâeddin Keykubat.....	81
3.1.2. II. İzzeddin Keykavus.....	85
3.1.3. IV. Rükneddin Kılıçarslan.....	88
3.1.4. Muinüddin Pervane	92
3.1.5. Celâleddin Karatay	97
3.2. Moğollar ve Mevlâna İlişkisi	99
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA	107
ÖZET	113
ABSTRACT	114
ÖZGEÇMİŞ.....	117

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz.	: Bakınız
B.t.y.	: Baskı tarihi yok
B.y.y.	: Baskı yeri yok
ev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
H.z.	: Hazreti
KTOY	: Konya Ticaret Odası Yayınları
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
NKM.	: Nüve Kültür Merkezleri
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
S.	: Selçuk Üniversitesi
ŞİA.	: Şamil İslam Ansiklopedisi
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
Vd.	: Ve diđerleri
Vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

Medeniyetlerin beşiği olan Anadolu topraklarında Osmanlı Devleti'nden önce kurulmuş olan Anadolu Selçuklu Devleti bulunmaktaydı. Anadolu Selçuklu Devleti'nin bu verimli toprakları yurt edinmesi hiç şüphesiz büyük çabalar sonucu gerçekleşmiştir. İsmi saydığımız bu büyük devletlerin Anadolu topraklarına kazandırdıkları kültür, medeniyet, ekonomi vs. kazanımları aşikârdır. Bu büyük devletlerin son zamanlarında yaşadıkları buhranlar neticesinde aslından uzaklaşmaları ilk zamanlarında görülen bir durum değildir.¹ İlk zamanlarda oldukça görkemli ve ihtişamlı olan bu devletler, son zamanlarında bu ihtişam ve güçlerini kaybetmişlerse de Anadolu topraklarına kazandırdıkları kültür, medeniyet ve maneviyat günümüze kadar devam etmiştir.

Kimi çevrelerce Orta Zaman olarak adlandırılan Orta Çağ zaman diliminde İslam ve Türk tarihinde bu devletler önemli izler bırakmışlardır.² Bu devletlerin en önemlilerinden birisi kuşkusuz Anadolu Selçuklu Devleti'dir. 1040-1243 yılları arasında³ Anadolu topraklarında hüküm süren bu devlet, medeniyet ve ekonomik hayatı kadar, dini hayatından da söz ettirmiştir. Anadolu'ya İslam'ın girişi ve yayılması esas itibariyle Anadolu Selçuklularının zamanında olmuştur.⁴ Selçuklu Devleti döneminde Anadolu toprakları üzerinde yaşayan insanların tasavvuf ve tarikatlarla tanışmaları önceki dönemlere oranla daha da hız kazanmıştır. İslam'da rastladığımız tasavvuf kavramı, ruhi ve manevi boyutu öne çıkaran dini hayat ve düşünce biçimi olarak Selçuklu halkı arasında hızla yayılmaya başlamıştır.

Dini akımlar şimdiye kadar farklı zaman dilimlerinde birçok merhaleden geçerek Anadolu'da tutunmuştur.⁵ Türkler İslam memleketleriyle sınır komşusu

¹ Ramazan Muslu, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, İstanbul 2007, s. 173

² Haşim Şahin, *Orta Zaman Türkleri*, İstanbul 2011, s. 11

³ Şahin, *a.g.e.*, s. 173

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri Selçuklu Dönemi*, İstanbul 2011, s. 145.

⁵ Ahmet Özalp, "tasavvuf", *Şamil İslam Ansiklopedisi*, cilt: VI, İstanbul 1994, s. 124.

oldukları için İslamiyet’i kabul etmekte pek zorlanmamışlardır. Zaten Oğuzlar o dönemlerde İslamiyet’i tanıyorlardı.⁶ Bu vesileyle henüz Selçuklular tarih sahnesine çıkmadan da aslında Türkler, Mâverâünnehr’den kalkıp, Bizans toprakları olan Anadolu’ya saldırılar düzenlemişlerdir.⁷ Aslında Anadolu’nun İslam’la tanışması Malazgirt Savaşından sonra daha da pekişmiştir.⁸ Selçuklu Türkleri Anadolu’ya ilk yerleşmeye başladıktan sonra yavaş yavaş yerleşik hayata geçmişlerdir. İslam’ı yaymakla bu topraklarda böylelikle daha da kalıcı hale gelmişlerdir.⁹ Yerleşik hayata geçen bu göçebe Müslüman Türkler yavaş yavaş çevrelerinde bulunan diğer insanları da etkilemeye başlamışlardır.¹⁰ Tasavvuf tarihçileri bu dönemler ve merhaleler hakkında çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Kuruluşlarından beri Anadolu’yu yurt etmek isteyen Selçuklulardan¹¹ önce, Anadolu’da pek rastlamadığımız tasavvufun Anadolu’ya girişi nasıl olmuştur? Hangi yollarla ve hangi sebeplerle Anadolu halkı tasavvufla tanışmıştır? Tasavvufun Anadolu’daki temsilcileri kimler idi? Anadolu’da faaliyet gösteren tasavvuf yolları hangileri idi? Bu tasavvuf yollarından hangileri günümüze ulaşmıştır? İleride Selçuklular döneminde Anadolu’da faaliyet gösteren tasavvuf yollarıyla ilgili bu sorulara cevap bulmaya çalışacağız.

Selçuklu Anadolu’sunun gerek kültürel, gerek maddi ve gerekse manevi yönlerden yükselmesinin sebepleri arasında büyük bir medeniyetin süratle doğması yatmaktadır. Bu da birkaç sebebe bağlıdır. Bu sebeplerden biri; Doğu-batı ve kuzey-güney ülkeleri arasında önemli ticaret yollarının kesiştiği yer olmasından ötürü iktisadi ve medeni bakımdan yükseliş göstermesidir.¹² İktisadi ve medeni refaha birde bu bölgede bulunan idarecilerin hoşgörülerini ve dine verdikleri önem eklenince, Müslim, Gayr-i Müslim ayırımı yapılmaksızın herkes, değer bulunca¹³, Anadolu toprakları gün geçtikçe yeni ilim adamlarını bağrına basmıştır. Anadolu’ya göç

⁶ Sencer Divitçioğlu, *Oğuz’dan Selçuklu’ya Boy, Kanat ve Devlet*, Ankara 2005, s. 63.

⁷ M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara 2013, s. 188; Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara 2012, s. 18.

⁸ Faruk Sümer, *İslam Kaynaklarına göre Malazgirt Savaşı metinler ve çeviriler*, Ankara 1988, s. 65.

⁹ Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi*, Ankara 2003, s. 127.

¹⁰ Tuncer Baykara, *I. Gıyaseddin Keyhusrev*, Ankara 1997, s. 67.

¹¹ Osman Turan, *Doğu Anadolu’da Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2011, s. 9.

¹² Osman Turan, *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul 1999, s. 26

¹³ Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri*, Ankara 1998, s. 5.

edenler daha çok Türkistan, Harezmi, Horasan, İran ve Azerbaycan'dan gelenler olmuştur.¹⁴

Bu gelenler arasında halk üzerinde en fazla etkiye sahip olanlar hiç şüphesiz mutasavvıf ve dervişlerdir. Aslında bazı mutasavvıf ve dervişlerin daha ilk asırlardan itibaren Türklerin İslamiyet'e ısınmasında önemli rolleri olduğu ifade edilmektedir.¹⁵ IX. Asırda Fergana, Harezmi, Buhara gibi yerlerde faaliyetlerde bulunan mutasavvıflar müritlerini göçebe Türkler arasına sokmakla da tasavvufi görüşlerini yaymanın yolunu bulmuşlardır. Böylelikle Anadolu'ya Selçuklular zamanında akın akın gelenler arasında dervişler yerlerini almışlardır.¹⁶ Gelen derviş ve mutasavvıfların en önemli gayeleri, Allah rızası için insanları İslamiyet'e ısındırıp, sonraki yıllarda bu topraklarda Müslümanlığın yayılmasına vesile olmaktı. Aslında Anadolu topraklarında tasavvufun yayılmasının ve yerleşmesinin sebeplerinden birisi de, diğer bölgelerdeki sosyo-ekonomik yapıların giderek çökmesi olmuştur. 12. Yüzyılda Anadolu'da varlıklarını hissettirmeye çalışan mutasavvıf ve dervişler¹⁷ etkilerini ve tesirlerini günümüze kadar ulaştırmaya muvaffak olmuşlardır.

Bu dönemlerde tasavvufun yayılmasındaki bir başka faktörde İmam-ı Gazzali (ö.1111)'nin tasavvufu Sünnilikle bağdaştırması olmuştur. Bu vesileyle, daha önceleri tasavvufa karşı çıkan sünni fakihleri de bu yola ısınmaya başlamışlardır.¹⁸ Bu fakihlerin bir kısmı zamanla Anadolu'ya gelmişlerdir. Böylelikle tasavvuf Anadolu'da yavaş yavaş dini hayatın bir parçası haline gelmeye başlamıştır.¹⁹

Tasavvufun Anadolu topraklarında yerleşmesinin en önemli vesilelerinden biri de, Selçuklu yöneticilerinin hoşgörülü politikalarıydı. Moğol istilasına kadar Anadolu'daki hâkimiyeti devam eden Anadolu Selçukluları²⁰ ilme ve bilime vermiş oldukları değerler bir yana, dine ve din adamlarına sunmuş oldukları yayılabilir ve yaşanabilir ortam oldukça önemli olmuştur. Özellikle I. Alaeddin Keykubat

¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular zamanında Türkiye*, İstanbul 1999, s. 26

¹⁵ Kerimüddin Mahmud Aksarâyi, *Selçukî Devletleri Tarihi*, çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1943, s. 174-176; Seyfullah Kara, *Selçuklular'ın dini serüveni*, İstanbul 2006, s. 171

¹⁶ Kara, a.g.e., s. 170-171.

¹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2012, s. 25

¹⁸ Kara, a.g.e., s. 170-171

¹⁹ Kara, a.g.e., s. 171

²⁰ Carule Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2015, s. 47.

döneminde birçok mutasavvıf ve derviş Anadolu'ya gelmişlerdir.²¹ Bizim konumuz olan meseleleri ele aldığımızda da bu söylediklerimiz kendisini açık şekilde gösterecektir. Hatta denilebilir ki, Anadolu Selçuklu Devleti topraklarında en fazla din adamı I. Alaeddin Keykubat döneminde gelmiştir.²² Bu durumun en büyük göstergelerinden biri bu dönemde açılan yeni medreselerdir. Böylelikle Anadolu'ya gelen mutasavvıf ve din adamlarına yeni medreseler inşa edilerek onların ilimlerini rahatlıkla yaymalarına olanak sağlamış olunuyordu.²³ Bu da görüşlerini ve ilimlerini yaymak için imkânların sağlandığı ve özgürce yaşayabileceği diyarları arayanlar için bulunması güç bir ortamdı. Bu imkânları değerlendirmek için Anadolu'ya birçok mutasavvıf ya kendileri göç edip geliyorlardı ya da temsilcilerini gönderiyorlardı. Öyle ise denilebilir ki, Anadolu'nun İslamlaşmasında ve tasavvufun Anadolu'ya yerleşmesinde ve yayılmasında Selçuklu sultanlarının rolleri inkâr edilemez bir gerçektir.²⁴

Tasavvufun Anadolu'ya yerleşmesini hazırlayan ve hızlandıran sebepleri toparlayacak olursak şunları diyebiliriz; özellikle Anadolu'nun Hıristiyan topraklarına komşu olması sebebiyle mutasavvıf ve dervişler için gaza ve cihad imkânı sağlaması, Anadolu'nun doğu-batı ve kuzey-güney ülkelerinin kesişiminde bulunmasıyla medeniyetin beşiği haline gelmesinden dolayı özgür ortam isteyen din adamlarını bağrına çekmesi, İmam-ı Gazzali'nin (ra) tasavvufu Sünnilikle bağdaştırması sonucunda çoğunluğu sünni olan Selçuklu fakihleri ve halkı tarafından tasavvufun daha rahat benimsenmesi ve birde Selçuklu sultanlarının hoşgörülü ve özgürlükçü politikaları ile Anadolu toprakları mutasavvıf ve dervişlerin çekim merkezi haline gelmiştir.

Böylelikle bu sebepleri sıraladıktan sonra geriye çok önemli bir sebep daha kalıyor ki, o da Moğol istilasıdır. XIII. Yüzyılda eski Köktürkler'in vatanında kurulup çok kısa zamanda büyüüp birçok devleti yakıp yıkan Moğollar,²⁵ büyük istila hareketine başlayıp başta Asya olmak üzere Kafkasya, Kırım ve Doğu

²¹ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara 2012, s. 29.

²² İbnu Bîbi, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Muhtasar Selçuknâme'den çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1941. s. 251-252; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1999, s. 26.

²³ Eyüp Baş, *İslam Kurumları Tarihi*, Ankara 2013, s.492

²⁴ Kara, a.g.e., s. 158.

²⁵ Yüan-Ch'ao Pí-Shi, *Moğollar'ın Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, Ankara 1948, s. 1.

Avrupa'ya kadar her tarafı tarumar ettiler.²⁶ Moğollar önlerine kim gelmişse öldürüp, birçok şehri yerle bir ettiler. Tarihçilere göre İslam tarihinde Moğol istilası ile mukayese edilebilecek başka bir felaket yoktur. Moğollar İslam kültür ve medeniyetini çiğneyip tahrip edip İslam ülkelerinin altını üstüne getirmişlerdir. İslam mukaddesatını hiçe sayıp camileri ahır yapıp, kur'an sayfalarını hayvanların ayakları altına atmışlardır.²⁷ Anadolu'ya sufilerin gelmesi konusunda şimdiye kadar zikrettiğimiz sebeplerin belki de en önemlisi olan Moğol istilası öncesinde Anadolu'ya sufiler ve dervişler gelmiş iseler de, Moğol istilası sonrasına kıyasla bunların oldukça az oldukları görülmektedir. Bu istilanın sebep olduğu göçlerle sufilerin ve dervişlerin Anadolu topraklarına yoğun şekilde göç ettiklerini kaynaklar zikretmektedir. Az önce de ifade ettiğimiz gibi tasavvufun merkezleri arasında ismi geçen Harezmi Medeniyeti'nin Moğolların eliyle yıkılması sonucu burada bulunan birçok sufi ve derviş, çareyi göç etmekte bulmuşlardır. Hal böyleyken baskıdan, kargaşadan ve zulümden kaçan bu dervişler için hoşgörünün ve kucaklayıcılığın beşiği olan Anadolu'ya göç etmek, sığınmak kaçınılmaz bir durum olmuştur.

Aslında Anadolu'ya göç eden sufilerin sadece Moğol istilası sonucu geldiklerini düşünmek doğru değildir. Çünkü aynı zamanda haçlı seferlerinin bir uzantısı sonucu Müslümanların İspanya'dan çıkarılmasıyla mağrip bölgesinden de bu tür göçler kaçınılmaz olmuştur. Mağrip bölgesinden Anadolu'ya göç eden kişiler arasında tüm zamanların en ünlü mutasavvıflarından olan Muhyiddin-i Arabi başta olmak üzere, Afifeddin-i Tilemsani ve birçok müridi bulunmaktadır.²⁸

XII. Yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'ya Harezmi, Buhara, Fergana gibi yerlerden sufi ve dervişler geldiği gibi, mağrip bölgesinden de buraya benzer toplulukların göçü gerçekleşmiştir.²⁹ Doğuda Moğol istilasından, mağripten de haçlı uzantısı saldırılardan kaçan mutasavvıflar Selçuklu sultanlarının hoşgörülü yaklaşımlarından dolayı Anadolu'da kendi tasavvufi görüşlerini rahatlıkla yayma imkanını bulmuşlardır. Selçuklu sultanlarının mutasavvıflara yaklaşımları öylesine sıcaktı ki, onlara saraylarının kapılarını açarak şölenlerde onları alimlerle, müftülerle,

²⁶ Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2014, s. 144.

²⁷ Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar" *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, cilt: XXX., İstanbul 2005, s. 228.

²⁸ Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İstanbul 2012, s. 89.

²⁹ Kara, a.g.e., s. 171-173.

kadılarla birlikte ağırlıyorlardı. Bu vesileyle İslam dünyasında şöhret bulmuş birçok mutasavvıf Anadolu'ya gelerek kendi tasavvuf ekollerini yayıp, kökleşmesine sebep olmuşlardır.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'da birçok tasavvuf akımı bulunmuştur. Bu tasavvuf akımlarından bazıları şunlardır; Kalenderilik, Kübrevilik, Haydarilik, Yesevilik, Rifailik ve Mevlevilik gibi birçok tasavvuf akımı faaliyet göstermişlerdir.³⁰ Bundan başka birde Anadolu'da bir çok mutasavvıf bulunmuştur. Tasavvufi akımlarını Anadolu Selçuklu Devleti sınırları içerisinde yaymaya çalışan ve isimlerini zikrettiklerimizin dışındaki mutasavvıflar başlıca şunlardır; Bahaeddin Veled, Mevlana, Şems-i Tebrizi (ö.1247), Burhaneddin Muhakkık-i Tirmizi(ö.1240), Necmeddin Daye(Razi)(ö.1256), Fahrüddin İraki(ö.1289) gibi isimlerdir.³¹ Böylelikle Anadolu'da bu vesileyle tasavvuf yerini alarak yayılmış ve bu tasavvufi akımlar içerisinde günümüze kadar birçoğu varlıklarını sürdürmüşlerdir.

³⁰ Muslu, a.g.e., s. 51-76; Ocak, "Türk Sufiliğine Bakışlar", s. 90; Ahmet Özalp, "tasavvuf", *ŞLA.*, cilt: VI, s. 126.

³¹ Kara, a.g.e., s. 173.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNA'NIN HAYATI

1.1. Mevlâna'nın Doğumu

Anadolu'da ve dünyada adından önemle söz ettiren, Şark-İslam tarihinin kaydettiği en önemli mütefekkirlerden biri olan³² Mevlana Celaleddin-i Rumi, 6 Rebiuülevvel 604'te (30 Eylül 1207) Belh şehrinde Bahaeddin Veled'in ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir.³³

Belh şehri daha 9. Yüzyıldan itibaren birçok ünlü mutasavvıflar yetiştiren ve aristokrat çevreleri içinde barındıran bir şehirdir. İşte Mevlana da böylesine önemli bir şehirde sufi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gözlerini açmıştır.³⁴ Ancak ne var ki Mevlana'nın doğum tarihi birçok tarihçi arasında tartışma konusu olmuştur.³⁵ *Divan-ı Kebir*'deki bir şiirinden hareketle Mevlana'nın Şems-i Tebrizi ile buluştuğunda 62 yaşında olduğu, dolayısıyla doğum tarihinin 580 (1184) olması gerektiği ileri sürülmüşse de bu iddia geçerli bulunmamıştır.³⁶ Hatta tarihçi Will Durant Mevlana'nın doğum tarihini 1201 diye iddia ederken, Maurice Barres de 1203 olarak kayda geçmiştir.³⁷

Hal böyleyken Mevlana'nın doğum tarihiyle ilgili kesin bir tarih ortaya konulamamıştır. Diğer bazı tarihçiler ise Mevlana'nın doğum tarihini 1207 olarak

³² Abdülbaki Gölpınarlı, "Mevlana(Hayatı-Sanatı-Eserleri)", İstanbul 1954, s. 3.

³³ Feridun bin Ahmed, *Hazreti Mevlana ve Yakınları(Sipahsalar Risalesi)*, çev. Ahmed Avni, Haz. Tahir Galip Seratlı, İstanbul 2007, s. 33; Reşat Öngören, "Mevlana Celaleddin-i Rumi", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Cilt. XXIX, Ankara 2004, s. 441; B. Füzüzanfer, *Mevlana Celaleddin*, çev. Feridun Nafiz Uzluk, İstanbul 1997, s. 68.

³⁴ Ocak, "Türk Sufiliğine Bakışlar", s. 122.

³⁵ Şefik Can, *Mevlana Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, İstanbul 2006, s. 31.

³⁶ Reşat Öngören, "Mevlana Celajeddin-i Rumi", *DİA.*, Cilt: XXIX, Ankara 2004, s. 441.

³⁷ Can, a.g.e., s. 31.

gösterirlerse de³⁸ kimi tarihçiler bunu daha farklı bir tarih olarak belirtmişlerdir. Buna getirdikleri delil ise Mevlana'nın "Fihi ma-fih" de geçen şu ifadeleridir; "*Semer kand'deydik. Harezmsah Semer kand'i kuşatmıştı. Asker çekmişti, savaşmaktaydı. Oturduğumuz mahallede bir kız vardı, pek güzeldi. Öylesine güzeldi ki o şehirde eşi-benzeri yoktu. Duyuyordum her solukta diyordu ki: Tanrım, nasıl reva görürsün de beni zalimlerin ellerine verirsin? Biliyorum ki bunu hiç reva görmezsin; sana güvencim var.. Şehri yağma ettiler, bütün halkı esir edip götürdüler. O kadının cariyelerini bile esir ederek götürdüler de Ona hiçbir elem erişmedi, o kadar güzel olduğu halde kimse Ona bakmadı bile...*"³⁹ Ancak Harezmsah, bütün tarihlerin kaydetmesi ile sabittir ki, Semer kand'ı 1207 de almıştır. Bu tarihte Mevlana'nın gördüğünü anlayıp unutmadan nakledecek bir yaşta olması icap ettiğine göre, kaynakların kaydettikleri tarihten hiç olmazsa on yıl önce dünyaya geldiği anlaşılmaktadır.⁴⁰

Fakat Mevlana'nın dönemine ait ve o döneme yakın "Sipahsalar, Menakıb'ül Ârifin," gibi eserlerin büyük çoğunluğunun ittifak ettiği tarih 6. Rebiülevvel 604, yani 30 Eylül 1207'dir.⁴¹ Çünkü Mevlâna 1225 yılında henüz 18 yaşındayken evlendiğini kaynaklar ifade ediyor. Buna göre Mevlâna'nın doğum tarihi 1207'ye denk düşer.⁴² Binaenaleyh bizde bu tarihe ittiba edip Mevlana'nın doğum tarihini bu şekliyle kabul görüyoruz. Çünkü bu tarihte ittifak eden şahsiyetlerin çoğu ya o dönemde yaşayan kişiler olup veya birinci el kaynaklardan istifade edip nakleden kişiler olması hasebiyle daha sahih olduğuna kanaat getiriyoruz.

Mevlana'nın hayatında tartışma konusu olmayan gerçeklerden biri onun asıl adıdır. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed'tir.⁴³ Fakat Mevlana'ya Rûmî denilmesinin sebebi ömrünün uzun bir kısmını Anadolu diyarlarında geçirmiş olmasıdır. Çünkü buralara Rum diyarı da denildiği için

³⁸ Kara, a.g.e., s. 240.

³⁹ Mevlana Celaleddin-i Rumi, *Fihi ma-fih*, çev. Ahmed Avni Konuk, haz. Selçuk Eraydın, İstanbul 2004, s. 157.

⁴⁰ Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 3.

⁴¹ Ahmed Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri I*, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973, s. 154; B. Füzüzanfer, a.g.e., s. 68

⁴² B. Füzüzanfer, a.g.e., s. 112.

⁴³ Kara, a.g.e., s. 241; B. Füzüzanfer, a.g.e., s. 71; Öngören, "Mevlana Celaleddin-i Rumi" *DİA.*, Cilt. XXIX, s. 441

bulunduğu bölgenin adıyla da ifade edilmiştir.⁴⁴ Mevlana unvanı ise onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. Farsça da ‘Sultan’ anlamına gelen ‘Hüdavendigâr’ lakabı da kendisine babası tarafından verilmiştir. Ayrıca doğduğu şehre nispetle kendisine ‘Belhî’ de denilmiştir.

Mevlana’nın Belh şehrinde doğduğuna, Bahaeddin Veled’in ikinci oğlu olduğuna, daha sonra Anadolu’ya göç ettiğine dair bütün kaynaklar müttefiktir. Mevlana’nın soyunun Hz. Ebû Bekir’e (ra) dayandığı, Anadolu’ya hangi yönlerle geldiği, eğitim safhasının neler olduğu hakkındaki bilgileri, Mevlana’nın babası Bahaeddin Veled’i ele alırken zikredeceğimizden dolayı babası hakkında söyleyeceğimiz şeyler, Mevlana için de geçerli olacaktır bu konular üzerinde şimdilik durmayacağız. Ancak şunu ifade etmemiz gerekir ki babasından dolayı Mevlana daha küçük yaşlardan beri oldukça önemli bir eğitim aldığı zikredilmektedir.⁴⁵ Aşağıda ele alacağımız konularla burada zikretmediğimiz meselelere açıklık getirmeye çalışacağız. Ancak şunu söylememiz gerekir ki Bahaeddin Veled Belh şehrini terk ettiğinde Mevlana henüz 5 yaşında idi. Babası 1231’de vefat ettiğinde de Mevlana henüz yirmili yaşlarındaydı.⁴⁶

Mevlâna’nın asıl olgunluk dönemi, bilindiği üzere, Anadolu Selçuklu Devleti’nin Moğol boyunduruğuna girdiği 1240’lı yıllardan itibaren başlar.⁴⁷ Çünkü Moğol istilasıyla Anadolu’da baş gösteren maddi ve manevi buhranlar halk adına manevi sorumluluk taşıyan Mevlâna’yı derinden etkilemiş ve onun manevi yönden daha da olgunlaşmasına sebebiyet vermiştir. Mevlana’nın bu yükün altından kalkmasına vesile olan en önemli şey, daha küçük yaşlardan itibaren babası Bahaeddin Veled’den tasavvuf dersleri almış olmasıdır. Çünkü babası da bu tarz sıkıntılarla karşılaşmış ve nasıl mücadele edilebileceğine dair Mevlâna’yı oldukça iyi bir biçimde yetiştirmiştir. O halde diyebiliriz ki, Mevlâna’nın hayatında karşılaştığı bütün safhalarda babasını kendisine örnek aldığı ve onun vesilesiyle bu sorunlarla baş ettiğini görüyoruz.

⁴⁴ Mustafa Kafalı, “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, Ankara 2013, s. 38.

⁴⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 33.

⁴⁶ Muslu, a.g.e., s. 73.

⁴⁷ Ocak, “Türk Sufiliğine Bakışlar”, s. 140.

1.2. Mevlâna'nın Babası Bahâeddin Veled ve Belh'ten Göç Etmesi

Anadolu coğrafyasına Orta Asya'dan göç ederek gelmiş, din ve tasavvuf konularında adından önemle söz ettiren simalardan biri de Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin babası Bahâeddin Veled'dir. Bu önemli şahsiyet 546'da (1151) Belh Şehrinde dünyaya gelmiştir. Bahâeddin Veled'in herkesçe bilinen ciheti annesinin Harezmsahlar hanedanından olduğudur. Ancak hanedanın hangi sultanına mensup olduğu malum değildir.⁴⁸ Bazı kaynaklar, Onun annesinin Harezmsah sultanı Muhammed Harezmsah'ın kızı olduğunu söylüyorlarsa da kaynakların bu ifadelerini kabul etmek imkansızdır. Bundan dolayı bu sultanın kızının Bahâeddin Veled'in babasıyla evlenmiş olması kronolojik olarak mümkün değildir. Çünkü Bahâeddin Veled'in doğduğu tarihte bu hükümdar henüz evlenmemiş, belki de henüz doğmamıştı. O halde kaynakların dedikleri kişi Muhammed Harezmsah'ın kızı değil, Harezmsahlar hanedanından başka birinin kızı olmalıdır.⁴⁹ Babasına gelince; Oda Belh şehrinin en önemli âlimlerinden biri olup, adı da Celâleddin Hüseyin Hâtibi'dir. Bahâeddin Velede iki yaşına geldiğinde babası vefat eder. Kendisi büyüyüp buluşa erdiğinde bilim ve hikmet alanında önemli biri haline gelmiş ve herkesçe takdir edilen bir şahsiyet olmuştur.⁵⁰ Ayrıca Bahâeddin Veled'in soyunun sahih, sağlam bazı kaynaklara göre belgeli olarak Resulullah'ın (a.s.m.) halifesi Hz. Ebbekir-i Sıddık'a (r.a.) ulaşır.⁵¹ Daha sonra Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mü'mine Hatun'la evlenmiştir. Bu evlilikten bir yıl sonra Alâeddin Muhammed adında bir oğlu olmuştur. Bu oğlundan sonra ikinci bir oğlu daha dünyaya gelmiş ve bunun da adını Muhammed Celâleddin koymuştur.⁵²

Bütün bunlarla beraber şunu ifade etmeliyiz ki; Mevlâna'dan söz ederken babasını ele almamak mümkün değildir. Fakat ne yazık ki Bahâeddin Veled hakkında yapılan araştırmalar Mevlâna'ya kıyasla çok azdır. Bahâeddin Veled'le ilgili konular genellikle sadece oğlu söz konusu olduğunda kısacık bir biçimde ele alınmıştır. Oysa Mevlâna üzerinde ilk etkiyi bırakan ve Onun ilk hocası olan kişi hiç

⁴⁸ Füzûzanfer, a.g.e., s. 74.

⁴⁹ M. Nazif Şahinoğlu, "Bahâeddin Veled" *DİA.*, cilt. IV, İstanbul 1991, s. 460

⁵⁰ Eflâki, a.g.e., I, s. 110-111.

⁵¹ Sipahsâlar, a.g.e., s. 21.

⁵² Mehmed Önder, *Mevlâna Hayatı-eserleri*, İstanbul 1973, s. 15.

şüphesiz babası Bahâeddin Veled'dir. Dolayısıyla Mevlâna'yı daha iyi anlayabilmek için Onun tasavvuf hazinesinin ilk kaynağına bakmak gerektir. Bu ilk kaynak hiç kuşkusuz babasıdır.⁵³

Kendisine Bahâ-i Veled ve Sultânü'l-ulema ünvanları sonradan verilmiştir.⁵⁴ Ona bu ünvanların verilmesini kaynaklar şu şekilde aktarır; Belh diyarında üç yüze yakın müftü bir Cuma gecesi Hz. Peygamber'i (a.s.m.) bir rüyada gördüler. Hz. Peygamber (a.s.m.) bu din adamlarına hitaben: "*Bugünden itibaren Bahâeddin Veled'e "Sultânü'l-ulema" deyiniz ve öyle hitap ediniz.*" diye buyurdu. Bu kişiler toplanıp rüyayı anlatmak için Bahâeddin Veled'e gittiklerinde onlar daha rüyayı anlatmadan Bahâeddin Veled rüyayı onlara aynen anlatınca hepsi onun müridi oldular.⁵⁵

Bahâeddin Veled Harezmin sadece ünlü âlimlerinden değil aynı zamanda bir o kadar şöhretli mutasavvıflarından biriydi. Bahâeddin Veled'in sohbet meclisleri halk tarafından çok rağbet görmüştür. Hatta Eflâki bunu biraz abartılı bir şekilde şöyle anlatır: "*Bahâeddin Veled'in hiçbir meclisi yoktu ki, orada yüreği Allah aşkı ile yananlar canlarını feda etmemiş olsunlar. Hazır olanlardan feryad yükselmemiş ve bir cenazede dışarı çıkmamış olsun.*"

Bahâeddin Veled sofîyenin ulularından olup kendini daima iyilik etme ve kötülükten kaçınma ile tanıtmıştı. Daima vaaz eder, sürekli felsefe hükemasını ve buna benzerlerin mezhebini eleştirerek reddedylerdi.⁵⁶ Kendisi Hanefilik mezhebine mensup idi. İran'dan daha uzak olan Anadolu topraklarını tercih etmesinin altında yatan en önemli sebeplerden biride kendisinin Hanefî mezhebine mensup olmasıdır.⁵⁷ Sünnetlere ittiba etmenin ve şeriata göre yaşamanın öneminden sürekli söz eder ve buna çok önem verirdi. Bunun böyle olmasını savunduğu gibi hayatında da tatbik etmeye özen göstermiştir. Hatta derler ki; Bahâeddin Veled kul hakkına, helale-harama o derece dikkat ederdi ki, o dönemde Abbasi halifesinin kendisine gönderdiği hediyeleri "*halifenin malı haram ve şüphelidir*" diyerek geri çevirmiştir.

⁵³ Kara, a.g.e., s. 206.

⁵⁴ Füzûzanfer, a.g.e., s. 74-75; Şahinoğlu, a.g.m., s. 460; Kara, a.g.e., s. 207.

⁵⁵ Eflâki, a.g.e., I, s. 110.

⁵⁶ Şahinoğlu, a.g.m., s. 461.

⁵⁷ Kara, a.g.e., s. 211.

Ayrıca halifeye “içki içen, çalgı ve şarkı dinleyen kişinin yüzü görülmeğe değer değildir”. diyebilecek kadar takva, şöhret ve iman sahibidir.⁵⁸ Anlaşılacağı gibi Bahâeddin Veled hak sözünü kimseye karşı esirgemez ve bildiği doğruları olduğu gibi söylerdi. Kimisi onun bu cesaretinin kaynağı olarak şöhretini gösterirlerdi.

Ayrıca büyük maneviyat ve mücahede sahibi bir zat olan Seyyid Burhaneddin Muhakkık Tirmizî’de kendisine mürit olmuş ve Mevlâna’nın atabeyliğini yani lalalığını üzerine almıştır. Sultan Said Celâleddin Muhammed Harezşah’da onun müritlerindendi.⁵⁹ İşte bazı kaynakların ifadelerine göre Bahâeddin Veled’in Belh şehrini terk etmesinin sebebi de tam olarak buradan meydana geliyor. Sultan Muhammed Harezşah daima Bahâeddin Veled’in yanına, sohbet meclislerine gelip, üstadı olan Fahreddin-i Râzî ile beraber onun vaaz meclislerinde sohbetleri dinlerlerdi.⁶⁰ Sultânü’l-Ulema ilim ve imandan gelen cesaretini aynı şekilde Harezşah’a karşı da göstermiştir. Onun yüzüne bakarak yürüdüğü yolun şeriat ve İslam yolu olmayıp, sapkınlık ve dalâlet olduğunu söylemiştir.⁶¹ Minberde vaaz verirken, Fahreddin-i Râzî ve Muhammed Harezşah’a daima bidatçı der ve ayna gibi her birisinin halini aynen kendisine gösterirdi. Derler ki: Harezşah’ın Bahâeddin Veled’den ürkmemesinin sebebi; Bahâeddin Veled’in vaaz kürsülerinde sürekli hükemâya ve felsefecilere ağır sözler söylemesidir. Bu kadar şöhret sahibi olan bu kişilerin yüzlerine karşı bu sözleri böylesine açık açık söylemek kolay olmadığı gibi, onlar da bu tür sözleri işitmekten son derece rahatsızlık duyuyorlardı ve inciniyorlardı.⁶²

Bahâeddin Veled’in bu ağır sözleri Belh Şehrinde hemen yayılıyordu. Dedikodular saraya kadar ulaşıyordu. Bir gün Fahreddin-i Râzî ve adamları Sultan’a gidip şikayette bulundular. Dediler ki: “*Bahâeddin Veled Belh halkını tamamıyla kendisine bağladı. Bize ve size asla itibar etmediği gibi, açıktan açığa da kötölemeye başladı. Korkarız ki, bir gün saltanat tahtına da kast eder. Halk, Onunla birliktedir. Tedbirli olmakta fayda vardır...*”

⁵⁸ Eflâki, a.g.e., I, s. 116.

⁵⁹ Sipahsâlar, a.g.e., s. 22-23.

⁶⁰ Sipahsâlar, a.g.e., s. 21.

⁶¹ Can, a. g. e., s. 33.

⁶² Eflâki, a.g.e., I, s. 111-116.

Sultan Muhammed Harezmsah, bu sözlerden incindi. Bahâeddin Veled'e çok büyük saygısı da vardı. Onun böyle bir amacının olmadığını bilmekle birlikte, bir kere niyetini yoklamak istedi ve adamlarıyla şu teklifi gönderdi: “*Şeyhimiz eğer Belh ülkesini kabul ederlerse, bu günden itibaren padişahlık da, ülkeler ve askerler de onun olsun. Bana da başka bir ülkeye gitmem için izin versin. Çünkü bir ülkede iki padişahın bulunması münasip değildir.*”

Bu manalı teklife Bahâeddin Veled şöyle bir cevap verir. “Belh Sultanına selam söyleyiniz. Bu dünyanın fani ülkeleri, askerleri, hazineleri, tahtları padişahlara yaraşır. Biz dervişiz, bize saltanat ve memleket münasip değildir. Biz gönül hoşluğu ile sefer edelim de, Sultan, kendi raiyetiyle baş başa kalsın.” Hal böyleyken Bahâeddin Veled Sultan'a kırıldı ve Belh şehrini terk etmeye karar verdi. Böylelikle Harezmsah tahtta oturdukça Belh Şehrine bir daha dönmemeye yemin etti.⁶³ Sultanü'l-Ulemâ'nın Belh Şehrini terk etmesinin bir başka nedeni de yaklaşan Moğol tehlikesiydi. Bahâeddin Veled, Harezmsah'tan incindiğinden veya Moğol askerinin korkusundan dolayı hanedanı ile birlikte Belh Şehrini ve akrabalarını terk etmeye ve hacca gitmek için yola koyulmaya karar verdi.⁶⁴ Belh Şehrini terk ederken şu sözleri söyledi: “*Ben gidiyorum. Benim ardından çekirge gibi dünyaya yayılan Moğol askerleri, Horasan Ülkesini zapt edecek, Belh halkına ne yazık ki, ölümün acı işkencesini tattıracaklar...*” daha sonra sütanesi dışında bütün ailesini ve kitaplarıyla birlikte lüzumlu eşyalarını da yanına alarak, müritleriyle birlikte küçük bir kervan hazırlayarak Cuma sabahı yola koyuldular.⁶⁵ Bahâeddin Veled'in Belh Şehrinden göç ettiği tarih 1213 yılıdır. Zaten Moğolların da Belh Şehrine hücumları 1214 senesindedir. Göç başladığı zaman Mevlâna Celâleddin-i Rûmi henüz 5'i geçmişti.⁶⁶

Şimdiye kadar anlattıklarımız Bahâeddin Veled'in Belh şehrinden göç etme sebebinin bir taraftan ifade edilen kısmıdır. Başka kaynakların yani Eflâkî ve ondan faydalanan diğer tezkire müelliflerinin kaydettiklerine göre ise, halkın önde gelenleri ile ahali her sorunda Bahâeddin Veled'e koşarlardı. Belh halkı ona büyük bağlılık

⁶³ Önder, a.g.e., s. 78-79.

⁶⁴ Füzûzanfer, a.g.e., s. 91-97.

⁶⁵ Önder, a.g.e., s.19-20.

⁶⁶ Füzûzanfer, a.g.e., s. 95-98.

gösterirlerdi. Durum böyle olunca Harezmsah halkının kendisine karşı kışkırtılacağı ve kendisinden iktidarın alınabileceği endişesine kapılmaya başladı. Çünkü Bahâeddin Veled’de daha önce ifade ettiğimiz gibi anne tarafından Harezmsah’lar ailesinden gelmekteydi.⁶⁷ Bahâeddin Veled, Fahreddin er-Râzi’nin kışkırtmalarına kapılan ve bu yüzden Bahâeddin’in kendisine karşı ayaklanacağına inanan Hârizmsah Alâeddin Muhammed Tekiş ile arası açılmıştır, bundan dolayı Alâeddin hükümdar olduğu sürece Belh’e dönmeyeceğine yemin ederek ailesi, yakınları ve bazı müridleriyle birlikte yaklaşık üç yüz kişi ile beraber Belh’ten ayrılmak için yola çıkmışlardır.⁶⁸ Ne var ki bazı kaynaklar ise Bahâeddin Veled’in Belh’ten göç etmesinin sebebinin Fahreddin er-Râzi’nin kışkırtmaları olmadığını söyler. Gerekçeleri ise bazı kaynaklara göre Fahreddin er-Râzi’nin 1210 yılında vefat etmiş olmasıdır. Ve aynı kaynaklara göre Bahâeddin Veld 1220 yılında Belh’ten göç etmiştir.⁶⁹ bu tezi savunan tarihçilerin dikkatlerinden kaçan şu olmalıdır. Bahâeddin Veled Belh’ten iki defa göç etmek zorunda kalmıştır. Birinci sebep; yukarıda ifade ettiğimiz şekliyle Fahreddin er-Râzi’nin kışkırtmaları sonucu, ki ilk göç tarihi buna uygundur. Ancak ikinci göç sebebi bu olmasa gerektir. İşte bazı kaynaklara göre bu ikinci göç tarihi diğer olayların tarihleriyle çeliştiği için birçoklarını vartalara düşürmüştür. Bu ikinci göç sebebinin ilerde daha detaylı şekliyle ele alacağımız için şimdilik bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Ancak Eflâkî’nin bu konuda verdiği bilgiler ise oldukça çelişkilidir. Bir yerde Bahâeddin Veled’in Belh’ten ayrılmasına yol açan olayın 1208’de meydana geldiğini söylerken ki bu tarihe göre Mevlâna henüz dünyaya gelmemiş olduğundan dolayı bu tarihin sahil olması mümkün değildir. Başka bir yerde 604’te (1207) doğduğunu söylediği Mevlânâ’nın Belh’ten ayrıldıklarında beş yaşında olduğunu kaydeder. Bir başka yerde ise Mevlânâ’nın altı yaşında iken Belh’te olduğunu söyler. Öte yandan Moğollar’ın Belh’e saldırıp halkın büyük bir kısmını kılıçtan geçirdikleri haberi halifeye ulaştığında Bahâeddin Veled’in Bağdat’ta bulunduğunu belirtir. Eğer Mevlânâ’nın 1207’de doğduğu kabul edilirse Anadolu’ya 1212 veya 1213 yıllarında gelmiş olmaları gerekir. Bu ise hem 607’da (1210) öldüğü bilinen Fahreddin er-

⁶⁷ Kara, a.g.e., s. 209.

⁶⁸ Sipahsâlar, a.g.e., s. 24-25.

⁶⁹ Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 5.

Râzî'nin ölümü, hem de 1221'de Belh'in Moğollar tarafından zaptı olayı ile çelişki teşkil eder. Öyle anlaşılıyor ki Eflâkî, Mevlânâ soyunun kerametlerini ispat etmek ve Moğol istilasının Bahâeddin Veled'in gönlünün incinmesi yüzünden meydana geldiğini dile getirmek, ayrıca her zaman bâtın ulemasına karşı çıkan zahir ulemasının bir şey bilmediklerini belirtmek için bu ve benzeri rivayetleri kronoloji sıralamasına dikkat etmeden bir araya toplamış diğer tezkireciler de bu rivayetleri tekrar etmişlerdir.⁷⁰

Bahâeddin Veled, Belh'ten, Fahreddin-i Râzî'nin kışkırtmasına kapılan Alaeddin Muhammed Tekiş'e kızarak veya adı geçen alim ve taraftarlarından incinerek ayrılmış olsa bile, sanıldığı gibi Anadolu'ya değil, henüz Harezmşah'ın eline geçmemiş olan Sultan Osman'ın hâkimiyeti altındaki Semerkant'a 1212'den önce gitmiş olmalıdır. İbnü'l-Esîr'e göre 1210, Cüveynî'ye göre 1212'de Semerkant Harezmşah tarafından kuşatıldığı sırada Bahâeddin Veled oğlu Mevlânâ ile bu şehirde bulunmaktaydı. İşte yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Mevlâna'nın gördüğünü söylediği Semerkant'ın Harezmşah tarafından kuşatılması bu vakitte meydana geldiğine göre henüz 5 yada 6 yaşlarında olması muhtemeldir. Ancak Belh'ten ikinci sefer ayrılırken elbette ki yaşı daha da büyüktü. Binaenaleyh bazı tarihçiler ikinci göç tarihini birinci göç tarihiyle karıştırmaları sonucu kronolojik hataya düşüyorlar ve Mevlana'nın doğum tarihi konusunda farklı görüşler ortaya çıkmış oluyor. Semerkant Sultan Alaeddin'in eline geçince, Bahâeddin Veled çaresiz kalarak muhtemelen Belh'e dönmüş ve orada 7-8 yıl kalıp müridlerinin terbiyesi ile meşgul olmuştur. Daha sonra Moğol saldırısından çekinerek 616 (1219) yılının sonlarına doğru Belh'ten ayrılmıştır.⁷¹ Devletşah ve Cami, Bahâeddin Veled'in kafilesi ile birlikte, şeyhi olduğu Celâleddin Harezmşah'ın şehri olan Belh'ten ayrılıp hacca gitmek üzere tekip ettiği güzergah üzerinde bulunan Nişâbur'a gelmiştir.⁷² Burada şeyh Feridüddin Attar tarafından karşılandığı, Attar'ın *Esrarnâme* adlı eserini Mevlânâ'ya hediye edip babasına, “*çabuk ol, senin bu oğlun dünyanın yanma kabiliyeti olan kişilerini ateşe verecektir*” dediğini rivayet ederler. Bu eser sonraki

⁷⁰ Şahinoğlu, a.g.m., s. 461.

⁷¹ Eva de Vitray-Meyerovitch, “*Hız. Mevlâna ve İslam Tasavvufu*”, çev. Mehmet Aydın, Konya 2012, s. 6; Önder, a.g.e., s. 20.

⁷² Muslu, a.g.e., s. 73.

yıllarda Mevlâna'ya çok tesir edecektir. Bahâeddin Veled burada fazla kalmadan kervanıyla tekrar yola koyulurken Attar, babasının peşine takılmış Mevlâna'yı görünce şunu sözü söyler: “*Hayret! Bir ırmak koca bir ummanı peşine takmış sürükleyip götürüyor.*”⁷³ Attar'ın Bahâeddin Veled'i karşılaması ve eserini 5-6 (gerçekte 13) yaşındaki Mevlânâ'ya hediye edip geleceğinden haber vermesi tarihi yönden mümkün ise de *Velednâme* ve *Menâkıbü'l-ârifin* gibi ilk kaynaklarda yer almayan bu hikaye Bahâeddin Veled'i yüceltmek, Attar'ın kerametini ispat etmek ve dikkatleri Mevlânâ'ya çevirmek için düzenlenmiş olmalıdır. Bahâeddin Veled, Nişabur'dan sonra Bağdat'a gelir. Bağdat'a vardığında başlarında meşhur şeyh Ebû Hafs Ömer es-Sühreverdî'nin bulunduğu büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Halifenin gönderdiği hediyeleri reddetmiştir. Bir Cuma günü vaazında bulunan halifeyi şiddetle tenkid etmiş, Moğolların Bağdat'a saldıracağı ve halifeye, Abbasi hilafetinin son bulacağını söylemiştir.⁷⁴ Orada kaldığı birkaç günü Müstansiriyye Medresesinde geçirdiği Eflâkî ve diğer kaynaklar tarafından bildirilmiştir. Ancak bu olaylardan bir kısmının gerçek olması şüpheli ve hatta imkansızdır. Çünkü 1228-1234 yılları arasında yapılmış bulunan Müstansiriyye'de kalmış olmaları mümkün olmadığı gibi Bağdat'ta duyulduğu bilinen Moğol istilasını haber vermenin de bir keramet sayılamayacağı açıktır.

Bahâeddin Veled Bağdat'ta üç günden fazla kalmayıp dördüncü gününde hac farızasını yerine getirmek için tekrar yola koyulur.⁷⁵ Kûfe yoluyla Hicaz'a geçer. Bu arada Tatarlar da Belh Şehrine saldırıp, şehri yakıp yıkmışlardı. Daha sonra Hac farızasını yerine getirmek için Mekke'ye giden Bahâeddin Veled, hac dönüşü Şam'a uğrar. Burada da fazla kalmayıp Şam yoluyla Anadolu'ya doğru yola çıkar. Böylelikle o, ömrünün geri kalan yıllarını yaşayacağı Anadolu topraklarına gelip burada önemli hizmetlerde bulunacaktır. Aynı zamanda da Anadolu topraklarında asırlarca devam ederek büyüyecek bir çınarın tohumunu da böylelikle ekmiş oluyordu.

⁷³ Önder, a.g.e., s. 21.

⁷⁴ Şahinoğlu, a.g.m., s. 461.

⁷⁵ Füzüzanfer, a.g.e., s. 104.

1.3. Mevlâna'nın Anadolu'ya Gelişi

Mevlâna Celâleddin-i Rûmi'nin Babası Bahâeddin Veled, oğlu ve beraberindekilerle Şam'dan yola çıkarak, Moğol akınlarından emniyette olan, basiret sahibi, maddenin değerini tanıyan, akıllı, ilmi seven, ilim sahibi bir padişahla, hür, sükunetli bir yer olan Anadolu toprağı olan Erzincan'a göç ederek burada ikamet etti.⁷⁶ Hiç şüphesiz bu göç Anadolu'nun din ve tasavvuf yönünden bir dönüm noktasını teşkil ediyordu. Çünkü yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Anadolu'da yepyeni bir muhabbetin temelleri atılmış oluyordu. Bahâeddin Veled bu göçle birlikte aslında Anadolu insanlarının gelecekte büyük buhranlardan dolayı arayacakları manevi devayı onların ayaklarına kadar getirmişti. Belki de bunun bir erken tecellisi idi ki, Anadolu'nun her yerinde hoş karşılanıyordu. Çünkü gittiği yerlere kendisinden önce şöhreti gelmişti.⁷⁷ Ancak bazı kaynaklara göre ise onun önce hangi şehre gittiği, nerede ve ne kadar kaldığı belli değildir. *İbtidânâme*'sinde (*Velednâme*) olayları kısa kısa veren Sultan Veled, yer ismi olarak sadece Rum ve Konya'dan bahseder ve dedesinin Konya'da iki yıl kaldıktan sonra orada öldüğünü söyler. *Sipahsâlar* ise Bahâeddin Veled'in Suriye'den Erzincan'a gittiğini oradan Erzincan Akşehir'ine geçtiğini, burada Mengüçükoğullarından Fahreddin Behran Şah'ın hanımı İsmet Hatunun yaptırdığı hangahda bir yıl kadar oturduktan sonra Konya'ya geçtiğini, Mevlânâ'nın bu sırada 14 yaşında olduğunu yazar.⁷⁸ Eflâkî ise onun Şam yoluyla önce Malatya'ya geldiğini oradan Erzincan'a geçtiğini, Erzincan'da fazla kalmadan Akşehir'e gittiğini, burada ismet hatunun yaptırdığı medresede 4 yıl kalmış ve burada talebelere dersler vermiştir. Böylece onun Anadolu'nun İslamlaşmasına katkısı başlamış oldu. Daha sonra yaklaşık 7 yıl Lârende'ye (Karaman) yerleştiğini söyler. Câmi'nin de ifadelerine göre, burada 17 veya 18 yaşında olan oğlu Mevlânâ'yı Şerefeddin Lâla-yı Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun ile 1224 veya 1225'te evlenmiştir. Bu evlilikten sonra 1226 yılında Sultan Veled ile kardeşi Alâeddin'in burada dünyaya gelmiştir. Bundan da anlaşıldığı

⁷⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 26; Füzûzanfer, a.g.e., s. 122,

⁷⁷ Tamara Tolbot Rice, "Anadolu Selçuklu Tarihi, (THE SELJUKS IN ASIA MINOR)", çev. Tuna Taştan, Ankara 2015, s. 123.

⁷⁸ Şahinoğlu, a.g.m., s. 461.

üzere Mevlâna 1225 yılında 18 yaşında evlendiğine göre doğum tarihi 1207 yılı ile örtüşmektedir.⁷⁹

Bahâeddin Veled Bağdat'ta olduğu zamanlarda bütün vezirler, naipler, kadılar, emirler ve şehrin büyükleri ona hürmet göstermişlerdir. I.Alâeddin Keykubad o dönemler henüz şehzadeydi. Bu dönemlerde Bağdat'tan gelenler Bahâeddin Veled'in namını şehzadeye anlatmışlardı. Bu vesileyle gıyabında ona büyük hayranlık ve bağlılık duyan şehzade I.Alâeddin Keykubad, daha sonra Selçuklu Sultanı oldu ve Bahâeddin Veled'in Anadolu'ya geldiğini haber alır almaz, Bahâeddin Veled'in cemalini görmek için adamlarını göndererek onu Konya'ya davet eder.⁸⁰ Bu ısrarlar üzerine Bahâeddin Veled, Sultanın davetini geri çevirmeyip Konya'ya gitmeye karar verir.⁸¹ Alâeddin Keykubad Bahâeddin Veled'i Konya'da çok büyük bir kalabalıkla karşılayarak atından inip ve şeyhin cübbesini öpüp ve şu sözleri söyledi: “*Kendi saadet ve devletimi elde etmek için bu kulluğu yüce zatınıza sunuyorum*” dedi. Ona büyük saygı ve sevgi göstererek onu şehre getirmiştir.⁸² Kaynaklar çoğunlukla onun gittiği şehirlerin şunlar olduğunu aktarır; Nişâbur, Bağdat, Kûfe, Şam, Malatya, Erzincan, Larende ve Konya.⁸³

Eflâkî ile Sipehsalar'ın rivayetleri birleştirilip Sultan Veled'in ki ile mukayese edilirse Bahâeddin Veled'in Bağdat'tan Mekke'ye gittiği, dönüşte Şam yolu ile Anadolu'ya geldiği, Malatya'ya yerleştiği burada 4 sene kalmıştır.⁸⁴ Malatya'dan sonra Erzincan'a geçerek, oradan da Erzincan Akşehir'ine ulaştığı, daha sonra Lârende'ye gidip orada 7 yıla yakın bir süre ikamet etmiştir. I.Alâeddin Keykubad'ın nâiplerinden Emir Musa bu şehirde kendisi için yaptırdığı medresede tam 7 yıl boyunca dersler verip faaliyetlerde bulunmuştur ve dolaştığı şehirlerde İslamiyet adına önemli hizmetlerde bulunduğunu kaynaklar rivayet etmektedir.

Bahâeddin Veled'in şöhreti kısa sürede bütün Konya'ya yayıldı. Selçuklu idarecileri ve halk giderek ona ilgi duymaya başlamıştı. Bahâeddin Veled ne zaman

⁷⁹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 111-112.

⁸⁰ Sipahsâlar, a.g.e., s. 26.

⁸¹ Kara, a.g.e., s. 212-213.

⁸² Eva de Vitray-Meyerovitch, a.g.e., s. 6; Sipahsâlar, a.g.e. s. 26; Fûruzanfer, a.g.e., s. 122.

⁸³ Eflâkî, a.g.e., I, s. 142-149.

⁸⁴ Fûruzanfer, a.g.e., s. 104.

vaaz etmeye başlasa etrafı hemen onu dinlemeye gelen insanlarla dolardı. Hal böyle olunca İrşad faaliyetine ilgi giderek arttı. Kaynaklarda belirtildiğine göre emirler, vezirler, askerler ve hatta sultan Alâeddin Keykubad bile kendisine mürid oldular.⁸⁵ Onun derslerine sadece halk ve devlet adamları iştirak etmiyordu, aynı zamanda alim ve fakihler de katılıyorlardı. O halkın gönlünde oldukça zengin bir sevgi ve saygıya sahip olmuştur.⁸⁶

Bahâeddin Veled Anadolu’da sadece tasavvufi faaliyetlerle meşgul olmamış, aynı zamanda etrafındaki insanlara zahiri ilimleri de öğretmeye çalışmıştır. Kendi müritlerinden olan Ahmed fakih’e fıkıh ilmini öğretmiştir. Bu sayede Ahmed Fakih zamanın önde gelen âlimlerinden biri olmuştur. Sabahtan öğleye kadar talebelerine ders veriyor, öğleden sonra müridleri ile meşgul oluyor, Cuma ve pazartesi günleri halka vaaz veriyordu. bu arada bir yandan da *Ma’ârif*’ini tamamlamaya çalışıyordu. Bahâeddin Veled, sık sık Şeriatın zahirini korumanın, sünnetlere uymanın gerekli olduğunu söyler, şeriata aykırı davrananlardan nefret eder, ehil olan herkesin iyiliği emretmesini ve kötülüğü yasaklamasını isterdi. *Ma’ârif* adlı eserinden onun son derece zengin bir ruh dünyasına sahip bulunduğu anlaşılmaktadır. Kendisinin de daha önce ifade ettiğimiz gibi, Hanefî mezhebine mensup olmasının da etkisiyle tasavvuf ve İslamiyet’i yayma çalışmaları kısa sürede etkisini göstermiştir. Çünkü burada hem kendi milliyetinden olan insanlar tarafından idare edilmekte, hem de buradaki halk ile mezhep birliğine sahip olmaktaydı. Böylelikle o, Anadolu’nun İslamlaşmasında büyük katkıda bulunmuş oluyordu. Tarikat silsilesinin Necmeddîn-i Kübra’ya ulaştığı rivayet edilmekle birlikte bir Kübrevî şeyhi olarak faaliyet göstermemiştir. Eflâkî onun Lafza-i Celâl ile yani “Allah Allah” diye zikretmeyi tercih ettiğini kaydeder.⁸⁷

Sultanü’l-Ulema’nın son iki senesini Konya’nın merkezinde geçirdiği sonucuna varmak mümkündür.⁸⁸ Eflâkî’ye göre de Bahâeddin Veled Konya’da 10 yıla yakın kaldı. Ancak Eflâkî’nin bu konudaki rivayetleri birbiriyle çelişki

⁸⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 26-27; Kara, a.g.e., s. 213.

⁸⁶ Kara, a.g.e., s. 216.

⁸⁷ Şahinoğlu, a. g. m., s. 461.

⁸⁸ Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanâtı-Eserleri*, s. 5-6; Kara, a.g.e., s. 212; Önder, a.g.e., s. 37; Fûruzanfer, a.g.e., s. 104.

göstermektedir. Çünkü bu tarihe göre Konya'ya girişi 1231 yılına denk gelir ki, bu tarihte vefat ettiği için bunun doğru olması mümkün değildir.⁸⁹ Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in *İptidanâme*'sine göre ise onun Konya'daki ikameti 2 yıldan fazla sürmemiştir.⁹⁰ Çünkü Mevlâna babasının ölümünden 1 yıl sonra Burhaneddin Muhakkık Tirmizi ile yaklaşık 9 yıl vakit geçirdi. Bu 9 yıldan sonra Tirmizi vefat eder ve Mevlâna bu vefattan 5 yıl sonra Şems-i Tebrizi ile karşılaşmıştır. Bu görüşme 1244 yılına denk gelir. Bu tarihte hemen hemen bütün kaynaklar hemfikirdir. Bundan dolayı Bahâeddin Veled'in ölümünün ardından yaklaşık 15 yıl geçmiştir. Bu vesileyledir ki, Eflâkî'nin Sultan Veled'den naklen söylediğine göre kuvvetli, iri yarı, cüsseli bir zât olan Bahâeddin Veled 18 Rebiü'l-âhir 628 (23 Şubat 1231) Cuma günü vefat etmiştir.⁹¹ O güne kadar hiç kimse için bu denli büyüklükte düzenlenmemiş bir cenaze alayı tertip edilmiştir. Ayrıca burada ismine ve şöhretine uygun bir de türbe inşa edilmiştir.⁹²

Esasen Mevlâna, Türk kültürü ve tasavvufu üzerinde derin izlere sahip, bu alanda ortaya koyduğu eserleri ve görüşleriyle toplumumuzun temel taşlarından sayılan şahsiyetlerden birisidir.⁹³ Kendisi Anadolu'ya geldiği için şöyle der: “*Şanı yüce Allah bir sebep halk buyurdu bizi Horasan ilinden Anadolu'ya getirdi. Bizim torunlarımıza bu temiz toprakları yurt olarak ihsan kıldı.*” Bundan da anlaşılacağı gibi Mevlâna Anadolu'yu çok sevmiş ve buraların ilmi hayatına çok önemli katkılarda bulunmuştur. Aslında Mevlâna Anadolu'da müderrislik yapan önemli sufilerden biridir.⁹⁴ Bu yönüyle, Anadolu'da insanların en çok sıkıntı çektiği bir zamanda, halkın manevi yaralarına deva bulan Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin, babası Bahâeddin Veled'in Belh Şehrinden göç ettikten sonra kona göçe birçok yere uğramış, hac farızasını yerine getirip, nihayet Anadolu'ya geldiğini az önce ifade etmiştik. Bahâeddin Veled Anadolu'ya geldiğinde Mevlâna henüz gençliğe adım atıyordu. Kimi kaynaklar bu sıralar onun yaşının 12 olduğunu söylerken, kimi

⁸⁹ Füzûzanfer, a.g.e., s. 126.

⁹⁰ Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 5-6.

⁹¹ Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî” *DİA.*, cilt: XXIX, Ankara 204, s. 442; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 5-6; Şahinoğlu, a.g.m., s. 461; Eflâkî, a.g.e., I, s. 142-149.

⁹² Kara, a.g.e., s. 216.

⁹³ Eflâkî, a.g.e., I, s. 125; Ali Temizel, *Mevlâna, Çevresindekiler, Mevlevilik ve Eserleriyle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler*, Konya 2009, s. 2; Öngören, a.g.m., s. 442;

⁹⁴ Kara, a.g.e., s. 251.

kaynaklar da onun yaşının 14 olduğunu ifade etmektedir.⁹⁵ Şu bir gerçektir ki, Bahâeddin Veled Anadolu'ya gelirken oğlu Mevlana henüz küçük denilebilecek yaşlardadır. Anadolu'da Bahâeddin Veled, belli bir zaman yeniden müderrislik ve vaizlik hizmetlerinde bulunduktan sonra Hak'kın Rahmetine kavuştuğunda ise Mevlâna, o dönemde bir çocuk değil, aksine birçok kaynağın belirttiğine göre delikanlılık çağında olup 24 yaşlarındaydı. Babası vefat ettiğinde onun yerine geçip makamını boş bırakmamış ve müderrislik yapmaya başlamıştı.⁹⁶

Mevlâna, babasıyla birlikte Anadolu'ya ilk gelişinden sonra bir süre burada çeşitli illerde ikamet eder. Bu süre zarfında babası Konya'da vefat ettikten sonra bazı kaynaklara göre Şam'a gider. Şam ve Halep civarlarında bir süre ilimle iştiğal ettikten sonra tekrar Anadolu'ya geri döner. Bundan dolayı Mevlâna'nın Anadolu'ya iki sefer geldiğini göz önünde bulundurup tarihleri ve kronolojik sıralamayı karıştırmamak gerektir. Çünkü yukarda da ifade ettiğimiz gibi Mevlâna, babasıyla birlikte Belh Şehrini iki defa terk etmek zorunda kaldığından dolayı, birçok tarihçi bunu dikkatlerinden kaçırıp onun Belh'ten ayrılma tarihinde hataya düşmektedirler. Hal böyle olunca Mevlâna'nın doğum tarihinde de yanlışlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu vesileyle Anadolu'ya ikinci gelişini de unutmamakta fayda vardır.

Mevlâna Celâleddin, babasının vefatından sonra da Konya'da kalmaya devam etti. Bu süreçte Mevlâna'nın ilk hanımı Gevher Hatun vefat etmişti. Onun vefatından sonra Mevlâna, Konyalı İzzettin Ali'nin kızı Kirâ Hatun ile evlenmiştir. Dul olan ve Şemseddin Yahya adında birde çocuğu bulunan bu hanımdan Emir Muzafferüddin Âlim Çelebi ve Melike Hatun adında iki çocuğu dünyaya gelmiştir.

Mevlâna hiç şüphesiz babasının vefatından sonra çok sarsılmıştı. Çünkü babası onun hem yol arkadaşı hem de aynı zamanda onun ilk hocasıydı. Durum böyle olunca, Mevlâna babasının yokluğunu çok hissediyordu. Babasını kaybetmekle birlikte aynı zamanda bir mürşidi, ilim insanını, fazilet sahibi bir gönül dostunu ve bir insan-ı kâmilin varlığını da kaybetmenin vermiş olduğu boşluğu doldurmanın derdiyle dertlenmekteydi.⁹⁷ Babasından boşalan Müderrislik makamına oturup

⁹⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 26.

⁹⁶ Fûruzanfer, a.g.e., s. 133; Eva de Vitray-Meyerovitch, a.g.e., s. 7.

⁹⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 152; Can, a.g.e., s. 43.

dersler vermeye başlamıştı. Bundan yaklaşık 1 yıl sonra Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî yola çıkıp Anadolu'ya gelmişti. Seyyid Burhâneddin, Mevlâna henüz çocukken onun terbiyesiyle meşgul olmuştu. Aynı zamanda Bahâeddin Veled'in müritlerindendi. Şeyhi Bahâeddin Veled'i ziyaret etmek için Konya'ya gelmişti. Ancak şeyhinin vefat ettiğini haber aldığı anda derinden üzölmüşü.⁹⁸ Tam bir sene boyunca sürekli bunun ızdırabını çekti. Ancak bazı kaynaklara göre de Burhâneddin henüz Konya'ya gelmeden şeyhinin vefat ettiğini öğrenir. Bir gece şeyhi Bahâeddin Veled'i rüyasında görür; kendisine hiddetle şöyle diyordu: *“Burhâneddin, benim Muhammed'imi nasıl bırakırsın, onu korumakta kusur edersin?”* bunun üzerine yola çıkıp Konya'ya gelmiştir.⁹⁹ Seyyid Burhâneddin'in Konya'ya gelişini duyan Mevlâna buna çok sevinmişti.

Böylelikle Mevlâna babasının vefatından sonra, bir baba dostuna kavuşmakla kendine gelmeye çalışmış ve toparlanmaya başlamıştı. O günden sonra Seyyid Burhâneddin'den duyduğu ve öğrendiği her sözü sanki bizzat babasından duymuş gibi kabul ediyordu.¹⁰⁰ Mevlâna bu eğitimleri aldıktan sonra, her ne kadar, babası ve aynı zamanda hocası olan Bahâeddin Veled'den çok şeyler öğrenmişse de, Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî, din ve şeriat ilmini kuvvetlendirmesi için onun Şam ve Halep'e gitmesini tavsiye etmiştir. Böylelikle Mevlâna babasının ölümünden iki yıl sonra şeyhinin buyruğunu yerine getirmek için birkaç arkadaşıyla birlikte yola çıktı.¹⁰¹ Bu konuyu ilerde de daha detaylı bir şekilde ele alacağımız için bu kadarıyla iktifa ediyoruz. Ancak şunu da söylemeliyiz ki: Seyyid Burhâneddin Mevlâna'nın hayatında çok önemli yere sahip bir mürşittir. Mevlâna'nın yetiştiği ilmi ortamı incelerken, bunu daha detaylı bir şekilde görmüş olacağımızdan burada bu kadar değinmiş oluyoruz.

⁹⁸ Öngören, a.g.m., s. 442

⁹⁹ Sipahsâlar, a.g.e., s. 127-128.

¹⁰⁰ Fûruzanfer, a.g.e., s. 140.

¹⁰¹ Can, a.g.e., s. 43.

1.4. Mevlâna'nın Yetiştirdiği Bilimsel ve Fikirsal Ortam

XIII. Asra damgasını vuran Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin tahsil hayatı aslında Belh Şehrinde babasından aldığı derslerle başlamıştır. Babası, onu daha çocuk yaşlarındayken tahsile tabi tutmuş ve Mevlâna'nın eğitimine büyük önem vermişti. Bu sebeptendir ki, Mevlâna'nın ilk hocası kendi babasıdır diyebiliriz.

Mevlâna'yı incelerken onu sadece bir şair ya da bir filozof olarak ele alamayız. Çünkü o, her şeyden önce mezkûr asrın bir mutasavvıfıdır.¹⁰² Zaten ilk tasavvuf eğitimini de yine babasından almıştı. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Mevlâna'nın babası Bahâeddin Veled sıradan birisi olmayıp çok büyük bir âlimdi. Birçok talebe yetiştirmekle meşgul olmuştur. Onun özellikle Anadolu'daki ilmi çalışmaları bütün kesimlerce takdir görmüştür. Onun hayatında yetiştirdiği en önemli talebesi hiç şüphesiz bizatihi kendi oğlu Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'dir. Soylu bir aileden gelmenin vermiş olduğu asaletle birde ilmi makam da eklenince Anadolu'da önemli şahsiyetler olarak değerleri bilinmiştir. Hatta bazı Mevlevi kaynaklarının aktardıklarına göre, Mevlâna'nın ölünceye kadar babasının meşhur kitabı olan "Maârif'i" elinden hiç eksik etmediği söylenir. Bu da bize onun yaşantısı ve tasavvufi fikirleri üzerinde babasının ne derece etkili olduğunu göstermesi bakımından son derece önemli bir durumdur.¹⁰³

Mevlâna henüz erken diyebileceğimiz yaşlarda babasıyla göç etmek zorunda kalmakla birlikte başka beldeleri de görerek babasının birçok kerametine ve ilmi derinliğine şahit olmuş ve bundan sürekli istifade etmiştir. Babası Mevlâna'nın ilk mürşidi olması hasebiyle onun üzerindeki etkisi oldukça derindir. O babasından birçok ilmi öğrenmekle birlikte aynı zamanda babasının dostlarıyla da tanışmanın imkânına ve nimetine sahip olmuştur. Sürekli babasının yanında olup onun ağzından ve ahvalinden çıkan ilimlere sahip oluyordu. Babasının müderrislik yaptığı birçok medresede ilim öğrenmeye iştirak etmiştir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Mevlâna ve babası göç esnasında devrin tanınmış bilgin ve sufileriyle tanışmıştı. Aynı zamanda uğradıkları beldelerde konakladıkları süre içerisinde kendilerine tahsis edilen medreselerde eğitim hayatlarına devam etmeye gayret göstermişlerdir. Bu

¹⁰² Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 123.

¹⁰³ Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 123,193.

medreselerden bir tanesi de Konya'da bulunan Altun-aba Medresesidir. Bahâeddin Veled burada tam iki yıl müderrislik yapmıştır. Bu zaman diliminde hiç şüphesiz Mevlâna'da babasından dersler almaktaydı. Sultanu'l-Ulema'nın 18 Rebiü'l-ahir (23 Şubat 1231) tarihinde vefat ettiğini daha önce de ifade etmiştik. Bu tarihte Mevlâna 24 yaşındayken babasının yerine geçip müderrislik yapmaya başlamıştı. Çünkü o, henüz çocuk yaşlarından itibaren sağlam bir eğitim almıştı. Tarihi kaynaklar da onun daha küçük yaşlarda sık sık oruç tuttuğunu ve gençlik dönemlerinde de takvalı ve erdemli bir hayat yaşadığını zikretmektedirler. Sürekli züht hayatına özen gösteren bir yapıya sahipti.¹⁰⁴ Aynı zamanda dönemin en yüksek âlimlerinden ilimler tahsil etmek suretiyle zamanla Konya'da müderrislik yapmaya liyakat kesp etmişti.¹⁰⁵ Henüz gençlik yıllarında vaaz etmeye başlamış ve bu konuda maharet kazanmıştı.¹⁰⁶ Bu vesileyle Konya, Sivas, Amasya ve daha önemli birçok şehrin kadıları ve önde gelen devlet adamları da kendisine mürid olmuşlardı.¹⁰⁷

Kimi kaynaklara göre ertesi yıl kimi kaynaklara göre ise iki yıl sonra Mevlâna'nın çocukluğu sırasında terbiyesiyle meşgul olan yani Mevlâna'ya lalalık yapan, ona henüz 5 yaşlarında okuma ve yazma öğretene ve aynı zamanda Bahâeddin Veled'in müritlerinden olan Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî şeyhini ziyaret etmek için Konya'ya gelir.¹⁰⁸ Ancak Seyyid burada şeyhinin öldüğünü öğrenir ve çok üzülür.¹⁰⁹ Bazı kaynaklar ise, Seyyid Burhâneddin'in daha önce şeyhinin vefatından haberdar olduğunu ve Rüyasında Bahâeddin Veled'in kendisine oğlunu irşad etmesini söylediği için Konya'ya geldiğini kaydetmektedir.¹¹⁰ Ancak Seyyid Burhâneddin'in gelmesiyle Bahâeddin Veled'in vefatı arasında bir yıldan fazla bir zaman geçmişti. Mevlâna o süre içerisinde Larende Şehrine gitmişti. Seyyid Burhâneddin birkaç ay Sincârî Mescidi'nde inzivaya çekildikten sonra iki müridiyle Mevlâna'ya mektup göndererek onu Konya'ya davet eder. Bu mektup Mevlâna'ya ulaşınca, babasının vefatından sonra çok üzülen ve bir teselli arayan Mevlâna buna

¹⁰⁴ Kara a.g.e., s. 244.

¹⁰⁵ Öngören, a.g.m., s. 442; Ocak, Türk Sufiliğine Bakışlar, s. 145.

¹⁰⁶ Kara a.g.e., s. 252.

¹⁰⁷ Kara a.g.e., s. 242.

¹⁰⁸ Öngören, a.g.m., s. 442; Önder, a.g.e., s. 15.

¹⁰⁹ Sultan Veled, *İbtidânâme*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, Ankara 1976, s. 245.

¹¹⁰ Şipahsâlar, a.g.e., s. 128-129.

çok sevindi. Hemen Konya'ya gitmek için yola çıktı. Şehre ulaşır ulaşmaz Seyyid Burhâneddin'in yanına gider. Birbirlerine kavuşmanın heyecanı ile uzun uzun hasret giderdiler.¹¹¹

Daha sonra Seyyid Burhâneddin Mevlâna'ya hem zahir hem de hal ilimlerinde kâmil bir şeyh olduğunu, kendisinin zahir ilimlerinde elde ettiği üstün dereceyi hal ilimlerinde de kazanması gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, Seyyid Burhaneddin'e mürit olup tam 9 yıl ona hizmet etmiştir. Birçok ilmi tahsil edip parmakla gösterilen bir âlim oldu.¹¹² Ancak bazı kaynaklar Seyyid Burhaneddin, buluştuktan bir yıl sonra Mevlâna'yı zahir ilimlerinde daha da ilerlemesi için Şam'a göndermiştir. Bazı kaynakların rivayetlerine göre Mevlâna'nın yalnız başına ilk yolculuğu Şam'a olmuştur.¹¹³ 630 (1233) yılında gerçekleştiği anlaşılan bu seyahat sırasında Seyyid Burhaneddin Konya'dan Kayseri'ye kadar Mevlâna'ya refakat ettiğini, Mevlâna'nın buradan Halep'e gittiğini, Seyyid Burhaneddin'in ise geri dönmeyip Kayseri yöneticisi Sâhip İsfahânî'nin yanında kaldığını aktarmaktadırlar.¹¹⁴ Ancak kimi kaynaklara göre Mevlâna ilk Halep'e gitti.¹¹⁵ Kimi kaynaklara göre ise ilk yolculuğunu Şam'a yapmıştır. Fakat burada üzerinde durulması gereken ve bu konuda her iki görüşteki kaynakları haklı çıkararak şudur ki; Mevlâna Şam'a gitmek için yola çıkar ve yol üstünde Halep'e uğramış, bir müddet burada kalarak daha sonra yolculuğunun asıl amacı olan Şam'a gitmiştir. Mevlâna Halep'te, Hanefi mezhebinin en mühim merkezlerinden biri sayılan Hallâviyye Medresesi'nde kalıp, burada fıkıh, tefsir ve kelam ilimlerinde epey yol alıp, aynı zamanda şehrin yöneticisi olan Kemâleddin İbnü'l-Adîm'den dersler almıştır.¹¹⁶ Kemaleddin bir Hanefi fakihisi olduğundan dolayı, Mevlâna'nın Hanefi mezhebine dair incelikleri onun yanında ders aldığı rivayet edilmektedir. Bu vesileyle şunu da söyleyebiliriz ki, Mevlâna Hanefi

¹¹¹ Eflâki, a.g.e., I, s. 143-144.

¹¹² Sipahsâlar, a.g.e., s. 33.

¹¹³ Fûruzanfer, a.g.e., s. 139.

¹¹⁴ Eflâki, a.g.e., I, s. 144-157

¹¹⁵ Öngören, a.g.m., s. 442; Eflâki, a.g.e., I, s. 91.

¹¹⁶ Kara a.g.e., s. 241; Sipahsâlar, a.g.e., s. 87; Fûruzanfer, a.g.e., s. 139.

mezhebine sıkı sıkıya bağlı bir mutasavvıf olup ve aynı zamanda tasavvufta bir müçtehit olmuştur.¹¹⁷

Mevlâna, henüz küçük yaşlardayken Belh'ten göç ettikleri zaman güzergâhları üzerinde bulunan Nîşâbur'da tanıştığı ve ilerleyen zamanlarda de kendisinden oldukça etkilendiği İran tasavvufi şairlerinden olan Feridüddin Attar Sünni ekolüne sahip birisiydi. Bundan dolayıdır ki onun bu kadar etkilendiği şahsiyetin Sünni olması, Mevlâna'nın gayr-ı Sünni olduğu yönündeki ithamları boşa çıkarmaktadır.¹¹⁸ Ayrıca Sipahsâlar da onun İbnü'l-Adîm'den birkaç medresede ders aldığı belirtmiş, ancak bu medreselerin adlarını zikretmemiştir. Mevlâna Halep'te bir müddet eğitim görmüştür, ancak kesin olarak Halep'te ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Daha sonra Şam'a geçmiştir.¹¹⁹ O dönemlerde Şam ve Halep şehirleri güvenilir emin illerden biri olmakla birlikte adeta ilim irfan beldesine dönmüştür. Birde o tarihlerde arif ve âlimlerden birçokları Moğolların saldırılarından kaçarak Suriye'ye gelip vakitlerini bilimleri yaymakla geçiriyorlardı.¹²⁰ O tarihlerde Muhyiddin-i Arabî'de ömrünün son zamanlarını bu şehirde geçirmekteydi. Söz ettiğimiz durumlar Mevlâna'nın Şam'da bulunduğu tarihlerle uyuşmaktadır.

Hiç şüphesiz ki Şam şehrinin Mevlâna'nın hayatında çok önemli bir yeri vardır. Çünkü onun hal ve ilmi üzerinde bu şehrin etkileri ve kazanımları oldukça fazladır. Mevlâna'nın şiirlerinde ve gazellerinde Şam şehrinde sıkça söz etmesi de gösteriyor ki, onun için bu şehrin ayrı bir önemi ve sırrı vardır. Ayrıca Mevlâna'nın hayatında derin izler bırakan ve onun üzerinde çok büyük bir tesire sahip olan Şems-i Tebrizî ile ilk karşılaştıkları şehirde burasıydı. Bu vesilelerle Şam şehri onun açısından oldukça kıymetlidir. Bunlardan dolayı olsa gerektir ki, Mevlâna'da oğullarının eğitimleri için onları Şam'a göndermiştir. Kaynaklar Mevlâna'nın Şam'a iki seyahat düzenlediğini rivayet ederler. Eflâki'nin rivayetine göre Mevlâna Şam'a vardığı zaman onu şehrin ileri gelenleri ile ulemalar karşıladılar. O burada Mukaddemiyye Medresesi'ne yerleşerek eğitim hayatını sürdürmüştür. Bu medresede tam takva ve riyazetle din ilimleriyle meşgul olmuştur. Ayrıca onun bu

¹¹⁷ Nuri Şimşekler, *Mevlânâ'nın düşünce dünyasından*, Konya 2005, s. 120.

¹¹⁸ Şahinoğlu, a.g.m., s. 461; Kara a.g.e., s. 246.

¹¹⁹ Sipahsâlar, a.g.e., s. 89; Füzuanfer, a.g.e., s. 147.

¹²⁰ Füzuanfer, a.g.e., s. 141-147.

şehirde Muhyiddin-i Arabi'nin sohbetine nail olduğu da rivayet edilmektedir. O dönemlerde Muhyiddin-i Arabi Şam'da son zamanlarını geçirdiğini de yukarıda ifade etmiştik.¹²¹ Mevlâna'nın tasavvufi fikirleri üzerinde en çok etkili olan görüşlerden birisi de hiç şüphesiz Muhyiddin-i Arabi'nin "vahdet-i vücüt" görüşüdür.¹²²

Kaynaklara göre, onun Şam'da ne kadar kaldığı hususunda çeşitli kayıtlar mevcuttur. Eflâki'ye göre, Mevlâna Şam'da 4 ya da 7 yıl kaldığını söylemiştir.¹²³ Ancak B.Fürûzanfer'e göre ise, Mevlâna Şam'dan döndükten sonra Seyyid Burhâneddin'in (ö. 639/1241) daha hayatta olmasını dikkate alarak kendisinin Şam'da 4 yıldan fazla kaldığına dair ortaya atılan rivayetlerin gerçeği yansıtması bakımından mümkün olamayacağını ileri sürmüştür. Şam'da kaldığı süre içerisinde Muhyiddin-i Arabi'nin yanı sıra, Saadeddîn-i Hammûye, Osmân-ı Rûmi, Evhadüddîn-i Kirmâni ve Sadreddin-i Konevî ile sohbetler edip onlardan dersler almıştır. Böylelikle Mevlâna Arap dili ve edebiyatı, lügat, fıkıh, tefsir ve hadis ilimleri başta olmak üzere daha birçok akli ve nakli ilimlerde icazet almıştır.¹²⁴

Mevlâna Şam'da gerekli ilimleri tahsil ettikten sonra Anadolu'ya gelmek için yola çıkar. Kayseri'ye ulaştıkları vakit, ulema ve devletin ileri gelenleriyle birlikte büyük bir kalabalık onu karşıladılar. Sâhib İsfahânî Mevlâna'yı saraya götürüp onu misafir etmek istemiştir. Fakat Seyyid Burhâneddin Mevlâna'nın saraya gitmesine müsaade etmeyip, medreseye yerleşirler.¹²⁵ Seyyid Mevlâna'ya, tüm zahir ilimlerde babasını geride bıraktığını söyleyip, ledün ilminin incilerini açıklayıp, bâtın ilmine de sahip olması gerektiğini söyleyerek, onun halvete girmesini istemiştir. Mevlâna da Seyyid Burhâneddin'in bu isteğini büyük bir memnuniyetle kabul etmiştir. Onun hazırladığı hücreye girerek artarda tam üç erbaîn çıkartmıştır. Mevlâna'nın sözlerindeki ve eserlerindeki ilmi derinliğe bakılırsa onun, bu denli yüksek din ve fen ilmlerine sahip olmak için senelerce zahmetler çektiği anlaşılmaktadır.¹²⁶ Bu zahmetler vesilesiyle nefsinin de terbiye ederek Seyyid'in istediği kıvama fazlasıyla

¹²¹ Eva de Vitray-Meyerovitch, a.g.e., s. 8.

¹²² Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar* s. 91.

¹²³ Öngören, a.g.m., s. 442; Kara a.g.e., s. 241.

¹²⁴ Şipahsâlar, a.g.e., s. 33-39; Fürûzanfer, a.g.e., s. 140; Kara a.g.e., s. 242.

¹²⁵ Eva de Vitray-Meyerovitch, a.g.e., s. 8.

¹²⁶ Fürûzanfer, a.g.e., s. 140.

gelmiştir. Ardından ikisi birlikte Konya'ya gelmişlerdir.¹²⁷ Seyyid Burhâneddin burada ona elde ettiği ilimlerden ötürü icazet verdikten sonra şunu söyler: “*Elhamdülillah senin işin tamam oldu. İnsanlar senden faydalanıp feyz alıyorlar. Benim acele etmem buraya bir aslanın gelmekte oluşundandır. O bir aslan, ben de bir aslanım, iki aslan bir yerde geçinemez.*” Deyip, Şems-i Tebrizî'nin geleceğini belirterek kendisi tekrar Kayseri'ye gider. Kısa bir süre sonra da burada vefat eder.¹²⁸ Mevlâna onun kabrini ziyaret dip tekrar Konya'ya döner.

Daha önce de söylediğimiz gibi Seyyid Burhâneddin'in Mevlâna'ya 9 yıl hizmet ettiğini kaynaklar rivayet etmektedir. Bu hizmet vesilesiyle mana aleminde gönülleri birleştigiinden dolayı sözde, özde ve sırda bir olmuşlardı. Seyyid'in vefat etmesiyle Mevlâna en önemli yoldaşını kaybetmenin vermiş olduğu üzüntüyle derinden sarsıldı. Babasından sonra ilk defa birini kaybettiğinden dolayı bu denli hüzünlenmiştir. Bu vefattan sonra Mevlâna yalnız kalmış ve Allah'a yönelerek yana yakıla, dertlere giriftar kala kala tam 5 yıl riyazet çekmiştir. Bu acı tecrübenin de kazandırdığı manevi terakkiyle birçok kerameti zuhur etmiştir.

Mevlâna her şeye rağmen irşat faaliyetlerinden geri durmayıp halka vaazlar vermeye devam etmiştir. Çünkü o, Şam'da gördüğü eğitimle büyük bir âlim olmuş aynı zamanda tasavvufi ve zahiri ilimlerde önemli mertebeler kat etmiştir. Mezhep, fıkıh, tasavvuf başta olmak üzere birçok ilimde büyük bir zat haline geldiğini yukarıda da ifade etmiştik. Kendisi aynı zamanda bir Hanefî fakihî olduğundan ötürü, verdiği fetvalar da Hanefî mezhebine uyuyordu. Bu vesileyle çoğu ulema ve idarecilerden oluşan müritleriyle sohbetlerine daha rahat bir ortamda devam etme imkânı bulmuş oluyordu. Devletşah, onun ilim noktasında babasından çok daha üstün olduğunu ve derslerinde daha fazla öğrencinin hazır bulunduğunu ifade etmektedir. Aksarâyi ise; onu “*zamanın kutbu, cihanın birtanesi, bilginlerin ve erenlerin Sultanı*” diye tanımlamaktadır.¹²⁹

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, sadece halka yönelik eğitim faaliyetlerinde bulunmamış, aynı zamanda devlet adamlarına yönelik irşad faaliyetlerini de

¹²⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 160-162.

¹²⁸ Sipahsâlar, a.g.e., s. 89-90.

¹²⁹ Kara a.g.e., s. 242.

gerçekleştirmiştir. O, Anadolu’da müderrislik yapan bir sûfî olduğu için onun kendisine ait bir medresesi olmasına rağmen, dört ayrı medresede de ders verdiği rivayet edilir. Bu durumda onun başka öğrenciler tarafından da rağbet gördüğü ve onlara da ders verdiği anlaşılmaktadır. Hatta buda yetmemiş Mevlânâ bizatihi kendi evinde öğrencilere dersler verdiği rivayet edilmektedir. Böylelikle onun bu dersleri, vaazları ve faaliyetleri vesilesiyle birçok kişi ona itaat edip bağlanmakla Anadolu’da İslam ve tasavvuf daha hızlı yayılmaya başlamıştır.¹³⁰ İrşadı vaaz yöntemi yapmak Mevlâna’nın hiç vazgeçemediği hizmet metodudur.

Mevlâna’nın bu denli öğrenci yetiştirmesine vesile olan hocası Seyyid Buhâneddin Muhakkık-i Tirmîzi’in vefatından yaklaşık 5 yıl sonra da bu sefer Mevlâna’nın hayatında herkesçe malum derin etkiye sahip olan Şems-i Tebrizî Konya’ya gelir ve Mevlâna’yla ikinci kez karşılaşır. Böylelikle onun hayatında yeni bir dönüm noktası teşekkül etmiş oluyordu. Bu yeni dost Mevlâna’yı her yönüyle mest edecektir. Böylelikle o babasının ve Seyyid Burhâneddin’in acı vefatlarından sonra yeni bir yoldaşla karşılaşarak hayatında yepyeni bir sayfa açmıştır. Bu yenilik Mevlâna’yı başta ilmi olarak birçok yönden etkilemiştir. İlerde bu konuyu daha detaylı bir şekilde ele alacağımızdan dolayı burada ayrıntıya girmeden sadece şunu belirtebiliriz ki; Mevlâna zahir ve batın ilimlerinde dönemin büyük birçok âlimlerinden ders alarak büyük merhaleler kat etmiştir. Böylelikle o Anadolu’nun İslamlaşmasında çok mühim hizmetlerde bulunmuştur. Sayısız müritlere ders ve vaaz vererek Anadolu Selçuklu Devleti’nde ilim ve irfan meclislerinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.¹³¹ Mevlâna kendisinden sonraya “*Mesnevi, Dîvan, Mektubat, fîhi mâ-fîh, Mecalis-i seb’a*” gibi önemli eserler bırakmıştır.¹³²

¹³⁰ Eflâki, a.g.e., I, s. 242; Can, a.g.e., s. 202

¹³¹ Öngören, a.g.m., s. 442-244.

¹³² Şahinoğlu, a.g.m., s. 446-447; Kara a.g.e., s. 260; Can, a.g.e., s. 373-387.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL HAYATTA MEVLÂNA ALGISI

2.1. Sufi ve Âlimlerin Mevlâna'yla İlişkileri

2.1.1. Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî

Mevlâna'nın lalası ve aynı zamanda şeyhi olan Seyyid Burhâneddin'in 561/1166 veya 565/1169 yılında Tirmiz'de doğduğu kaynaklar tarafından nakledilir.¹³³ Dedesinin Seyyid Kasım Tirmizî, babasının ise Seyyid Hasan Tirmizî olduğu söylenir. Soyunun ise Hz. Hüseyin'e dayandığı ve bu vesileyle de kendisine "Seyyid" ve "Hüseyinî" nisbelerinin yanı sıra kalplerdeki sırları bilmesi veya ileride de söyleyeceğimiz gibi, Şems-i Tebrîzî'nin Konya'ya gelişini Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye önceden kerametvâri bir şekilde haber vermesi dolayısıyla "Seyyid-i sırdân", "Fahrü'l-meczûbîn",¹³⁴ denilmiştir. Ayrıca Mevlâna'nın da kendisini andığı üzere "Burhâneddin, burhân-ı dîn, burhân" ve tahkik ehli bir sûfî olduğunu belirten "muhakkık" lakaplarıyla tanınır. Tirmiz'de ilim tahsilini tamamladıktan sonra 605'te (1208) Belh'e giderek Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'e intisap ederek müridi oldu.¹³⁵ Kırk gün sohbetinde bulunup icâzet almasının ardından Tirmiz şehrine döndü. Tirmiz şehrinde bir müddet kaldıktan sonra, ertesi yıl tekrar Belh'e gelip burada iki üç yıl kadar kaldı. Bahâeddin Veled Belh'ten göç ettikten sonra Seyyid Burhâneddin'de Belh şehrinde durmayıp yeniden Tirmiz'e göç etmiştir. Dönemin Mevlevî kaynaklarının da naklettiğine göre, onun bu tarihten itibaren sürekli cezbe ve sekr halinde yaşadığı, inzivaya çekilip, sekiz yıl kadar öğretim ve irşad faaliyetinde bulunduğu ifade edilir. Seyyid Burhâneddin'in bu inziva hali Bahâeddin

¹³³ Ceyhan, "Seyyid Burhâneddin" *DİA*, cilt. XXXVII, İstanbul 2009, s. 56.

¹³⁴ Önder, a.g.e., s. 45.

¹³⁵ Fûruzanfer, a.g.e., s. 134.

Veled'in vefatı zamanına kadar devam etmiştir.¹³⁶ Seyyid Burhâneddin, hocası Bahâeddin Veled'in vefatından sonra Konya'ya gelmiştir.¹³⁷ Seyyid Burhâneddin'in Anadolu'ya, dolayısıyla da Konya'ya nasıl geldiğini yukarıda da ele aldığımızdan dolayı, burada tekrar üzerinde durmayacağız.

Geçmiş konularımızda da ifade ettiğimiz gibi Mevlâna'nın eğitimi çocukluğunda Belh'te başlamıştır. İlk hocası babası Bahâeddin Veled'dir. Mevlâna'nın Yakın çevresi bilginlerle ve sûfilerle doluydu. Hayatının her safhasında bu hep böyle oldu ve bu insanlardan sürekli istifade etmeye çalıştı. Dediğimiz gibi Babası Sultânul-Ulemâ Bahâeddin Veled ve annesi Mü'mine Hâtun, hareketleriyle, davranışları ve telkinleriyle onun ilk mürebbîsi sayılırlar. Ancak Mevlâna'nın çok küçük yaşlarından itibaren anne ve babasından başka bir mürebbisi daha vardır. Bu kişinin adı Seyyid Burhâneddin Muhakkık Tirmizî'dir.¹³⁸ Mevlâna çocukluk yıllarında Belh'ten göç edinceye kadar Seyyid Burhâneddin ona lalalık yapmıştır.¹³⁹ Ondand hayata ve temel dini bilgilere dair çok şeyler öğrendiğini söyleyebiliriz.¹⁴⁰

Mevlânâ kitâbî ilimler sahasında o günün usullerine göre iyi bir medrese öğrenimi gördü. Eserlerinden açıkça anlaşılan şudur: O Kur'an Hadis, Tefsir, Kelâm gibi dînî ilimlerde; felsefe, mantık, astronomi alanlarında ciddî bir birikime sâhiptir. Mevlâna, mürşit kabul ettiği ve mürit olarak bağlandığı Burhâneddin-i Muhakkık'in tavsiyesiyle bir müddet tahsil için Şam ve Hâlep'te bulundu.¹⁴¹ Halep ve Şam medreselerinde devrinin ileri gelen hocalarından ders almıştır. Dönüşte Kayseri'de hocasını ziyaret ederek onun nezaretinde çile çıkardı.¹⁴² Ama Mevlânâ'yı öne çıkaran asıl yönü onun tasavvufî cephesidir. Bu cephedeki ilk kazanımları babasından elde ettiğini biliyoruz. Nitekim Celâleddin'in babasına ait “*Makalât*” adlı eseri bizzat kendisinden okuduğu bilinir. Daha sonra aynı kitabı bir kere de Seyyid Burhâneddin ile birlikte okuyacaktır. Böylelikle hamlıktan pişme safhasına yavaş yavaş geçiş sağlanmış olacaktır. Nitekim büyük sûfilerin hepsinde, uzun veya kısa böyle bir devre

¹³⁶ Öngören, a.g.m., s. 442.

¹³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6.

¹³⁸ Sipahsâlar, a.g.e., s. 127.

¹³⁹ Can, a.g.e., 43.

¹⁴⁰ Eflâki, a.g.e., I, s. 144.

¹⁴¹ Kara a.g.e., s. 241; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatu-Eserleri*, s. 6.

¹⁴² Eflâki, a.g.e., I, s. 117-128.

vardır. İşte Mevlânâ'nın mânevî eğitiminin bu safhasında, Seyyid Burhâneddin'in devreye girdiğini görürüz.

Seyyid Burhâneddin'in 1208'de Belh'e gelip Sultânü'l-Ulemâ Bahâeddin'e intisab ettiğini yukarıda da ifade etmiştik.¹⁴³ Ancak şunu da söylemeliyiz ki Seyyid Burhâneddin; bilgiliydi, kısa zamanda mânen ilerlemiş, dirâyet göstermiş ve güven sağlamış olmalı ki Bahâeddin onu oğlu Celâleddin'e lala yani atabek olarak görevlendirdi. Lalanın anlamı şudur: "Eskiden büyük âilelerde bir çocuğun bakımı, eğitimi, terbiyesi ve yetiştirilmesiyle meşgul olan erkek terbiyecidir."

Eflâkî'ye göre Mevlâna'nın o anda Belh'te babasının zamanında Seyyid'e mürit olduğunu söylerler. Seyyid lâla ve atabek gibi daima Hüdâvendigâr'ı omuzunda taşır ve dolaştırırdı.¹⁴⁴ Ancak bu bağlılığın her durumda olgun yaşlarda gerçek bir anlam kazandığı aşikârdır. Belh'ten göçtüklerinde Mevlânâ'nın henüz küçük yaşlarında olduğunu kabul edersek bu lalalık görevinin birkaç yıl kadar sürdüğü görülür. İlk temel bilgilerin öğrenilmesi ve şahsiyetin teşekkülünde küçük çocuk için bu devrenin önemi açıktır.¹⁴⁵

Sultanü'l-Ulemâ 628/1231'de vefat etti. O sırada Mevlânâ 24 yaşlarındadır. Babasının yerine geçmesi uygun görülünce ders vermeye başladı. Babasının kaybı ve onun yerini doldurmak ağır bir sorumluluktur. Bunun genç Celâleddin'e sıkıntılı günler yaşattığını söyleyebiliriz. Tamda babasının vefatından bir yıl sonra kendisine destek olacak birisi, Seyyid Burhâneddin yola çıkıp Konya'ya geldi (1232). Manevi bir görevle, bir misyonla gelmişti. Mevlâna, babasının vefatından sonra girmiş olduğu yalnızlığı Seyyid Burhâneddin'le giderdi. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi, bu beraberlik tam 9 yıl sürdü. Böylelikle 1241 senesine kadar Mevlâna'nın çalışmaları Seyyid Burhâneddin ile olmuştur.¹⁴⁶ Çocukluk döneminde lalası olması dolayısıyla Seyyid Burhâneddin'in Mevlânâ'ya ayrı bir ilgisi olduğunu söylemeliyiz. Onun her bakımdan mükemmel bir şekilde yetişmesi konusunda kendisini sorumlu görüyordu. Mevlâna bir yıl sonra babasının müritlerinden Seyyid-i Sırdân lakaplı

¹⁴³ Fûruzanfer, a.g.e., s. 134.

¹⁴⁴ Fûruzanfer, a.g.e., s. 135.

¹⁴⁵ Eflâki, a.g.e., I, s. 117-128.

¹⁴⁶ Fûruzanfer, a.g.e., s. 139.

Şeyh Burhâneddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî'nin Konya'ya gelişiyle ona bağlandı ve bu bağlılık 9 yıl sürdü. Mevlâna, Seyyid'in hizmetinde kaldığı bu süre içerisinde böylece hem sözde, hem özde onun eşi oldu.¹⁴⁷

Nitekim buluşup bir süre sohbet ettikten sonra genç Celâleddin'i çeşitli ilimlerden imtihan eder ve onun bu ilimlerdeki üstünlüğünü görerek, zihin ve ruh dünyâsını yakından tanımış olur. Onun kitâbî ilimlerde ileri seviyede olduğunu görür.¹⁴⁸ Sonunda der ki: "*Din ilimlerinin hepsinde babandan bile ileri geçmişsin. Lâkin muhterem baban hem kal (söz) ilminde kemal derecesinde idi, hem de hâl ilmine gerçekten vâkıftı. İstiyorum ki hâl ilmine de sahip olasın. Şeyhimden bana erişen o mânâyı sen benden elde edesin. Böylece zâhiren ve bâtmen babanın vârisi, onun tıpkısı olasın.*" Mevlânâ, Seyyid'in bu sözlerini kabul ederek onun müridi oldu.¹⁴⁹

Seyyid Burhâneddin ile Mevlânâ'nın bu manadaki beraberlikleri dokuz yıl sürdü. Seyyid onu, tasavvufun riyazet safhasına yöneltti. Kendisi Sultânü'l-Ulemâ'dan mânevî-bâtınî ahvâli tevarüs etmişti.¹⁵⁰ Ona intikal eden bu himmet ve bereketin ilimle değil, duyuşla ve zevkle elde edileceğini Mevlânâ'ya söyledi. Mevlânâ'nın tasavvuf konusunda aile ortamından kaynaklanan bir bikrimi elbette vardı. Ancak bunlar henüz "ilim" safhasındaydı; amel, uygulama ve hâl seviyesine gelmemişti. Seyyid Burhâneddin onu bu alana yöneltti. Önce riyâzet, mücâhede ve zühd ağırlıklı bir eğitim uyguladı. Bu eğitimin en belirgin ve yoğun olanlarında biri meşhurdur: Celâleddin'in, Seyyid'in nezaretinde ard arda üç erbain çıkardığı bilinmektedir. Toplam 120 gün süren bu eğitim süreci oldukça ağır ve zordu. Pek az bir yiyecek bir halvethânedeki ibâdet, tefekkür ve tezekkürle meşgul olmak şeklinde icrâ edilmiş ve sonunda nefsin arındırılması ve rûhî-mânevî gelişme sağlanmıştı.¹⁵¹ Böylelikle Mevlâna, yukarıda da söylediğimiz gibi Seyyid Burhâneddi'nin kendisinden istediği manevi ilimleri ve halleri elde etmeyi başarmıştı. Dolayısıyla

¹⁴⁷ Adnan Karaismailoğlu, "Konyalı Mevlânâ", *Konya Ticaret Odası Yayınları*, sayı 3, Konya 2000, s. 9; Fûruzanfer, a. g. e., s. 139.

¹⁴⁸ Fûruzanfer, a.g.e., s. 138.

¹⁴⁹ Önder, a.g.e., s. 52.

¹⁵⁰ Sîpahsâlar, a.g.e., s. 33.

¹⁵¹ Ceyhan, "Seyyid Burhâneddin" *DİA.*, cilt: XXXVII, İstanbul 2009, s. 56.

Mevlâna'nın asıl kişiliği üzerinde Seyyid Burhâneddin'nin yeri çok büyüktür diyebiliriz.

Tasavvufta mânevî eğitim usta-çırak ilişkisini gerektirir. Çırak olmadan usta olunmaz. Mevlânâ da Mevlevîliğin piri olmadan önce seyr-ü sülûkte bulunan bir salikti. Uzunca bir süre sülûkü devam etti, ustası ise Seyyid Burhâneddin idi. Seyyid Burhâneddin nezaretindeki çille, riyazet ve mücâhede Mevlânâ'nın manevi gelişiminde oldukça önemlidir. Ama bu nihâyet bir merhaledir. İstenen sonucu elde ettikten ve kemâle erdikten sonra sıkı riyazetlere gerek kalmaz. Mevlânâ'nın ifadesiyle: "*Yüzme bilen hareketsiz kalması, aceminin elle ayakla çırpınmasından, savaşmasından iyidir.*"

Mevlânâ'nın Seyyid Burhâneddin nezâretinde erbain çıkarmalarının, Kayseri'de olduğu anlaşılıyor. Bu üç halvetin sonunda Mevlânâ'ya şöyle der: "*Bütün ilimlerde eşi benzeri bulunmayan bir kimse oldun. Haydi yürü, insanların rûhunu tâze bir hayat ve hesapsız rahmete garket; bu sûret âleminin ölülerini kendi mânâ ve aşkınla dirilt.*" Böylece ona irşad için izin vermiş olur.¹⁵²

Daha sonra ikisi birlikte Konya'ya gelirler. Konya'da da yetiştirme süreci devam etmiştir.¹⁵³ Mevlânâ ile Seyyid Burhâneddin'in bu uzun beraberliklerinin hayli verimli geçtiğini söylememiz hiçte zor değildir. Çocuklukta lalası, daha sonra mürşidi ve mürebbîsi mevkiindeki Seyyid Burhâneddin ile bereketli ve mutlu günler yaşamış oldular. Böylelikle Vazifesinin tamamlandığını hisseden Seyyid Burhâneddin Kayseri'ye gitmek ve artık orada kalmak için izin ister. Çünkü Kayseri, Anadolu'ya geldiğinde ilk durağı olmuştur. Seyyid Burhâneddin o günlerde şehrin ileri gelenlerinden ilgi ve saygı görmüş ve Kayseri'yi çok sevmiştir. Bununda etkisiyle Kayseri'ye gitmek için yola çıkar. Bu sefer onu yolcu etmek ve uğurlamak sırası Mevlâna'ya düşmüştür. Haliyle Mevlâna yine yalnız günleriyle baş başa kalmaya başlamıştır.

¹⁵² Ceyhan, "Seyyid Burhâneddin" *DİA.*, cilt. 37, s. 56.

¹⁵³ Eflâki, a.g.e., I, s. 160-162.

Seyyid Burhâneddin, Kayseri’de hicrî 638 (1240-41)"de vefat edince de kabrini ziyarete gitti.¹⁵⁴ Mevlânâ Kayseri'ye giderek şeyhinin kabrini ziyaretten sonra onun kitaplarını alıp Konya'ya geri döndü.¹⁵⁵ Sultan Veled'in anlattığına göre beş yıl üzüntü içinde yaşadı. Seyyid Burhâneddinin yeri Mevlâna için hiçbir zaman dolmamıştı. Hem lalası hem de şeyhi olduğundan dolayı uzun süreler yokluğunu derinden hissetti. Mevlânâ sonraları Mesnevî'sinde şöyle diyecektir: "*Piş, ol da bozulmadan kurtul. Yürü Burhân-ı Muhakkık gibi nur ol. Kendinden kurtuldun mu tamamıyla Burhan olursun. Kul yok oldu mu sultan kesilirsin.*" Bu sözleriyle sanki Seyyid'in eğitimi sonunda kendisinin de ulaştığı sonucu anlatır gibidir.

Eflâkî Mevlânâ'nın silsile ve hırka nispetini Burhaneddin Muhakkık yoluyla babası Sultânü'l-Ulemâ'ya ulaştırır.¹⁵⁶ Kayserili Mevlevî şeyhi Ahmed Remzi Dede şöyle der: "Hilâfetimizde Sultânü'l-Ulemâ Efendimiz' den sonra Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî Efendimiz yâdedilip, Cenâb-ı Pîr Efendimiz Hz. Burhâneddin'den müstahlef gösterilmiştir." Ahmed Avni (Konuk) Bey'e göre ise: "*Cenâb-ı Mevlânâ Efendimiz'in pîr-i telkinleri Seyyid Burhâneddin Muhakk-ı Tirmizî hazretleri olup, Şems-i Tebrîzî Efendimiz ise ashâb-ı sohbetleridir.*"

Mevlânâ'nın Seyyid Burhâneddin nezaretinde çeşitli riyâzet uygulamaları yaptığı ve bir defasında peşpeşe üç halvet çıkardığı bilinmektedir. Bu 120 gün az bir süre değildir ve çok sıkı kurallar içinde cereyan eder.¹⁵⁷

Seyyid Burhâneddin dirayetli bir mürşid idi. Mevlâna Celâleddin, onun rehberliğinde, nefis mücadelesi ve rûhî-mânevî olgunlaşmanın önemli bir merhalesini başarıyla aşmıştır.¹⁵⁸ İlmî birikimi yanında bilhassa öğrendiklerini usulünce uygulaması sonucu, ilâhî mevhîbeye kavuşmuştur. Ulaştığı manevî seviyenin tezahürleri ve meyveleri ise bir sonraki safhada, Şems'le olan beraberliklerinden sonra ortaya çıkacaktır.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Öngören, a.g.m., s. 442.

¹⁵⁵ Eflâkî, a.g.e., I, s. 131.

¹⁵⁶ Karaismailoğlu, a.g.m., s. 9.

¹⁵⁷ Ceyhan, "Seyyid Burhâneddin" *DİA.*, s. 56.

¹⁵⁸ Öngören, a.g.m., s. 442.

¹⁵⁹ Ceyhan, "Seyyid Burhâneddin" *DİA.*, s. 56.

2.1.2. Şems-i Tebrizî

Seyyid Burhâneddin'in vefatından sonra da Mevlâna hayatına kaldığı yeden devam etmiştir. Konya'da medresede eğitim vermeyi sürdürerek, ilim irfan sahasında talebe yetiştirmeye gayret etmiştir. O babasından ve Seyyid Burhâneddin'den aldıklarını talebelere aktarmaya çalışıyordu. Böylelikle Mevlâna gün geçtikçe daha çok halkla iç içe olmuş ve daha çok sevmeye başlamıştı. Tam bu sıralarda Mevlâna'nın hayatında büyük bir değişikliğe sebebiyet veren bir hadise cereyan etmişti. Şems-i Tebrizî Konya'ya gelmişti.¹⁶⁰

Peki, Mevlâna'nın hayatında bu kadar büyük değişiklikler meydana getirerek onu bu denli etkilemeyi başaran bu zat kimdi? Ve nasıl oluyordu da Mevlâna gibi birisini bu derece etkilemeyi başarmıştı?

Tarihte Mevlâna Celâleddin'in sohbet şeyhi veya gönül dostu, kader yoldaşı olarak bildiğimiz Şems-i Tebrizî 582/1186 yılı civarında Tebriz'de doğmuştur.¹⁶¹ Asıl adının Muhammed olduğunu kaynaklar rivayet etmektedir.¹⁶² Daha çok Şemseddin, Şemsü'l-hak ve'ddin, Şems, Şems-i Tebrizî lakaplarıyla anılmıştır. Babası ticaret vesilesiyle Horasan'dan yola çıkıp Tebriz'e gelip yerleşmiştir.¹⁶³ Kumaş ticaretiyle uğraşan babasının adı; Ali b. Melikdâd'dır.¹⁶⁴ Çocukluğunu nerde ve nasıl geçirdiğine dair çok fazla bilgi olmasa da, Makalat'ında bazı ipuçlarına rastlamak mümkündür. Şems-i Tebrizî'nin henüz çocukken bazı sıra dışı hallere mazhar olduğu, öyle ki babasının dahi bazen onu anlayamadığını kaynaklar nakletmektedir.¹⁶⁵ Çocukluğundan başlayarak sık sık riyazet yapardı.¹⁶⁶ Şems gezen bir derviş olmazdan evvel iyi bir eğitim görmüştü.¹⁶⁷ Arapça ve Farsçaya tam vukufiyet kesp etmişti. Aynı zamanda simya, astronomi, astroloji, mantık, fıkıh ve

¹⁶⁰ Can, a.g.e., 47.

¹⁶¹ Füzûzanfer, a.g.e., s. 162; Can, a.g.e., 47.

¹⁶² Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri II*, çev Tahsin Yazıcı, İstanbul 1995, s. 190; Semih Ceyhan, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, "Şems-i Tebrizî" *DİA.*, cilt. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 511.

¹⁶³ Sipahsâlar, a.g.e., s. 131; Ceyhan, "Şems-i Tebrizî" *DİA.*, s. 511; Özönder, a.g.e., s. 17.

¹⁶⁴ Eflâki, a.g.e., II, s. 189; Özönder, a.g.e., s. 43; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6-7; Ceyhan, "Şems-i Tebrizî" *DİA.*, s. 511

¹⁶⁵ Füzûzanfer, a.g.e., s. 162-163; Erkan Türkmen, "Şems-i Tebrizî'nin öğretileri?", İstanbul 2009, s. 20.

¹⁶⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 131.

¹⁶⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 189-190.

felsefeyi iyi biliyor ancak bunları kendinde gizlediğini tarihçiler rivayet etmektedir.¹⁶⁸

Şems-i Tebrizî'nin hayatını, ne yazık ki gerektiği gibi bilemiyoruz. Rivayete göre bu zat, Melikdad oğlu Ali'nin oğludur. Bir başka rivayete göreyse bir İsmaili prensidir ve Alemt'ın hüküm süren İsmaili hükümdarlarından Celâleddin Nev-Müselmân'ın oğludur ve Tebriz'de gizlice tahsil görmüştür.¹⁶⁹ Fakat bu rivayet, tarihi kaynaklara uymaz; çünkü 1221 de ölen Celâleddin Nev-Müselmân'ın, Alâeddin'den başka oğlu yoktur. Kaldı ki bizzat Şems, felsefeyle uğraşanları kınar. Bu bakımdan Yunan felsefesiyle yoğurulan bir inanç sistemini benimseyen İsmaililerle, müspet bir münasebeti olmasına imkân yoktur.¹⁷⁰

Bağdat, Şam, Halep, Belh, Kayseri, Sivas, Aksaray, Erzurum, Erzincan gibi o dönemin büyük ilim merkezleri olan yerlere gidip büyüklerin sohbetlerine katılmıştır. Şems'in Tebriz'de Selebâf'ın yanından ayrıldıktan sonra Bağdat, Dımaşk, Halep, Kayseri, Aksaray, Sivas, Erzurum ve Erzincan'a gittiğini Eflâkî'den de öğrenmekteyiz.¹⁷¹ Eflâkî, onun bu seyahatleri zamanın abdal ve kutuplarının sohbetine katılmak, manevi feyizler kazanmak ve gerçek dostu bulmak arzusuyla gerçekleştirdiğini söyler.¹⁷² Bağdat'ta ve Kayseri'de Evhadüddîn-i Kirmânî ile Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî; Dımaşk'ta Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Şam Kādilkudâtı Şems-i Hüyî, dehrî filozoflardan Şehâb-ı Herîve; Sivas'ta kelâm âlimlerinden Esedüddîn-i Mütellim gibi devrin oldukça büyük bilinen şahsiyetleriyle sohbetlerde bulunarak onların derslerine katılmıştır.¹⁷³ Az öncede ifade ettiğimiz gibi yine Mevlânâ'nın da ifadesiyle Şems, tasavvufun yanı sıra kimya, nücûm, riyâziyât, ilâhiyât, hikemiyât, mantık, hilâf ve nârenciyât ilimlerinde de mahirdir.¹⁷⁴ Şems-i Tebrizî Şafii mezhebine mensup olmakla birlikte yine Mevlânâ'nın ifadesiyle Allah dostu insanların sohbetine eriştikten sonra bilgilerinin

¹⁶⁸ Eflâkî, a.g.e., II, s. 190; Ceyhan, "Şems-i Tebrizî" *DİA.*, s. 511.

¹⁶⁹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 163-164; Can, a.g.e., 47; Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6-7.

¹⁷⁰ Önder, a.g.e., s. 61-62.

¹⁷¹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 170-175; Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6-7; Can, a.g.e., 47; Ceyhan, "Şems-i Tebrizî" *DİA.*, cilt. 38, İstanbul 2010, s. 511.

¹⁷² Eflâkî, a.g.e., II, s. 189-190.

¹⁷³ Fûruzanfer, a.g.e., s. 1172-1175; Ceyhan, "Şems-i Tebrizî" *DİA.*, s. 511;

¹⁷⁴ Türkmen, a.g.e., s. 19.

hepsini defterden silmiş, aklî ve naklî ilimlerden sıyrılıp tecrîd, tefrîd ve tevhid âlemini tercih etmiştir.¹⁷⁵

Şems-i Tebrizî, seyahatleri boyunca karşılaştığı şeyhleri ve âlimleri melâmet tavrının bir gereği olarak gerçeklerin ortaya çıkması için imtihanlara tâbi tuttuğunu, velâyet tavrı baskın olanları şeriatla, şeriat tavrı baskın olanları velâyetle denediğini¹⁷⁶, bunların teslimiyet ve hakikat arayışlarının eksik olduğunu, cedelle vakit geçirdiklerini, hiçbirinin kendisini tatmin etmediğini, gerçek şeyhliği ve dostluğu Mevlâna'da bulduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁷ 1237'de Bağdat'ta görüştüğü Evhadüddîn-i Kirmânî'yi şâhidbâzî tavrından ve sülûkte mübtedî olmasından dolayı dostluğa lâayık görmeyen Şems, 1240 yılı civarında Dımaşk'ta görüştüğü ve daha çok Şeyh Muhammed diye andığı Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den övgüyle bahsetmektedir. Ancak ondan meşrep bakımından farklı olduğunu da belirtmiştir. Bazı kaynaklara göre Şeyh Muhammed'in İbnü'l-Arabî olduğu konusunda tereddüt göstermekle birlikte, Şems'in eseri olan Mağalât'ın bir yerinde ondan Şeyh Muhammed b. Arabî diye bahsedilmesi bu tereddüdü ortadan kaldırmaktadır.¹⁷⁸ Şems, Halep'te on dört ay boyunca bir medrese hücreinde riyazette kalmış ve manevi işaret gereği sohbet dostunu bulmak için Anadolu'ya yönelmiştir.¹⁷⁹ Mağalât'ta, "*Ben Tebriz'den şeyh bulmak için çıktım, çıktım amma bulamadım. Âlem boş değil ya elbet vardır.*" Diyerek bu yönden ümidini hiç yitirmeden kader ortağını aramayı devam ettirmiştir. "*Beni velîlerinle tanışır*" diye dua etmesi üzerine rüyasında, "*Seni bir velîye yoldaş edelim*" denildiğini, onun nerede olduğunu sorduğunu, ertesi gece o velînin Anadolu'da bulunduğunu, ancak tanışma vaktinin henüz gelmediğinin söylendiğini belirtmektedir.¹⁸⁰ Sipehsâlâr, bu rüyanın onun Anadolu'ya gidip Mevlâna ile buluşmasına vesile olduğunu kaydeder.¹⁸¹ Eflâkî'ye göre Şems, Konya'ya gitmeden önce Erzurum'da şehrin melikinin çocuklarına hocalık yapmış ve Kayseri'deki Hacılar suyolu vakfiyesine imza atmıştır. Bazı son dönem araştırmalarında Erzurum-Erzincan üzerinden Anadolu'ya giren Şems'in Konya'ya gitmeden önce Moğollar'la

¹⁷⁵ Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6-7; Can, a.g.e., 47; Önder, a.g.e., s. 62.

¹⁷⁶ Sipehsâlâr, a.g.e., s. 135-136.

¹⁷⁷ Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, s. 94.

¹⁷⁸ Önder, a.g.e., s. 63.

¹⁷⁹ Şefik Can, a.g.e., 48.

¹⁸⁰ Özönder, a.g.e., s. 21.

¹⁸¹ Sipehsâlâr, a.g.e., s. 135.

irtibat kurduğu, Konya'ya Moğollar tarafından gönderildiği, Mevlânâ ile Moğollar arasındaki ilişkiyi onun sağladığı ileri sürülmüştür. Ancak bu asılsız iddia herhangi bir belgeye dayanmadığı için bir geçerlilik teşkil etmemektedir.¹⁸²

Kaynakların rivayet ettiklerine göre Şems, çok defa tacir elbisesiyle gezen, gittiği yerlerde, tekkelere, medreselere değil, kervansaraylara, hanlara inen, bazı zamanlar, yüzünü örttüğü ve bir yerde uzun müddet kalmayıp şehirden şehre dolaştığı için uçan Şems anlamına gelen “Şems-i Perende” ve büyüklüğü, olgunluğu¹⁸³, ulular tarafından tasdik edildiği için de Tebrizli olgun zat anlamına gelen “Kâmil-i Tebrîzî” diye anılan Şemseddin Muhammed, Ebû-Bekr-i Sele-baf, yani sepet ören Ebû Bekr'in dervişidir.¹⁸⁴ Sözerinin yazılmasından meydana gelen “Makaalât” adlı kitapta da, kendisi, bunu söyler ve benim der, sepet öreerek geçinen Ebû Bekr adlı bir şeyhim vardı, olgundu; fakat bende bir şey vardı ki o, bunu göremiyordu.¹⁸⁵ O yüzden şeyh aramak için yollara düştüm ve nihayet Mevlana'yı buldum.¹⁸⁶ Burhaneddin'in ölümünden üç dört yıl sonra 23 Ekim 1244-45 de, Konya'ya Tebriz'li Şemseddin Muhammed adlı birisi gelmiş ve Mevlana ile buluşmuştur.¹⁸⁷ Bu olay, Mevlana'nın hayatında büyük bir değişiklik meydana getirmiştir.¹⁸⁸ Yine aynı kitaptan anlıyoruz ki Şems, bir müddet Erzurum'da oturmuş ve orada ilkokul öğretmenliği yapmıştır.¹⁸⁹ Mevlana, Şam'da, tahsildeyken bir kere Şems'i görmüş, siyah elbiseler giyinmiş olan Şems, Mevlânâ'ya, ey manalar âleminin sarrafı, beni bul demiş ve kalabalığa karışıp kaybolmuştur.¹⁹⁰

Şems, ayrı bir giyim kabul etmeyen, tekke, zikir vs. gibi törenlerin aleyhinde bulunan ve bu bakımdan sûfilerden ayrılan Melâmetîlerin neşesine sahip bir erdir.¹⁹¹ Mevlana'nın, divanında, onun hakkındaki sözlerinden, Şems'in bir Kalenderî olduğu hakkında pek kuvvetli bir ihtimale varıyoruz. “Makaalât” da, Fütüvvet yolundan salâhiyetle bahsettiğine ve şeyhinin esnaftan bulunuşuna bakılırsa Melâmetîlerin

¹⁸² Eflâki, a.g.e., II, s. 190-192; Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî” *DİA.*, s. 511-512.

¹⁸³ Eflâki, a.g.e., II, s. 207.

¹⁸⁴ Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî” *DİA.*, s. 511.

¹⁸⁵ Füzûzanfer, a.g.e., s. 163.

¹⁸⁶ Can, a.g.e., 48; Özönder, a.g.e., s. 21.

¹⁸⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 193; Özönder, a.g.e., s. 16.

¹⁸⁸ Füzûzanfer, a.g.e., s. 163.

¹⁸⁹ Türkmen, a.g.e., s. 20.

¹⁹⁰ Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6-7.

¹⁹¹ Can, a.g.e., 48; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 6-7.

ideolojisinin hayati bir şekle sokup esnafı teşkilatlandıran bu yolla da müspet bir münasebeti vardır. Yine Makaanât' taki sözlerinden anlaşılıyor ki o, varlık birliği inancının çok ileri ve çok kuvvetli bir mümessilidir.¹⁹² En büyük Şeyh anlamına gelen “Şeyh-i Ekber” diye anılan Muhyiddin-ibn-i Arabî'yi (öl. 1241) bile beğenmemektedir.¹⁹³ Birçok ünlü şeyhlerle görüşmüş, fakat hemen hepsini de kınamıştır. Zamanın bütün bilgilerini bilen Şemseddin, Mevlâna'dan önce hiçbir kimseye baş eğmemiştir.¹⁹⁴

O dönemin bazı tarihi kaynaklarına göre, Şems-i Tebrizî, Konya'ya geldiği zaman Mevlâna, elli yaşına yaklaşmıştı.¹⁹⁵ Şems de, herhalde ya bu yaşlardaydı, ya da yaşı daha da büyüktü. Şemsin yaşı büyüktü fakat o, olgun, sert ve aynı zamanda tenkitçi bir şahsiyetti.¹⁹⁶ Ayrıca kendi sözüyle de sabittir ki o, Mevlâna'yı kendisine şeyh edinmişti. Fakat sadece o Mevlâna'dan istifade etmiyordu, aynı şekilde Mevlâna'da ondan istifade ediyordu. Fakat Şems geldikten sonra Mevlâna'da ciddi bir değişiklik meydana gelmişti. Şems gelmeden önce Mevlana, olgun, ibadetle meşgul, kudretli bir sûfiydi. Medresede ders verir, camide vazeder, eli öpülür, duası alınır bir şeyti.¹⁹⁷ Bu zahit şeyhteki rintlik tamamıyla gizliydi ve eğer Mevlâna, belki de Şems'le buluşmasaydı, kim bilir ne tefekküründe, ne de tefekkürünün mâkesi olan şiirinde, o coşkunluğu ve nihayet devrini çok aşan insani görüşü belirtemeyecekti.¹⁹⁸ Fakat Mevlana, bizce bu değişmeye, tamamıyla hazırды. O, adeta yıkanmış, arınmış, suyu, zeytinyağı konmuş, fitili bükülüp yerleştirilmiş ve yeri neresiyse oraya asılmış bir kandildi. Yanarsa bütün dünyayı aydınlatacak, ne ışığı azalacak, ne yağı tükenecek, nuru, gündün güne parlayacak, ışığı, andan ana artacaktır.¹⁹⁹ Fakat bir kibrit, bir alev, bir şule lazımdı bu kandili yakmaya ve işte Şems, bu ödevi yapmıştı ama kandil yanınca kendisi de bir pervane kesilmiş, varlığından geçip gitmişti. Mevlâna o döneme kadar coşkun akmaya elverişli bir nehir gibiydi. Ancak birinin bu coşkun akan nehrin önündeki duvarları yıkması gerekiyordu. İşte Şems-i Tebrizî bu coşkun akan nehrin önündeki setleri yıkmayı

¹⁹² Türkmen, *Şems-i Tebrizî'nin öğretileri*, s. 20.

¹⁹³ Ceyhan, “Şems-i Tebrizî”, *DİA.*, s. 511.

¹⁹⁴ Önder, a.g.e., s. 60; Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8.

¹⁹⁵ Can, a.g.e., 48.

¹⁹⁶ Füzüzanfer, a. g. e., s. 163.

¹⁹⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 193; Özönder, a.g.e., s. 19.

¹⁹⁸ Ceyhan, “Şems-i Tebrizî”, *DİA.*, s. 511-512.

¹⁹⁹ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8.

başaran birisiydi. Şems Mevlâna'ya olan muhabbetini dile getirirken onu Allah'ın dostu olarak görmektedir.²⁰⁰

Hatta Mevlâna, bir şiirinde, bu değişmeyi şu şekilde dile getirmiştir:

“Bütün sarhoşların canlarına and olsun ki sarhoşum. Ey hilekâr sevgili, tut elimi. Canlarıyla oynayanların canlarına and olsun ki, can kesildim ben. Onun sayesinde kurtulanların canlarına yemin ederim ki, kurtuldum, hürüm. Utarit gibi defterlere düşkündüm, ediplerin üst yanında oturdum. Sâkinin, bir levhe benzeyen yüzünü görünce sarhoş oldum, kalemleri kırdım. Gayret gözyaşlarıyla abdest aldım da namazımda kiblem, sevgilinin yüzü oldu. Senden başka başım varsa yok olsun. Sensiz yaşarsam yak varlığını Kâbe'de de mabudum sensin, kilisede de. Yukarıdan da maksadım sensin, aşağıdan da. Ekmeğini yedim, artık gözüm tok. Suyunu içtim, bu sudan usandım, vazgeçtim. Kişi taptığının derecesindedir, değerindedir; ne mutlu bana ki ona tapmadayım.”²⁰¹ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Mevlâna, normal insanların birbirine besleyeceği muhabbetten çok daha fazlasını Şems'e karşı beslemekteydi.

Yine Bir başka şiirinde de şu ifadeler yer vermiştir:

“Gözün, pek yaman güzel, güller saçan yanağın, pek dilber. Gönül canın için olsun, doğru söyle; dün gece ne içtin sen? Adın fitneci, tuzağın şekerlerle dolu, kadehin neşeli, ekmeğin lezzetliş. Kıyasa sığmıyan güzelliğinin bir zerresi görününce bütün güzellerin güzellikleri bitti, yandı. Her seher çağı, kış bulutu gibi eşliğine göz yaşları yağdırmada, yine o eşikteki nemi, yenimle silip arayı yıkamada, arıtmadım. Doğu olsam, batı kesilsem, göklere çıksam, senden bir nişane bulmadıkça dirilikten bir nişane bile yok bana. Ülkenin zahidiyim, minbere sahibim, gönül kazası, sana karşı ellerini çırpan bir aşık haline getirdi beni.”²⁰²

Başka bir şiirinde de: “Elimde daima Mushaf vardı, aşkla saza sarıldım. Daima Tanrı teşbih eden ağzımda şiir var, rubai var, nağmeler var” der. Mevlana'ya göre Şemseddin, bütün varlığın ruhudur, kapı der, adamakıllı kapalıydı, o pek büyük padişah, insan hırkasını giydi de ansızın kapıdan içeri giriverdi. Diyerek onu normal

²⁰⁰ Türkmen, a.g.e., s. 61.

²⁰¹ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8.

²⁰² Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 9.

insanlardan farklı olarak görmüştür. Yine bir manzumesinde: “Aşkımın ateşleri göğü de aştı, yeri de. Bu ateş içinde Şemseddin’in yüzünü gizleyemiyor. Kucağında ateş içinde demetler, denkler görüyorsun ama onlar, Şemseddin’in kucağına ulaşmak için âb-ı hayat kesilirler. Aklın keskin bir kılıca benzeyen dili tutuldu, susup kaldı” diyen Mevlana’ya göre Şems, din şeyhidir, âlemler Rabbinin manalar denizi. Can deryasıdır; yerler, gökler, bütün varlık, o coşup köpüren, o akıp yenilenen denize nispetle adeta çer-çöptür. Mevlâna Şems’e O derece muhabbet beslemekteydi ki, adeta tasvir etmek zor bir durumdur.²⁰³

Mevlana’nın oğlu Sultan Veled, “ibtidânâme” de, Mevlana’nın Şems’le buluşmasını büyük bir peygamberlerden olan Hz. Musa’ (a.s.) nın, Hızır (a.s.) la buluşmasına benzeter²⁰⁴ ve önce, Kur’an’daki bu hikâyeyi anlatır, daha sonra Hz. Musa’dan maksadının, Mevlana olduğunu, bütün erenlerden üstün olduğu halde daima Allah’ın ermiş kullarını aramakta olduğunu ve Şems-i Tebrizî’nin ona hazırlık ettiğini söyler²⁰⁵ ve der ki:

*“Şems’in yüzünü görünce aydın gün gibi sırlar açıldı ona. Görülmemiş şeyleri gördü, kimsenin duymadıklarını duydu. Yanında, yücelikle alçaklık bir oldu. Şems’i evine çağırıp padişahım dedi, şu dervişi dinle. Evim, sana layık değil ama sana gerçek aşığım ben. Kulun nesi varsa, eline ne geçerse hepsi, efendisinindir; bundan böyle o, senin evin.”*²⁰⁶

Sultan Veled yine aynı kitabında, Şems-i Tebrizî’nin gelişini şöyle anlatır:

“Ansızın Şemseddin geldi, ona ulaştı. Mevlana’nın gölgesi onun ışığının parıltısında yok oldu. Aşk aleminin ötesinden defsiz, sadasız bir sestir erişti. Şems, ona sevgili oluş halinden bahisler açtı. Bu surette Mevlana’nın sırrı, gökleri aştı. Şems dedi ki: iç alemde ilerisin ama şunu duy ki ben, iç aleminin de içiyim. Sırların sırrıyım, nurların nuruyum ben. Diri sevgi, tapımda ölüdür... Şems, onu öyle bir şaşılacak aleme çağırdı ki, o alemi ne Türk rüyasında gördü, ne Arap. Üstad şeyh, yeni bilgi beller hale geldi; her gün, huzurunda ders okuyordu. Sona erişmişti, işe

²⁰³ Can, a.g.e., 50.

²⁰⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 131; Türkmen, a.g.e., s. 23; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8.

²⁰⁵ B.Fürüzanfer, a. g. e., s. 186; Özönder, a.g.e., s. 20.

²⁰⁶ Fürüzanfer, a.g.e., s. 188-190; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 10.

yeni baştan başladı. Kendisine uyuluyordu. Bu sefer o, Şems'e uydu. Yokluk bilgisinde olgundu, fakat Şems'in ona gösterdiği bilgi, yepyeni bir bilgiydi...²⁰⁷ Bu bahsi biraz daha açmak, söz söylemek gereğini duyduğumuz için üzerinde durmakta yarar görüyoruz. Mevlâna, babası ve Seyyid Burhaneddin vasıtasıyla da Horasan erenlerindedir, yani Melâmetilerdendir. Melâmet yolunda, evvelce de işaret ettiğimiz gibi fazla ibadet, nefse eziyet, zikir, hatta hususi giyim ve toplantı yeri, yani tekke gibi şeyler yoktu. Bu yolu benimseyenler, sufileri halktan ayıran bu çeşit şeyleri reddederler.²⁰⁸ Onların yollarının temeli, aşk ve cezbedir. Melâmet yolunda şeyh ve derviş yoktur, sevilen ve seven vardır. Yol eri, kendisine yol gösterene, temiz bir sevgiyle bağlanacak, bu sevginin sonucunda, cezbeyle ulaşacak ve tevhidi, duyarak, görerek ve yaşayarak yani onda fani olarak bulacaktır. Yol eriyle onu götüren arasındaki bu sevgi, o kadar giriftir ki, bazı kere iki kişinin hangisi, öbüründen daha üstündür ve bunlardan kim, öbürüne bağlıdır, bu bile ayırt edilemez derecede olur. Bir de bu sevginin ifadesi olan şiirin, insanı şaşırtmaması için Şark-İslam şiirinin, divan şiirinin estetiğini bilmek icap eder.²⁰⁹ Bu şiirdeki klişe mecazlar yüzünden, şair bir padişahı, bir veziri, bir bilgini yahut pirini, şeyhini, üstadını, hâsılı herhangi bir zatı överken mutlaka sevgilisini över gibidir, çünkü başka söz yoktur ki.²¹⁰ Mutlaka nergis gözlerinden, gün yahut ay yüzünden geceye benzeyen saçlarından selvi boyundan inci dişlerinden ve eğer övdüğü padişahsa, kılıç sahibi biriyse İran mitolojisine sığınarak Dârâ'dan, Efrâsyab'dan, Rüstem'den, Keykubad'dan ve eğer ihsan sahibiyse avucunu madene, buluta, denize benzeterek Hâtem-i Tay'dan ve övüşte de firkatten ve vuslattan bahsedecektir.²¹¹ Bu bakımdan, bu estetiği bilmeyenler, yanılabirler. Hatta yanlış anlayanlar bile yanılabirler. Nitekim bu, olmuştur da. Bazı minyatürcüler, Mevlâna'yı ihtiyar bir zat, Şems'i de genç ve güzel bir delikanlı olarak tasvir etmişlerdir. Yine bu yüzden, Mevlâna'nın Şems'e olan bağlılığı, arada, gayri tabii bir sevgi vehmini uyandırabilir. Hâlbuki tekrar edelim ki Şems ile buluştuğu zaman Mevlâna, elli yaşlarına yakındı ve herhalde 1210'da ölen Fahr-i Râzî'den, zamanını idrak etmişçesine bahsetmesine, 1241 de ölen İbn-i Arabi ile buluşmasına, zamanındaki bütün bilgilerden salâhiyetle,

²⁰⁷ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 10.

²⁰⁸ Ceyhan, "Şems-i Tebrîzî" *DİA.*, s. 511; Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 10-11.

²⁰⁹ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 11-12.

²¹⁰ Ceyhan, "Şems-i Tebrîzî," *DİA.*, s. 513.

²¹¹ Can, a.g.e., 48.

söz açmasına bakılırsa, Şems de ellisini aşmıştı.²¹² Kaldı ki, Şems de, Mevlâna da, bilhassa böyle bir sevginin, şiddetle aleyhindedir. Hâsılı o dönemin bazı mistik ve tasavvufi yönleri bilmeden Mevlâna ve Şems'in arasındaki muhabbeti tam anlamıyla kavrayabilmek mümkün olamayabilir. Dolayısıyla Mevlâna ve Şems'i ele alırken Melâmetilik, sufilik ve dönemin tasavvufi hareketleri hakkında bilgi sahibi olmakta yarar vardır.

Tarihi kaynaklar, Mevlâna ile Şems'in Konya'da buluşmalarından önce, Mevlâna'nın Şam'da iken Şems'le buluştuğunu, bir gün Mevlâna'nın Şam çarşısında birisi elini tutup öperek *"Ey manalar âleminin sarrafı, beni bul, beni anla"* diyerek kalabalığa karıştığını nakletmektedir.²¹³ Daha sonraki yıllarda kader onları tekrar bir araya getirmiştir.²¹⁴ Şems Konya'ya 642/1244 yılında gelmişti.²¹⁵ Doğruca pirinççiler²¹⁶ yahut Şekerciler hanına indiği nakledilmektedir.²¹⁷ Şems ile Mevlânâ'nın karşılaşması esnasında aralarında geçen konuşmanın mahiyetine dair farklı rivayetler vardır. Eflâkî ve Sipehsâlâr'ın rivayeti Maçalât'takine yakındır. Buna göre Şems-i Tebrîzî Konya'ya geldiğinde Eflâkî'ye göre Şekerciler Hanı'na, Sipehsâlâr'a göre Pirinççiler Hanı'na yerleşmiş, Mevlâna ders verdiği dört medreseden biri olan Pamukçular Medresesi'nden talebeleriyle birlikte ayrılıp giderken Şems ansızın önüne çıkar ve bineğinin yularından tutup ona şu soruyu sorar:²¹⁸ *"Muhammed (s.a.v) mi daha büyüktür, yoksa Bayezid mi?"* Mevlâna böyle bir soru karşısında şaşırarak birlikte der ki: *"bu nasıl bir soru? Elbette Hz. Muhammed (s.a.v.) daha büyüktür."* Bunun üzerine Şems sorusunu biraz daha açarak şöyle sorar: *"iyi ama, Hz. Muhammed (s.a.v.), "Bazen kalbim perdelenir. Bu yüzden Rabbime yetmiş kere sığınır istiğfar ederim." Diye buyuruyor. Halbuki Bayezid: "Ben kendimi noksan sıfatlardan uzak tutarım. Benim yaradılışım ve zuhurum ne büyük bir hadisedir." demede ve "Giydiğim cübbenin içinde Allah'tan başkası yoktur." diye kendisini üstün görmektedir. Bu hususta ne düşünürsün?"* Bunun

²¹² Önder, a.g.e., s. 56; Can, a.g.e., 48; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8.

²¹³ Eflâkî, a.g.e., II, s. 193; Ceyhan, "Şems-i Tebrîzî", *DİA.*, s. 512; Fûruzanfer, a.g.e., s. 180; Özönder, a.g.e., s. 18; Can, a.g.e., 48-49.

²¹⁴ Sipahsâlâr, a.g.e., s. 131-132.

²¹⁵ Eflâkî, a.g.e., II, s. 193; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8.

²¹⁶ Sipahsâlâr, a.g.e., s. 135.

²¹⁷ Fûruzanfer, a.g.e., s. 175; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 9.

²¹⁸ Eflâkî, a.g.e., II, s. 194; Türkmen, a.g.e., s. 23; Fûruzanfer, a.g.e., s. 176-177; Ceyhan, "Şems-i Tebrîzî", *DİA.*, s. 512; Can, a.g.e., 48; Önder, a.g.e., s. 57.

üzerine Mevlâna ona şu güzel cevabı verir: “Hz. Muhammed (s.a.v.) günde en az yetmiş makam aşırıyordu. Her yeni makam ve rütbeye varınca, bir önceki makam ve mertebedeki bilgisini eksik görüyor, istiğfar ediyordu. Hâlbuki Bayezid ilk vardığı makamın yüceliğinden şaşırır. Kendinden geçti de bu sözleri söyledi.” Bu muhteşem cevap adeta Şemsi mest etmişti.²¹⁹ Birbirlerini daha da sevmişlerdi. Böylelikle Şems aradığını Mevlâna’da buldu ve ona bağlandı.

Hiç şüphe yok ki, Şems de büyük bir şahsiyetti. O da Mevlâna gibi büyük bir Hak aşığıydı. O da tıpkı Mevlâna gibi birçok memleketler dolaşmış ve pek çok âlimin sohbetine katılmıştı. Fakat kendisinin de ifade ettiği gibi aradığını onların hiçbirinde bulamamıştı. Kimse onun sırlarının hakikatini ve kendisini çözememişti.²²⁰ Mevlâna yaklaşık 50 yaşlarına gelmiş artık bir yerde yani Konya’da yerleşmiş ve müderris olmuş, mürşid olmuştu.²²¹ Fakat kimi kaynaklara göre Şems 60 yaşına yaklaştığı halde hala bir yerde sabit duramıyor ve birini aramakta imiş gibi sürekli gezgin vaziyetteydi.²²² Menfaat ve gösteriş peşinden koşanlardan daima uzak durmuştur. Hayatı boyunca Mevlâna ile görüşüp tanışmaya kadar da kimseye bağlanıp kalamadığı rivayet edilmektedir. Muhyiddin-i Arabî gibi bir zatla dahi görüştüğü halde ona da bağlanamamıştı. Birçok arifi ve mürşidi görüp tanıyan Şems-i Tebrizî ancak Mevlâna’yı görünce aradığını bulmuş oluyordu. Kendisi de “*Ben aradığımı Hüdâvendigârım, Mevlâna’da gördüm*” demiş ve Konya’da kalmıştır.²²³ Böylelikle ikisi arasındaki muhabbet gün geçtikçe daha da derinleşiyordu. Daha sonra ikisi de Selahaddin-i Zekûb’un hücrelerinde 6 ay boyunca baş başa kalarak sohbetler ettiler.²²⁴ Bu süre Eflâki’de üç ay olarak geçmektedir.²²⁵

Mevlana Şems geldikten sonra artık dersi, vaazı bırakmıştı. Onun emriyle müziğe ve sema’ya koyulmuştu. Kimi kaynaklara göre zaten Mevlâna’ya sema’ı da Şems öğretmişti.²²⁶ Bu iki zatın birbirine bu denli muhabbetleri ve sürekli baş başa vakit geçirmeleri, etrafta bulunanlar tarafından pek hoş karşılanmıyordu.

²¹⁹ Sipahsâlar, a.g.e., s. 135-136; Eflâki, a.g.e., II, s. 194-195; Önder, a.g.e., s. 58-59; Türkmen, a.g.e., s. 23; Ceyhan, “Şems-i Tebrizî”, *DİA.*, s. 512; Can, a.g.e., 48.

²²⁰ Ceyhan, “Şems-i Tebrizî”, *DİA.*, s. 512; Can, a.g.e., 48; Türkmen, a.g.e., s. 21.

²²¹ Füzûzanfer, a.g.e., s. 184.

²²² Can, a.g.e., 48; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8

²²³ Füzûzanfer, a.g.e., s. 163.

²²⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 136; Gölpınarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8; Can, a.g.e., 48.

²²⁵ Eflâki, a.g.e., II, s. 195-196; Füzûzanfer, a.g.e., s. 192.

²²⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 136-137; Öngören, “Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî”, *DİA.*, s. 442.

Mevlâna'nın öğrencileri, müridleri, ileri gelen imamlar, din adamları, hatta ailesinin fertleri, Mevlâna'yı bu kadar tesiri altında bırakan Şems'teki hakikati, aşk ve iman gücünü göremedikleri için Şems'e nefret gözüyle bakıp sürekli onun çekiştirip eleştiriyorlardı.²²⁷ Onlara göre Şems'in birçok hali hoş değildi. Hele onlara göre onun söylediği şiirler, dinin hassas sınırlarını zorluyordu.²²⁸ Bütün bunlar, Mevlana'yı onlardan uzaklaştıran Şems'in aleyhine bir cereyan meydana getiriyordu.²²⁹ Sultan Veled, bu cereyanı, "İbtidânâme"sinde şöyle anlatır :

"Hepsi de kınamaya koyuldu. Gerçekten haberleri olmayan ve bir sürüye benzeyen o müritler, birbirlerine neden şeyhimiz, onun gibi birisine kapılsın da bizden yüz çevirsin? Hepimiz, kişizadeyiz, ona kuluz, köleyiz, aşığız. Bizce onun, mazhar-ı ilahi olduğunda şüphe yok. Ondan birçok defalar gördük. Bizim gördüklerimizi, az kişi görmüştür. Her kulak öyle sözler duyamaz. Doğan kuşu gibi avlandık, ona birçok avlar getirdik, Mevlâna bizim yüzümüzden tanındı. Dostu sevindi düşmanı kahroldu. Bu böyleyken kim oluyor Şemseddin ki şeyhimiz ona alındı, yüzümüze bile bakmıyor. Artık yüzünü göremez olduk. Büyücü müdür, nedir? Sihirle kendisini şeyhe sevdirdi. Ne aslı belli, ne nesli. Nereli olduğunu bile layığıyla bilmiyoruz. Halk, vaazdan mahrum oldu, kutlu talihimiz döndü diyorlardı. Bazen Şemseddin'i gördükçe kılıçlarına el atıyorlar, yüzüne karşı sövüyorlardı. Hepsi, Şems'in Konya'dan gitmesini yahut ölmesini bekliyordu." Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Mevlâna'yı sevenler, Şems'in gelmesiyle birlikte kendilerine ayrılan vaktin ortadan kalkmasından yani Mevlâ'yı eskisi kadar görememekten ve onunla artık vakit geçirememekten dolayı şikâyetinde bulunmuşlardır. Bunun müsebbibi olarak da Şemsi görüyorlardı. Bundan dolayı onu çekemiyorlardı.²³⁰

Şems, işin çıkırından çıktığını görünce 1246 Şubatının 15. Günü, Konya'da ansızın ortadan kayboluverdi.²³¹ Kimse ne olup bittiğini anlayamamıştı. Zaten Şemsi çekemeyenler de bunu istiyorlardı.²³² Şems gidince Mevlâna'nın eski haline

²²⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 196-197.

²²⁸ Eflâki, a.g.e., II, s. 196.

²²⁹ Türkmen, a.g.e., s. 23; Ceyhan, "Şems-i Tebrîzi", *DİA.*, s. 512; Can, a.g.e., 48; Önder, a.g.e., s. 60.

²³⁰ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 8; Can, a.g.e., 50.

²³¹ Eflâki, a.g.e., II, s. 205.

²³² Füzûzanfer, a.g.e., s. 199.

geleceğini umanlar, aldanmışlardı.²³³ Bu ayrılık zamanında Mevlâna, büsbütün halktan kesilmişti.²³⁴ Hiç kimse ile görüşmüyordu.²³⁵ Derken günün birinde, Mevlâna'ya Şems'ten bir mektup gelmişti.²³⁶ Mektubunda kendisinin Şam'da olduğunu bildirmişti. Mevlâna, neşelendi ve derhal Sultan Veled'i 20 kişiyle birlikte, Şemsi tekrar Konya'ya davet etmek için Şam'a gönderdi.²³⁷ Sultan Veled Şemsi'i bulunca Mevlâna'nın mektubunu verdi ve bir müddet sonra kabile, yola düştü. Sultan Veled, Şems'in ısrarına rağmen Şam'dan Konya'ya kadar yaya yürüdü, ata binmedi. Öyle zahmetli bir yolculuk yapmıştır ki, ama Mevlâna'nın sevgisinden dolayı her türlü zahmete katlanmıştır.²³⁸ Mevlâna ise Şems'in aleyhinde bulunanları da bağışlamıştı.²³⁹ Bu yüzden Şems, dervişler, beyler, Fütüvvet erleri, Mevlâna'nın adamları ve Mevlâna tarafından karşılandı, 8 Mayıs 1247 de tekrar Konya'ya geldi ve eski coşkun hayat, yine başladı.²⁴⁰ Herkes, kudretince bir ziyafet yapmaktaydı, bu günü idrak etmekte olanlar oldukça huzurlu ve mutluydular.²⁴¹

Şems-i Tebrizî, Konya'ya bu gelişinde belki bir daha gitmeye kalkışmasın ve hep Konya'da Mevlâna'nın yanında olsun diye de olacak ki, Mevlâna tarafında evlendirildi. Mevlâna onu kendi evlatlığı olan Kimya ile evlendirdi.²⁴² Evlenmelerinden az bir müddet sonra ölen bu kızı Şems pek seviyordu.²⁴³ Kavuşmalarından kısa bir süre sonra Kimya vefat etti.²⁴⁴ Mevsim kıştı. Yeni evlilere, medresenin ocaklı sofasında bir yer ayrılmıştı. Mevlâna'nın oğlu Alâeddin Çelebi, babasını görmek üzere geldiği zamanlar, Şems ve hanımının bulunduğu yerden geçiyordu. Şems bu harekete pek kızılıyordu ve ihtimaldir ki, araya bir anlaşmazlık, bir kıskançlık da girmişti ki, Alâeddin Çelebi de bu kızı beğeniyordu ve almayı kurgulamıştı. Bu yüzden de Şems'in velayet kıskançlığı tutmuştu. Günün birinde yine oradan geçen Alâeddin'i gören Şems ona anlamlı şu sözleri söyledi: *“Gözümün nuru gerçi zahir ve batın edebine diyecek yok ama bundan sonra buradan geçerken*

²³³ Sipahsâlar, a.g.e., s. 138-139.

²³⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 138; Şimşekler, a.g.e., s. 120; Önder, a.g.e., s. 77.

²³⁵ Fûruzanfer, a.g.e., s. 178.

²³⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 138.

²³⁷ Fûruzanfer, a.g.e., s. 208; Önder, a.g.e., s. 84-87; Özönder, a.g.e., s. 26.

²³⁸ Can, a.g.e., 53.

²³⁹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 200-207.

²⁴⁰ Sipahsâlar, a.g.e., s. 138-141; Fûruzanfer, a.g.e., s. 210.

²⁴¹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 212; Türkmen, a.g.e., s. 24.

²⁴² Sipahsâlar, a.g.e., s. 142; Lewis, a.g.e., s.182; Özönder, a.g.e., s. 27.

²⁴³ Sipahsâlar, a.g.e., s. 142.

²⁴⁴ Türkmen, a.g.e., s. 24.

daha dikkatli olman gerekir.” Kimi kaynakların naklettiğine göre Alâeddin, Kimya’yı sevip alamadığı için Şems’i kıskanıyordu ve Şemsin ortadan kaybolmasında onun da parmağı olduğu dile getirilmiştir. Bu yüzden onunda bir musibete uğrayıp öldüğünü Eflâkî rivayet eder. Bundan dolayı Mevlâna’nın kendi oğlunun cenazesine katılmadığını söyler. Sipahsâlâr’a göre ise Şems ve Mevlâna’nın daha çok Sultan Veled’e ilgi duymalarından dolayı Alâeddin’in bu durumu kıskandığını ifade etmektedir.²⁴⁵ Ancak kimi kaynaklar, Mevlâna’ya karşı art niyet besleyenlerin uydurmalarıdır diyerek, bu iddianın asıl olmadığını ifade ederek çürütme yoluna gitmişlerdir. Zaten önceden aleyhte bulunanlar ve sonradan başlananlar, tekrar Şems’in aleyhine dönmüşlerdi.²⁴⁶ Az önce zikrettiğimiz iddiayı ortaya atanların dediğine göre, İşte tam bu sıralarda, 1246 yılı, aralık ayının 5. Perşembe günü²⁴⁷, içlerinde Alâeddin de bulunan 7 kişi, Şems’e bir pusu kurdular; onu öldürüp cesedini battal bir kuyuya attılar. Sonradan bunu duyan Sultan Veled, bir gece bazı dostlarla gidip cesedi kuyudan çıkarttı, Bedreddin Gevhertaş’ın, Mevlana’nın babası Sultân-al-ulemâ için yaptırdığı medresede, Bedreddin Gevhertaş’ın yanına gömdü. Bugün Konya’da Şems makamı denen ve Şerefeddin camiinin arkasına düşen yerdeki sandukanın altında, Şems’in atıldığı battal kuyu vardır, Bedreddin Gevhertaş medresesinin yeri ise bilinmiyor.²⁴⁸ İşte az önce ifade ettiğimiz gibi bu bilginin içerisinde bir art niyet olduğu anlaşılmaktadır.²⁴⁹ Çünkü bu cesedi görenler ilk önce Sultan Veled’e değil, Şemsin can dostu olan Mevlâna’ya haber verirlerdi. Vele ki Sultan Veled Şems’in cesedini görmüş olsa bile ilk önce gidip babasına haber verirdi. Ancak hakikatte işin aslı bundan farklı olduğu için bunların hiçbirisi olmamıştır.

Şems yumuşak huylu birisi olduğundan dolayı kendisine yapılan kötülükleri Mevlâna’ya bildirmezdi.²⁵⁰ Ama bir müddet sonra kendisine yapılan hakaretler haddi aştığında Sultan Veled’e imalı bir şekilde yapılanlardan dolayı rahatsızlığını şu şekilde dile getirmiştir: *“Bu sefer bunların yaptıklarından dolayı öyle kaybolacağım*

²⁴⁵ Sipahsâlâr, a.g.e., s. 142-143; Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *DİA.*, s. 514; Can, a.g.e., 53; Önder, a.g.e., s. 98; Özönder, a.g.e., s. 27.

²⁴⁶ Fûruzanfer, a.g.e., s. 215-216; Özönder, a.g.e., s. 27.

²⁴⁷ Eflâkî, a.g.e., II, s. 205.

²⁴⁸ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 10.

²⁴⁹ Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *DİA.*, s. 514; Can, a.g.e., 53;

²⁵⁰ Sipahsâlâr, a.g.e., s. 143.

ki izimi kimse bulamayacak.” Bu sözünden kısa bir süre sonra da birden ortadan kayboldu.²⁵¹ Mevlana sabahleyin onu medresede göremeyince meselenin vahametini anlayarak oğlu Sultan Veled’in odasına giderek seslendi: “*Bahaeddin, ne uyuyorsun, kalk şeyhini ara! Yine canımız onun kokusunu alamıyor!*” diyerek Şems’in ortadan ansızın kaybolmasından sonra onu aramaya koyuldu.²⁵²

Şems’in yokluğunu bir türlü kabullenemeyen Mevlâna onu her yerde aramaktaydı. Ancak olumlu bir netice alamamıştı. Mevlâna’yı böyle perişan bir vaziyette görenler ona Şems’in öldürüldüğünü söylemişlerdi.²⁵³ Hatta o, duyduysa bile ona inanmamıştı.²⁵⁴ Şems’i aramak üzere Şama kadar gitmişti, bir müddet orada kalmış, tekrar Konya’ya dönmüş, birkaç yıl sonra ikinci defa Şam’a gitmiş, aylarca oturmuş hatta Konya’ya geldikten sonra bir üçüncü Şam seyahatini de kurmuş, fakat bu seyahat ancak düşüncesinde kalmıştır. Gerçekleştirmek nasip olmamıştır.²⁵⁵

Artık Mevlâna, Şems’in tekrar geri geleceğine veya onu bulabileceğine dair bütün ümitlerini git gide yitirmeye başlamıştı. Şems’i bütün aramaları neticesinde bulamamış ve Konya’ya geri gelmiştir.²⁵⁶ Şems’in eksikliğini ve bir daha dünya gözü ile onu bulamayacağını hissetmiş ve ona yanık ağıtlar yazmıştır.²⁵⁷ Nihayet Şems’i bulma ümitlerini yitirince, Şems’in ve Seyyid Burhâneddin’in halifesi olan kuyumcu Salâhaddin’i kendisine yoldaş ederek, onu diğer müridlerinden üstün tutarak Şems’in makamına getirmiştir ve hayatındaki coşkunluk devresi, bu suretle bitmiş olsa dahi, bundan sonraki sırlarını ve makamlarını Selahaddin-i Zerkubi ile paylaşmıştır.²⁵⁸

2.1.3. Selahaddin-i Zerkubi

Şems-i Tebrizî’nin yokluğundan sonra Mevlâna’ya gönül ve sır dostluğu yapan Selahaddin-i Zerkub, Mevlâna’ya oldukça yakın bir isimdir. Selahaddin Zerkubi aynı zamanda Ferîdûn el-Konevî ö. 657/1258 olarak da tanınmıştır.

²⁵¹ Lewis, a.g.e., s.185; Özönder, a.g.e., s. 20.

²⁵² Sîpahsâlar, a.g.e., s. 143; Eflâki, a.g.e., II, s. 283; Önder, a.g.e., s. 80.

²⁵³ Fûruzanfer, a.g.e., s. 231-233.

²⁵⁴ Ceyhan, “Şems-i Tebrizî”, *DİA.*, s. 514; Önder, a.g.e., s. 80-84.

²⁵⁵ Eflâki, a.g.e., II, s. 283; Lewis, a.g.e., s.187-190.

²⁵⁶ Eflâki, a.g.e., II, s. 205-206.

²⁵⁷ Fûruzanfer, a.g.e., s. 222; Eflâki, a.g.e., II, s. 283-286; Ceyhan, “Şems-i Tebrizî”, *DİA.*, s. 514;

²⁵⁸ Sîpahsâlar, a.g.e., s. 144; Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 14; Fûruzanfer, a.g.e., s. 239; Önder, a.g.e., s. 112-113.

Kaynaklar tarafından nakledildiğine göre Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin ilk halifesidir. 582/1186 Konya'da ki Beyşehir gölünün kıyısındaki Kâmile köyünde dünyaya gelmiştir.²⁵⁹ Asıl adının Feridun olduğu söylenmektedir. Babasının adı Yağıbasan'dır.²⁶⁰ Köyleri göl kıyısında olduğu için babası, dolayısıyla da ailesi geçimini balıkçılıkla sağlamaktaydı.²⁶¹ Selahaddin'de Konya'ya giderek kuyumculuk (zerkubi) sanatını öğrendi ve bağıcılıkla da uğraştı. Kırk yaşlarına geldiğinde ise fütüvvet ehli kuyumcuların şeyhi oldu ve "Selahaddin-i Zerkub, Selâhaddin Zerkubi, Selâhaddin-i Zerrinkûb" unvanlarıyla da adından söz ettirmeye başladı. 630/1232'de Konya'ya gidip Sincâniye Mescidi'nde itikâfa giren Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin şeyhi Seyyid Burhâneddin'e intisap etti. Şeyhi, Selahaddin Zerkubi'ye halifelik icazeti verip Kayseri'ye döndü ve burada vefat ettiğini kaynaklar rivayet etmektedir.²⁶² Bu dönüşün ve vefat edişin ardından Selahaddin evlenmek üzere Konya'ya köyüne gitmiştir.²⁶³ Zerkûbi Konya'ya geri dönerek orada bir ev ve bir bağ edinerek hayatını idame ettirmiştir.²⁶⁴

Kaynaklar Selâhaddin Zekûbî'nin bir cuma günü Konya'da, Ebû'l-fazl Camii'nde vaaz eden Mevlânâ'yı dinlerken, şeyhi Seyyid Burhâneddin'in halini Mevlâna'da müşahade edip²⁶⁵, onda da o olgunluğu görünce cezbeye kapılarak kürsüye koştüğünü²⁶⁶ ve Seyyid Burhâneddin'den sonra Mevlânâ'ya intisap ettiğini ve ona mürid olduğunu söyler.²⁶⁷ Bu durumun, Seyyid Burhâneddin'in vefatından 639/1241 sonra ve aynı zamanda Şems-i Tebrîzî'nin Konya'ya geliş tarihinden 642/1244 önce gerçekleşmiş olduğu söylenmektedir.²⁶⁸ Şems-i Tebrîzî geldiğinde ise Selâhaddin ona uymuştur. Nitekim Sahih Ahmed Dede onun Mevlâna'ya 641/1243 yılında mürid olduğunu kaydeder.²⁶⁹ Sipehsâlâr'a göre ise Selahaddin Zerkub her zamanki gibi yine dükkanında kuyumculukla uğraşiyor. Bir altın varağı dövdüğü bir esnada Mevlâna yine coşkulu ve vecdli bir halde onun dükkanının önünden

²⁵⁹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 289.

²⁶⁰ Önder, a.g.e., s. 121.

²⁶¹ Özönder, a.g.e., s. 43.

²⁶² Fûruzanfer, a.g.e., s. 288.

²⁶³ Önder, a.g.e., s. 121.

²⁶⁴ Can, a.g.e., s. 62.

²⁶⁵ Özönder, a.g.e., s. 44.

²⁶⁶ Fûruzanfer, a.g.e., s. 289.

²⁶⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 289.

²⁶⁸ Özönder, a.g.e., s. 44.

²⁶⁹ Semih Ceyhan, "Selâhaddin-i Zerkûb" *DİA*, cilt. XXXVI, İstanbul 2009, s. 340.

geçiyordu. Selahaddin'in çekicinin ahenkli sesinden etkilenip kendinden geçercesine yine sema' başladı.²⁷⁰ Selahaddin Mevlâna'yı bu halde görünce bu durumun çekiş sesinden kaynaklandığını anlamış ve durmayıp altın varakının boşa gitmesine aldırış etmeden dövmeye devam etmiştir.²⁷¹ Daha sonra Mevlâna kendisine gelince Selahaddin Zerkub'u dışarıya yanına çağırarak onunla sohbet etmeye başlamıştır. Selahaddin bu sohbetten oldukça feyz aldı ve o esnada Mevlâna'ya mürid olmuştur.²⁷² Halbuki kimi kaynaklara göre de bu meşhur olay Ebü'l-fazl Camii'ndeki ilk intisaptan dört yıl sonra 645/1247 tarihinde meydana gelmiştir.²⁷³ Şems'in Konya'ya gelmesinin ardından Selahaddin Zerkub onun sohbetlerine katılmaya başlamıştır. Şems ile Mevlâna altı ay boyunca halvette inzivada kalmışlardı. Bu esnada Sultan Veled ile Selahaddin birlikte halvethâne kapısını beklemişlerdir.²⁷⁴

Mevlâna Selahaddin-i Zerkub'u çok seviyor ve kendisine oldukça değer veriyordu.²⁷⁵ Eserlerinde kendisi için sık sık dualar ettiğini görüyoruz.²⁷⁶ Hatta bazı kaynaklara göre Mevlâna, Şems'in gelişinden sonra vaazı tamamıyla terketmeye başlamıştı. Ancak halk ısrarla Mevlâna'nın yine eskisi gibi kendilerine vaaz etmesini istemelerine rağmen istekleri kabul görmüyordu. Fakat bir defasında ise Selahaddin-i Zerkub vaaz vermesi için Mevlâna'ya ricada bulunuyor. Onun ricasıyla bir defaya mahsus olmak üzere Mevlâna'nın cemaate vaaz ettiği kaydedilmektedir.²⁷⁷ Eflâkî ise, Selâhaddin'in bir sırrı keşfederek Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un Mevlânâ'ya intisap etmesine vesile olduğunu belirtir.²⁷⁸ Bu vesileyle de Selahaddin'in değeri gittikçe artmıştır. Hatta rivayetlere göre, 652/1254 de Moğol askerleri Konya'yı muhasara ettiklerinde Mevlâna, Konya'nın Selahaddin-i Zerkub vesilesiyle bağışlandığını ve işgal edilemeyeceğini halka müjdelemiştir.²⁷⁹

Selahaddin-i Zerkub ilk Mevlevî kaynaklarında bîatını zahirine galip, çokça riyazette bulunan, gayb âleminden haberler veren, sırları keşfeden, zahirde avamdan

²⁷⁰ Önder, a.g.e., s. 119.

²⁷¹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 293.

²⁷² Sipahsâlar, a.g.e., s. 145; Fûruzanfer, a.g.e., s. 293.

²⁷³ Ceyhan, "Selâhaddin-i Zerkûb", *DİA.*, s. 341.

²⁷⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 136.

²⁷⁵ Can, a.g.e., s. 63.

²⁷⁶ Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, *Fihî Mâ-Fih ve Mecalis-i Seba'dan Seçmeler*, haz: Abdülbâki Gölpinarlı, İstanbul 1972, s. 176-177.

²⁷⁷ Ceyhan, "Selâhaddin-i Zerkûb", *DİA.*, s. 342.

²⁷⁸ Eflâkî, a.g.e., II, s. 290.

²⁷⁹ Ceyhan, "Selâhaddin-i Zerkûb", *DİA.*, s. 342

görünüp bâtında ârifler zümresinden olan bir sûfi diye tanıtılır. Eflâki'ye göre Seyyid Burhâneddin, Bahâeddin Veled'den kendisine intikal eden söz fesahatini Mevlâna'ya, hal güzelliğini de Selâhaddin-i Zerkub'a vermiştir.²⁸⁰ Eflâki'nin Selâhaddin'in halleri ve makamıyla ilgili rivayetleri dikkate alındığında onun sülûkünün başlangıcında amel ve hallerinin güzelliğini zihninde tahayyül etmesiyle çeşitli renklerde nurlar müşahede ettiği, ancak Mevlâna'ya manevi nisbetinin artması sonucunda renksizlik ya da fenâ-yı hakiki mertebesine ulaştığı, okuma yazma bilmeyip konuşurken kelimeleri sıkça yanlış telaffuz etmekle birlikte derin bir mârifete sahip olduğu görülmektedir.²⁸¹ Nitekim, "Ârif kimdir?" diye sorulduğunda Mevlânâ'nın, "*Ârif sen sustuğun halde senin sırrından bahseden kimsedir, bu da Şeyh Selâhaddin'dir*" demesi bunu teyit etmektedir.²⁸² Sultan Veled babasının Şems-i Tebrîzî'yi güneşe, Selâhaddin-i Zerkûb'u aya, Hüsâmeddin Çelebi'yi yıldızla benzettiğini kaydeder. Mevlânâ, divanında onu "Salâh-ı hakk u dîn, Salâh-ı dîn, Salâh-ı dil ü dîn, Salâhu'd-dîn" gibi mahlaslarla yetmişin üzerinde yerde anmaktadır.²⁸³ Ayrıca Mevlâna onu "*şeyhlerin şeyhi, şeyhlerin sultanı, zamanın kutbu, hızır kademli, mesih nefesli, hak ve dinin salâhu...*" gibi pekçok takdirkar vasıflarla övüyordu.²⁸⁴

Ancak şunu da söylemekte fayda vardır ki; Mevlâna ile Selâhaddin-i Zerkub arasındaki münasebet şeyh-mürîd ilişkisinin yanında yakın bir ailevi irtibatla söz konusudur. Çünkü Selâhaddin Mevlâna'nın mürîdi olmasından başka aynı zamanda da Mevlâna'nın dünüydü. Selâhaddin-i Zerkub'un ilk kızı olan Fâtıma Hatun'a her gün Kur'an dersleri veren Mevlâna onu 644/1246'da oğlu Sultan Veled'e nikahlamıştır.²⁸⁵ Diğer kızı Hediye Hatun ise Eflâki'nin "üstâd-ı selâtin" dediğine göre sarayın yazı hocası olduğu anlaşılan Nizâmeddin Hattât adlı biriyle Mevlâna'nın çabaları sonucunda evlendirilmiştir. Mevlâna'nın, "*Fâtıma sağ gözümdür, Hediye sol gözüm*" dediği nakledilir.²⁸⁶ Eflâki'nin eserinde yer alan, Mevlâna'nın Selâhaddin-i Zerkub ve ailesiyle yakın ilişkilerine dair çeşitli

²⁸⁰ Fûruzanfer, a.g.e., s. 288.

²⁸¹ Önder, a.g.e., s. 123.

²⁸² Eflâki, a.g.e., II, s. 288-289.

²⁸³ Ceyhan, "Selâhaddin-i Zerkûb" *DİA.*, s. 341.

²⁸⁴ Özönder, a.g.e., s. 46.

²⁸⁵ Özönder, a.g.e., s. 47.

²⁸⁶ Eflâki, a.g.e., II, s. 303.

menkıbelerden onun Zerkub ailesini kendi ailesinden saydığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Selahaddin aynı zamanda Mevlâna'nın ailesinden sayılırdı.²⁸⁷

O döneme ait olan bir başka önemli kaynağımız Sultan Veled'in İbtidanâme'sinde ise Selahaddin'in Mevlâna için ne denli önemli birisi olduğunu ifade eden şu bilgiler bize ışık tutmaktadır. Mezkur kaynakta geçtiğine göre, Şems-i Tebrîzî'nin 645/1247 yılında ikinci ve son kayboluşundan sonra babasının Şems'i Selahaddin'de bulduğunu, onunla sohbetlerini arttırarak sütle şekerin kaynaştığı gibi kaynaştığını, Şems'in kayboluşunun ardından içine düştüğü aşk ve coşkunluk halinin irşada engel olması sebebiyle Selahaddin'i kendisine halife seçtiğini ve bizzat kendisinden Selahaddin-i Zerkub'a uymasını istediğini söyler.²⁸⁸ Bu bilgi aynı zamanda başka kaynaklarda da geçmektedir. Mevlevî kaynaklarında Selahaddin'in halife seçilmesiyle Mevlâna'nın hayatında sükûnet döneminin başladığı kaydedilmektedir.²⁸⁹ O döneme ait kimi kaynaklarda geçtiğine göre, Mevlâna'nın Şems'i bulmak ümidiyle Şam'a üçüncü gidişi sırasında yokluğunda müridleriyle ilgilenmesi için yerine ilk defa Hüsâmeddin Çelebi'yi vekil olarak bırakmıştır. Mevlâna Şems'ten tamamen ümidini kestikten sonra ise yerine Selahaddin-i Zerkub'u halife tayin ettiği aktarılmaktadır.²⁹⁰

Ancak ne var ki Şems için yapılanlar ve söylenenler ve yapılan kıskançlık dedikoduları bu sefer de Selahaddin için devreye giriyordu.²⁹¹ Kıskanç kişiler Selahaddin'in Mevlâna'ya bu denli yakınlığını görünce yine kin ve hasetle uğraşıp düşmanlık beslemeye başladılar.²⁹² Hatta Selahaddin'in cahil olduğunu, şeyhlik için ehil sayılmadığını, hatta Şems'i arattığını söyleyen bir kısım müridler daha da ileri gidip onu gizlice öldürerek bir yere gömmeyi planlamışlarsa da suikast önlenmiştir.²⁹³ Kendisine suikast düzenleneceğini duyan Selahaddin bu haberi gülererek karşılamıştır.²⁹⁴ Kendisinin Mevlâna tarafından seçildiğini, onun hakikatine ayna olduğunu, bu sebeple kendisine bir şey yapamayacağını söylediği

²⁸⁷ Sipahsâlar, a.g.e., s. 151.

²⁸⁸ Sultan Veled, *İbtidânâme*, çev. Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara 1976, s. 87.

²⁸⁹ Ceyhan, "Selâhaddin-i Zerküb" *DİA.*, s. 340.

²⁹⁰ Can, a.g.e., s. 63.

²⁹¹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 287

²⁹² Eflâki, a.g.e., II, s. 290.

²⁹³ Sipahsâlar, a.g.e., s. 147.

²⁹⁴ Can, a.g.e., s. 64-65.

nakledilmiştir.²⁹⁵ Ancak Mevlâna da bu durumun bilincindedir. Selâhaddin hilâfet makamına geçtikten sonra eski dostlarından Çavuşoğlu'nun ona düşman olduğunu belirtmek suretiyle müridlerin kıskançlığına işaret etmektedir.²⁹⁶ Ancak Mevlâna sohbetlerde Selahaddin'e olan muhabbet ve sevgisini açıkça dile getirince müridler pişman olup tövbe etmişlerdir.

Pek ihtiyar olan Selahaddin Zerkubi daha sonra hastalandı ve hastalığı gittikçe daha da ağırlaştı. On yıl kadar Mevlâna'nın halifeliğini yapan Selahaddin-i Zerkub 657/1258 tarihinde vefat etti.²⁹⁷ Ölümünden önce, “*bana ağlamayın. Cenazemi davullar, kudümler, defler çalarak, neşe ve sevinç içinde ellerinizi çırpılarak oynaya oynaya kaldırın ve mezarıma kadar beni böyle götürün*” diye vasiyet etti. Mevlâna bu yakın dostu, dünürü ve aynı zamanda da halifesini kaybetmekle derin bir üzüntü haline girdi. Ancak onun vasiyetini tamamıyla yerine getirmiştir. Defler çalınarak, eler çırpılarak Selahaddin'in cenazesi Konya'nın ileri gelenleriyle birlikte ve semâlar eşliğinde²⁹⁸ Mevlâna'nın babası Bahâeddin Veled'in sol yanına defnedilmiştir.²⁹⁹ Mevlânâ, Zerkub'un yerine Hüsâmeddin Çelebi'yi halife olarak tayin etti.³⁰⁰

2.1.4. Çelebi Hüsameddin

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin, Mesnevî adlı eserini yazmasına vesile olan ve aynı zamanda da bu eserin yazıcılığını yapan kişidir.³⁰¹ Selahaddin Zerkubi'den sonra onun yerine geçen, Mevlâna'nın müridi, halifesi ve sır dostudur. 622/1225 tarihinde Konya'da doğmuştur.³⁰² Urmiye'den Anadolu'ya göç edip Konya'ya yerleşen bir aileye mensup olduğu söylenmektedir. Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî Mesnevî'sinin I. cildinin önsözünde onun aslen Urmiyeli olduğunu ve “*Kürt olarak yattım, Arap olarak kalktım*” diyen bir şeyhin soyundan geldiğini kaydeder.³⁰³ Bu

²⁹⁵ Veled, a.g.e., s. 132-133.

²⁹⁶ Mevlâna Celâleddîn Rûmî, “*Fîhi Mâ Fîh*”, s. 96.

²⁹⁷ Fûruzanfer, a.g.e., s. 265; Özönder, a.g.e., s. 50; Sipahsâlar, a.g.e., s. 151.

²⁹⁸ Eflâki, a.g.e., II, s. 315.

²⁹⁹ Gölpinarlı, *Mevlâna Hayatı-Sanatı-Eserleri*, s. 15; Can, a.g.e., s. 69; Ceyhan, “Selâhaddin-i Zerkûb”, *DİA.*, s. 340.

³⁰⁰ Sipahsâlar, a.g.e., s. 150-152.

³⁰¹ Özönder, a.g.e., s. 55.

³⁰² Fûruzanfer, a.g.e., s. 270.

³⁰³ Eflâki, a.g.e., II, s. 323.

şeyhin, Vefâiyye tarikatının kurucusu Tâcü'l-Ârifin Ebü'l-Vefâ el-Bağdadi (ö. 501/1107) veya Urmiyeli Hüseyin b. Ali b. Yezdanyâr (ö. 333/944-45) olduğu öne sürülmektedir.³⁰⁴ Mesnevî'de ve Eflâki'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde Hüsameddin'in ancak üç nesil öncesine giden şeceresinde dedesinin adı Ahî Türk olarak kaydedilmiştir.³⁰⁵ Fakat bunun bir unvan olduğu da rivayet edilmektedir.³⁰⁶ Çelebi Hüsameddin'e Ahî Türkoğlu unvanı verilmesi babasının Konya ve yöresindeki ahîlerin şeyhi olması sebebiyledir.³⁰⁷ Çünkü babasının Konya'da zaviyesi olan bir Ahî şeyhidir.³⁰⁸ Babasının adı Muhammed, dedesinin de adının Hasan olduğu kaynaklarda geçmektedir.³⁰⁹

Çelebi Hüsameddin için dönemin bazı kaynakları onu, ilahi nurun mazharı ve zamanın Bayezid'i olarak tanımlamışlardır.³¹⁰ Güzel ahlaklı olduğu, manevi sırlara vakıf olduğu, az ve öz konuşan birisi olduğu da rivayet edilmektedir. Mevlâna ise onu mektuplarında; “şeyhlerin şeyhi, kalplerin emini, zamanın Cüneyd'i, vaktin Bayezid'i, gerçekler güneşi” gibi yüksek vasıflarla anar.³¹¹ Mevlâna, Çelebi Hüsameddin'in sözlerini kendi sözlerinden gayrı görmeyecek kadar onu kendisine yakın görmüştür.³¹²

Eflâki'nin anlattığına göre Konya'daki fütüvvet ehli, henüz ergenlik çağına ulaşmadan yetim kalan Hüsameddin'i babasının yerine ahî şeyhliği postuna oturtmak istemişlerse de Hüsameddin bunu geri çevirip, adamlarıyla beraber Mevlâna'nın müridi olmayı tercih etmiştir. Eflâkî, Hazreti Ebu Bekir gibi neyi var neyi yok tüm sahip olduğu mal varlığının hepsini Mevlâna ve müridlerine bağışlaması üzerine laların onu, hiçbir mal varlığı kalmadığı konusunda uyardığını ifade etmektedir. Çelebi Hüsameddin ise onlara şu cevabı vermiştir; “*Bana Allah'ın elçisine zâhiren uymak müyesser oldu. Sizi de Allah rızâsı için Mevlâna'nın aşkı ile âzad ettim*” dediğini nakleder. Mevlâna'ya samimi bir sevgiyle bağlanan Hüsameddin ergenlik

³⁰⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 152.

³⁰⁵ H. Ahmet Sevgi, “Hüsameddin Çelebi” *DİA.*, cilt: XVIII, İstanbul 1998, s. 511.

³⁰⁶ Özönder, a.g.e., s. 56.

³⁰⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 323.

³⁰⁸ Fûruzanfer, a.g.e., s. 272.

³⁰⁹ Özönder, a.g.e., s. 56.

³¹⁰ Sipahsâlar, a.g.e., s. 152.

³¹¹ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, çev. Abdülbâki Gölpinarlı, İstanbul 1999, s. 120; Özönder, a.g.e., s. 59; Fûruzanfer, a.g.e., s. 270.

³¹² Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 120.

çağına ulaşınca bütün ahîler ve dostlarıyla birlikte onun hizmetine girmiş, en yakın müridi ve halifesi olmuştur.³¹³ Sonraki yıllarda tekrar zengin olmuş ve oldukça fazla mal mülk sahibi olmuştur. Oldukça cömert ve israfa girmeden eli açık olan birisiydi.³¹⁴ Aynı zamanda kaynaklar onun vakıf mallarına önem verdiğini, vakıf mallarının hassas olduğunu bildiğinden dolayı vakıf mallarından olan bir bardak suyu bile içmemeye özen gösterdiğini ve bu vakıf mallarını layık olan yerlerde harcamaya azami itina ettiğini naklederler.³¹⁵ Aynı zamanda da Mevlâna'ya oldukça fazla şekilde bağlıydı ve bu bağlılıktan dolayı Mevlâna'ya açılan birçok manevi âlemin kapısı ona da açılmıştı.³¹⁶

Mevlâna'ya oldukça yakın olan Çelebi Hüsameddin sürekli onun yanı başında duruyordu. Ona aynı zamanda kâtiplik edecek kadar da yakındı. Çünkü Mesnevî'nin kâtipliğini Çelebi Hüsameddin yapmıştır. Mevlâna Mesnevî'sini, eserinin birçok yerinde “*Hak ziyası, Hak nuru, ruh cilâsı, dinin ve gönlün Hüsam'ı (kılıç), cömert Hüsameddin*” gibi vasıflarla övdüğü Hüsameddin Çelebi'nin teşvikiyle yazmıştır. Hüsameddin, Mevlâna'nın dost ve yakınlarının Hakîm Senâî'nin Hadîkatü'l-Hağîka'sını (İlahinâmesi) veya Ferîdüddin Attâr'ın Mantıku't-tayr ve Musîbetnâme'sini okuduklarını görüp böyle bir eserin onun tarafından da yazılmasını gönlünden geçirdi ve bu düşüncesini Mevlâna'ya söyledi.³¹⁷ Mevlâna da sarığının arasından Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini ihtiva eden bir kâğıt çıkarıp ona verdi ve kâtipliğini yaparsa devamını yazdırmaya hazır olduğunu belirtti.³¹⁸ Eserini bu olaydan sonra yazmaya başlayan Mevlâna sema' ederken, hamamda yıkanırken, yolda giderken aşka gelip Mesnevî beyitlerini söylemiş, yazma işi bazen gece sabahlara kadar devam etmiştir.³¹⁹ Sürekli Mevlâna'nın yanında olan Çelebi Hüsameddin Mevlâna'nın yazdırmak istediklerini hemen kaleme alıyordu. Her haliyle Mevlana'ya kâtiplik yapıyordu. Ayakta, otururken, içerde dışarda, semada, sükûnette, her vaziyette sürekli yazmaktaydı. Hatta bazen akşamdan sabaha kadar

³¹³ Fûruzanfer, a.g.e., s. 274.

³¹⁴ Sîpahsâlar, a.g.e., s. 156.

³¹⁵ Eflâki, a.g.e., II, s. 334-335.

³¹⁶ Eflâki, a.g.e., II, s. 324-325.

³¹⁷ Fûruzanfer, a.g.e., s. 279-280.

³¹⁸ Fûruzanfer, a.g.e., s. 280.

³¹⁹ Sevgi, “Hüsameddin Çelebi”, *DİA.*, s. 512.

Mevlâna söyler Çelebi Hüsameddin bunu süratle ve büyük bir itina ile yazardı.³²⁰ Daha sonra biten bu yazıları Mevlâna'ya yüksek sesle okuyup tashihini yaparlardı.³²¹ Hatta bu vazifesine binaen bir keresinde Mevlâna, Mesnevî'nin dördüncü cildinde Çelebi Hüsameddin'e şu sözleri söyler: “*Ey Hüsameddin, sen Hak ziyasıdır! Zira Mesnevi senin nurunla öyle parladı öyle parladı ki parıltısı ayın parlaklığını geçti. Ey âşıkların umudu, senin yüce himmetin bu Mesnevi'yi daha neralere kadar çeker, yükseltir Allah bilir... Bu Mesnevi'nin boynunu bağlamışsın çekiyorsun. Nereye mi? Canım bilirsin sen, işte o senin bildiğin tarafa doğru çekiyorsun. Onun özünde ve sözünde Hak Teâla senin şükürünü gördü de, lütfetti onu çoğalttı. Zira Hak Teâla “şükredin ki arttırayım”³²² ayetiyle şükredene nimetini arttıracığına söz vermiştir. Nitekim secdenin karşılığı Hak yakınlığıdır. Çünkü Cenab-ı Hak “secde et ve yaklaş”³²³ buyuruyor. Hüsameddin ben sana şundan dolayı “ziya” dedim, çünkü sen güneşsin! Bu iki söz yani “ziya” ve “Hüsam” senin vasıflarındandır. Babacığım, bak, Kur'an güneşe “ziya” aya “nur” dedi. Güneş keskin ziyasıyla karanlığı nasıl yarıp doğuyorsa sende öylesin”³²⁴ Mevlâna yine Mesnevi'nin aynı cildinde Çelebi Hüsameddin'e hitaben şunları söylemiştir: “*Bu mesneviyi nazmetmekten maksadım, ey Hak ziyası Hüsameddin, sensin! Senin üstün vasıfların, aşkın sırlarıdır. Mesnevi mana ve şekil olarak bütün senin malındır. Sana takdim ettim, sende kabul eyledin. Padişahlar kendilerine sunulan bir şeyi iyi veya kötü olsun kabul ederler. Kabul edilince de artık o reddedilmez. Mademki, imkân bahçesine mesnevi gibi güzel bir fidanı diktik, onu himmetinin âb-ı hayatı ile sula! Feyzinle kemale eriştir. Mademki, mesnevinin manalarının sırlarına açıklık getirdik, dilindeki düğümü çözmeye himmet et. Ey benim ruhumun dostu, mesnevideki sözlerden maksadım senin aşkın sırrıdır. Mesneviyi nazmedip yazmaktan maksadım güzel sesini dinlemektir. Zira bence senin sesin mübarek bir sestir. Evet, âşık, maşukundan hiçbir vakit ayrı olmaz.*”³²⁵ Mevlâna yine aynı eserinin beşinci ve altıncı ciltlerinde Çelebi Hüsameddin'e hitaben şöyle ifadelerde bulunmuştur: “*Hidayet yıldızının nuru olan Şah Hüsameddin, cihanı irşat etmek için beşinci sefere başlamak istiyor, yani mesnevinin**

³²⁰ Eflâki, a.g.e., II, s. 329-330; Füzûzanfer, a.g.e., s. 282.

³²¹ Eflâki, a.g.e., II, s. 329.

³²² Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, "İbrahim suresi 7. Ayet" haz. Bahaeddin Sağlam, İstanbul 1995, s. 256.

³²³ Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, "Alak suresi 19. Ayet" haz. Bahaeddin Sağlam, İstanbul 1995, s. 598.

³²⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 154.

³²⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 155.

beşinci cildinin yazılmasını arzu ediyor. Eğer halk perdeli ve cisim kesafetinde olmasaydı ve eğer akıl ve idraklerinin boğazı dar ve zayıf olmasaydı, seni övmek için mananın tadını çıkarırdım. Bilinen şu mantıktan başka ifade özü açar, vasıflarının sır hazinelerinden ne inciler saçardım! Düşünceleri tabiattan çıkamayan, beşeriyetin nefes ve heva zindanında kalanlara senin methini yapmak, yazıktır. Ben senin güzel vasıflarını ruhanilerin kutsal meclisinde söylerim. Ey gönüllerin hayatı Hüsameddin, manaları açıklamak üzere mesnevinin altıncı cildini yazmak için gönlümden pek büyük bir arzu coşup taşıyor. Bir ismi de “Hüsam-name” olan bu mesnevi, senin cezben sebebiyle dünyaya yayıldı, elden ele geziyor. Ey mana eri, manaya dair olan mesnevi tamamlanmak üzere; altıncı cildini sana layık olduğundan, manadan ortaya çıkarıp, sana hediye olarak sunuyorum. Seni gaybı gören gözün mademki gayb âleminin üstadıdır, öyleyse bu cihan bu görüşten hiç mahrum kalmasın. »³²⁶ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Çelebi Hüsameddin’in vazifesi öylesine mühim idi ki, adeta Mevlâna’yı kendisine hayran bırakmıştır.³²⁷ Mesnevî’yi yazmak ve yazılmasına vesile olmakla adeta Mevlâna’nın hayranlığını kazanmıştır. Ancak şunu da söylemek gerekir ki; Mevlâna’nın Çelebi Hüsameddin’e olan bu sevgisi ve hayranlığı tek taraflı değildir. Çünkü hem sırdaşı olmak, hem yoldaşı olmak ve hem de kâtibi olmak vazifeleri Çelebi Hüsameddin’i Mevlâna’ya o derece bağladı ki, adeta şeyhinde fani olmuştu. Şafii mezhebine mensup olan Çelebi Hüsameddin,³²⁸ Mevlâna’ya olan bu bağlılığından dolayı mensup olduğu Şafiliği terk edip Mevlâna’nın mezhebi olan Hanefiliğe girmek istemiş, fakat Mevlâna buna izin vermemiştir.³²⁹

Yine aynı şekilde Mevlâna’nın Çelebi Hüsameddin’e karşı duyduğu sevgi, saygı ve muhabbet o derece ileri idi ki, ona gösterdiği inayetleri halifelerinden hiçbirine göstermemiştir. Ona karşı öylesine hürmetkâr ve sevgi dolu davranıyordu ki, görenler Mevlâna’yı onun müridi zannederdi. Ona yazdığı mektuplarında da sevgisini, bağlılığını dile getirdiği gibi, sürekli onunla görüşmek, konuşmak arzu etmiştir. Yine Mevlâna davet edildiği yerlere bizatihi Çelebi Hüsameddin’le birlikte

³²⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 155-156.

³²⁷ Fûruzanfer, a.g.e., s. 276.

³²⁸ Özönder, a.g.e., s. 58.

³²⁹ Eflâki, a.g.e., II, s. 329-333.

gitmeyi rica edecek derecede ona bağlılığını hissettirmiştir.³³⁰ Herhalde Mevlâna'nın Çelebi Hüsameddin'e karşı olan bu tutumunun sırrı yine Çelebi Hüsameddin'in davranışlarından anlaşılmalıdır. Çelebi Hüsameddin'in mizacı son derece latif ve inceydi. "birinin başı ağrıyor eseler" derhal onun da başı ağrıyacak kadar şefkatli ve merhametli idi. Aynı zamanda himmetinin yüksekliği ile tanınan birisiydi. Onun döneminde birçok zengin kimseler olmasına rağmen fakirler yine ihtiyaçlarını ondan giderirlerdi. Hatta düzenlediği sema' ve ziyafetlerde o derece cömert davranıyordu ki, onun bu vasfını kıskananlar bile olmuştur. Çelebi Hüsameddin haramdan o kadar çekinirdi ki, harama girmemek için gündüzleri hamama bile gitmezdi. Mevlâna'ya olan saygısından dolayı onun kullandığı helayı bile kullanmazdı. Kar kış ortasında bile dergâhtan evine gidip öyle abdest alıp geri gelirdi. Mevlâna'nın huzurunda daima iki dizi üstünde büyük bir edeple otururdu. Onun aldığı feyizlerde şüphesiz ki bu edebinin rolü çok büyüktü.³³¹ Mevlâna henüz hayatta iken, Çelebi Hüsameddin onun halifesi olarak tam on sene hizmetinde bulunduğu süre içerisinde müridler arasında hiçbir anlaşmazlık çıkmadan birbirlerinden istifade etmişlerdir.³³²

Mevlâna'nın da vesilesiyle Çelebi Hüsameddin, Tâceddin Mu'tezz'in aracılığı ile Ziyaeddin Vezir Tekkesi 'ne şeyh tayin edilmiştir. Onun bu tekkeye şeyh olmasına karşı çıkanlar bulunmasına rağmen Mevlâna'nın desteğiyle bu mevkii elde etmişti.³³³ Eflâkî, Hüsameddin'in Mevlâna'ya gösterdiği sevgiye karşılık Mevlâna'nın da kendisini diğer dostlarından ve akrabalarından daha üstün tuttuğunu,³³⁴ onun bulunmadığı bir mecliste konuşup neşelenemediğini söylemiştir.³³⁵

Mevlâna kendisine gelen hediyelerin hemen hepsini Hüsameddin'e gönderirdi.³³⁶ Bir defasında Emir Tâceddin Mu'tez önemli miktarda bir para gönderince Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, "*Bizim evimizde hiçbir şey yok; nereden bir şey gelse Çelebi'ye gönderiyor*" diye serzenişte bulunmuş, Mevlâna da, "*Ey*

³³⁰ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, s. 238.

³³¹ Özönder, a.g.e., s. 63; Sipahsâlar, a.g.e., s. 155-156;

³³² Sevgi, "Hüsameddin Çelebi", *DİA.*, s. 512.

³³³ Eflâkî, a.g.e., II, s. 338.

³³⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 155-156.

³³⁵ Eflâkî, a.g.e., II, s. 344-347.

³³⁶ Fûruzanfer, a.g.e., s. 274.

Bahâeddin! Bir dilim ekmeğim bulunsa yine Çelebi'ye gönderir ve onu kimse ile mukayese etmem” demişti.³³⁷

Bu vesileyle de Mevlâna'nın Çelebi Hüsameddin'e vermiş olduğu değer anlaşılmış olunca, Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled, vefatı zamanına kadar ona uymuştur. Aynı zamanda da bütün dostları Mevlâna'yı onda görmüşlerdir.³³⁸ Hatta Mevlâna'nın Hüsameddin Çelebi'ye gösterdiği bu saygı ve iltifatı gören kimseler Mevlâna'yı onun müridi sanmışlardır.³³⁹ Mesnevî'nin her cildine başlarken Hüsameddin Çelebi hakkında övgülü ifadeler kullanan Mevlâna bazen eserini “Hüsâmînâme” adıyla anmıştır. Mesnevî'nin yazılmasına Hüsameddin'in sebep olduğunu belirterek, kendisine minnet ve şükran duygularını açıklamıştır.³⁴⁰

Sağlığında Mevlâna'nın en yakınında olmuş ve 10 yıldan fazla büyük bir sadakatle onun hizmetinde bulunmuştur. Ancak başka bazı kaynaklara göre ise bu süre 15 yıldır.³⁴¹ Mevlâna'nın vefat etmesiyle derin bir üzüntüye girmiş olan Çelebi Hüsameddin, halifelik vazifesini büyük bir liyakatle yerine getirmişti.³⁴² Daha sonraları yerini Sultan Veled'e bırakan Çelebi Hüsameddin, Konya'da 12 Şâban 683 (24 Ekim 1284) tarihinde vefat etmiş ve Mevlâna'nın başucuna defnedilmiştir.³⁴³

2.1.5. Sultan Veled

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin oğlu olan Sultan Veled, 623/1226'yılında Konya/Lârende'de doğmuştur.³⁴⁴ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin, Arif Çelebi ve Alâeddin'den önce dünyaya gelen büyük oğludur.³⁴⁵ Sultan Veled ismi, kendisine aynı zamanda dedesinin de adı olan Bahâeddin Muhammed Veled olarak Mevlâna tarafından verilmiştir. Bundan dolayı oda şiirlerinde “Veled” mahlasını kullanmıştır. Annesi Semerkant'lı Lala Şerafeddin'in kızı Gevher Hatun'dur. Daha önce de ifade

³³⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 337-338; Fûruzanfer, a.g.e., s. 274.

³³⁸ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, s. 238.

³³⁹ Eflâki, a.g.e., II, s. 338.

³⁴⁰ Sevgi, “Hüsameddin Çelebi”, *DİA.*, s. 512.

³⁴¹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 284.

³⁴² Sipahsâlar, a.g.e., s. 158.

³⁴³ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, s. 238; Sevgi, “Hüsameddin Çelebi”, *DİA.*, s. 512; Sipahsâlar, a.g.e., s. 158; Eflâki, a.g.e., II, s. 367; Özönder, a.g.e., s. 65

³⁴⁴ Eflâki, a.g.e., I, s. 315.

³⁴⁵ Özönder, a.g.e., s. 71; Veyis Değirmençay, “Sultan Veled” *DİA.*, cilt. XXXVII, İstanbul 2009, s.521.

ettiğimiz gibi, Mevlâna'nın isteği üzerine Sultan Veled, Selahaddin-i Zerkub'un kızı Fâtıma Hatun ile evlenmiştir. Sultan Veled'in bu evliliğinden Celâleddin Emir Arif Çelebi adında bir oğlu, Mutahhara Hatun (Abide) ve Şeref Hatun (Arife) adlarında iki kızı dünyaya gelmiştir. Fâtıma Hatun'dan sonra cariyeleri Nusret Hatun ve Sümbüle Hatun ile evlenmiştir. Cariyelerinden biri olan Nusret Hatun'dan Çelebi Şemseddin Emir Abid adında bir oğlu dünyaya gelmiştir. Diğer bir cariyesi olan Sümbüle Hatun'dan da Çelebi Selâhaddin Emir Zâhid ve Çelebi Hüsameddin Emir Vâcid adlarında iki oğlu daha dünyaya gelmiştir.³⁴⁶

Sultan Veled bizatihi babası Mevlâna Celâleddin'in taht-ı terbiyesinden geçmiş ve onun sohbet meclislerinde yetişmiştir. On yaşına gelince bütün toplantılarda babasının yanında otururdu. Gençliklerinde onları görenler Sultan Veled'i Mevlâna'nın kardeşi sanardı. Mevlâna onu öylesine seviyordu ki sürekli yanı başında bulunduruyordu. Yine Mevlâna'nın kendi ifadesiyle, ona en çok benzeyen oğlu Sultan Veled'dir.³⁴⁷ Çocukluğunda sürekli Mevlâna'nın kolları arasında uyuyakaldığı kaynaklar tarafından rivayet ediliyor.³⁴⁸ Sultan Veled'in tahsilini kardeşi Alâeddin ile birlikte Dimaşk'ta sürdürdüğü rivayet edilmiştir. Kendisi çok iyi bir eğitim almış olup, hem bir mutasavvıf ve aynı zamanda da bir şairdir.

Sultan Veled tasavvuf ve tarikat yolunda ilk olarak dedesi Bahâeddin Veled'e intisap etmiştir. Dedesinin 1231 yılında dar-ı ahirete göç etmesinin ardından,³⁴⁹ babasının da mürşidi olan Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'ye intisap ederek bağlılığını arz etmiştir.³⁵⁰ Sultan Veled, babası Mevlâna gibi Seyyid Burhaneddin'den oldukça istifade etmiştir. Onun da 639/1241 yılında vefat etmesinin ardından, babasının en büyük yoldaşı ve gönül dostu olan Şems-i Tebrizî'ye intisap etti. Aslında Sultan Veled babasıyla birlikte Şems-i Tebrizî'den epey istifade ettiler. Şems-i Tebrizî'nin kaybolmasından sonra babasının halifeleri Selâhaddin-i Zerkûb'a intisap ederek ondan da uzun bir süre istifade eylediler. Hatta daha önce de ifade ettiğimiz gibi o derece birbirlerine yakınlık kesp ettiler ki

³⁴⁶ Eflâki, a.g.e., II, s. 408.

³⁴⁷ Eflâki, a.g.e., II, s. 374.

³⁴⁸ Eflâki, a.g.e., II, s. 373.

³⁴⁹ Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DİA.*, s. 442; Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanatu-Eserleri*, s. 5-6; Şahinoğlu, a. g. m., s. 461; Eflâki, a.g.e., I, s. 142-149.

³⁵⁰ Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA.*, s.521.

Mevlâna, Selahaddin Zerkub'un kızını oğlu Sultan Veled almıştır.³⁵¹ Böylelikle bu yakınlığı daha da pekiştirmiş oldular. Bu yakın münasebet yaklaşık olarak on yıl devam etmiştir.³⁵² Daha sonra Selahaddin Zerkub 657/1258 yılında vefat etti.³⁵³ Sultan Veled bu vefatın ardından, babası Mevlâna'nın yeni gönül dostu, sır kapılarının anahtarı ve Mesnevi'nin kâtibi Çelebi Hüsameddin'e bağlandı. Babası Mevlâna 672/1273 yılında³⁵⁴ vefat edince, Çelebi Hüsameddin başta olmak üzere diğer ileri gelen Mevlevilerin Sultan Veled'i layık görüp babası Mevlâna'nın boşalan makamına geçmesi konusunda oldukça ısrar ettiler. Bu kişilerin bütün bu ısrarlarına rağmen Sultan Veled aynı zamanda da edebi gereği bunu kabul etmeyip, babasının gönül dostu ve kader yoldaşı olan Çelebi Hüsameddin'e tâbi olmuştur.³⁵⁵ Çelebi Hüsameddin'in 683/1284 yılında vefat ettikten sonra³⁵⁶ Sultan Veled, Kerîmüddin b. Bektemur'a intisap ederek, yine bizatihi kendi ifadesine göre yedi yıl onun hizmetinde bulundu. Şeyh Kerîmüddin'in 691'de (1292) vefatının ardından Mevlânâ'nın makamına geçip irşad faaliyetine başlayan Sultan Veled, Anadolu'nun çeşitli şehirlerine gönderdiği halifeleriyle tarikatın yayılmasını sağladı. Kırşehir'in doğu tarafında bir Mevlevî zâviyesi kuran Süleyman Türkmânî, Erzincan'a gönderilen Hüsameddin Hüseyin ve Amasyalı Alâeddin halifelerinden birkaçıdır.³⁵⁷

Mevlâna'ya ait birçok nakli yine Sultan Veled'den öğrendiğimiz gibi³⁵⁸ yine Mevleviliğin adap ve erkânı Sultan Veled döneminde teşekkül etmeye başlamıştır. Mevlâna'nın dostlarının bir çatı altında toplanmasında, eserlerinin muhafaza edilmesinde, Mevlâna'nın düşüncelerinin yayılmasında Sultan Veled'in katkıları pek büyüktür.³⁵⁹ Nitekim Mevlevî mukabelesinde semahanenin üç defa devredilmesinden ibaret "devr-i veledî" zikrinin başlatılması ona izafe edilmektedir. Çelebi Hüsameddin zamanında Alemüddin Kayser tarafından yaptırılan Mevlâna Türbesi'nin tarikatın âsitanesi haline gelmesi için faaliyette bulunmuş, Maarifte övdüğü Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un türbeye vakıflar tesis etmesini sağlamıştır.

³⁵¹ Özönder, a.g.e., s. 68.

³⁵² Sipahsâlar, a.g.e., s. 151.

³⁵³ Özönder, a.g.e., s. 50; Sipahsâlar, a.g.e., s. 151.

³⁵⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 124.

³⁵⁵ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 262; Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA.*, s.521.

³⁵⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 158; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 238; Sevgi, "Hüsameddin Çelebi", *DİA.*, s. 512; Sipahsâlar, a.g.e., s. 158; Eflâki, a.g.e., II, s. 367; Özönder, a.g.e., s. 65

³⁵⁷ Değirmençay, "Sultan Veled", *DİA.*, s.521.

³⁵⁸ Eflâki, a.g.e., I, s. 310-320.

³⁵⁹ Özönder, a.g.e., s. 70; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 262; Özönder, a.g.e., s. 70.

“Babasının verdiği bilgiden ve velîlikten başka Veled’in ne bilgisi ne de velîliği vardır.” diyen Sultan Veled eserlerinde muhteva ve üslûp açısından babası Mevlânâ’yı takip etmiştir. Mevlâna’yı sevenlerin hepsi Sultan Veled’i onun gerçek bir varisi bilip büyük saygı duymuşlardır.³⁶⁰

Sultan Veled 10 Receb 712’de (11 Kasım 1312) Konya’da vefat etti³⁶¹ ve babasının sağ tarafına defnedildi. Vefat ettiğinde 86 yaşında olduğu rivayet edilmektedir. Ancak Sipahsâlâr onun vefat ederken 96 yaşında olduğunun nakletmiştir. Ne var ki bu kaydın sahil olması ihtimali oldukça zayıftır. Çünkü bu kayda göre Sultan Veled’in hicri 616 yılında doğmuş olması gerekiyor. Sultan Veled’in eşinin kız kardeşi ve Kuyumcu Selahaddin’in kızı Hediye Hatun zevci Nizameddin’in yazdığı “Sultan Veled Divanı’nda” 623/1226 yılında dünyaya geldiğini ve mezkûr Nizamettin tarafından kaydedilmiş olduğunu söylemektedir. Bu kayda göre de Sultan Veled vefat ettiğinde 86 yaşındaydı.³⁶² Vefatından sonra ise yerine oğlu Emir (Ulu) Arif Çelebi geçti.³⁶³

2.1.6. Sadreddin Konevî

Selçuklu başkenti Konya’nın ünlü fikir adamlarından biridir. Asıl ve tam adı; Ebü’l-Meâlî Sadrüddîn Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yûsuf Konevî’dir. Ona aynı zamanda “Sadreddin Konevî” de denilmektedir.³⁶⁴ Mevlâna’nın zamanında Konya’da yaşayan en büyük şeyhlerden olduğu için ona aynı zamanda “Şeyh-i kebir” de denilmiştir.³⁶⁵ Doğum tarihi hakkında çok net bir kayıt ve bilgi olmasa da, yaygın görüşe göre 606/1209-10 yılı civarındır. Kendisi “Konevî” lakabıyla anılmış olsa da aslen Konyalı değil, Malatyalıdır.³⁶⁶ Malatya da dünyaya gelmesine rağmen ekser ömrünü ve parlak yıllarını Konya’da geçirdiği için daha çok Konya ile anılmaktadır. Bu nedenle kendisine “Konyalı Sadreddin” anlamına gelen “Sadreddin Konevî”

³⁶⁰ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 262.

³⁶¹ Eflâki, a.g.e., II, s. 414.

³⁶² Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 262.

³⁶³ Sipahsâlâr, a.g.e., s. 161; Değirmençay, “Sultan Veled”, *DİA.*, s.521; Eflâki, a.g.e., II, s. 414.

³⁶⁴ Ekrem Demirli, “Sadreddin Konevî” *DİA.*, cilt: XXXV, İstanbul 2008, s. 420.

³⁶⁵ Can, a.g.e., s. 343.

³⁶⁶ Özönder, a.g.e., s. 91.

denilmektedir.³⁶⁷ İleride daha detaylı bir şekilde ele alacağımız en önemli yönü hiç şüphesiz, Vahdet-i vücûd düşüncesinin Muhyiddin İbnü'l-Arabî'den sonraki en önemli temsilcisi oluşudur.³⁶⁸

Sadreddin Konevî'nin babası olan Mecdüddin İshak, önemli bir mutasavvıf ve âlim olmakla beraber, aynı zamanda Anadolu Selçuklu Devleti'nde üst düzey bir yöneticiydi. Devlet ricalinin yanında oldukça saygı gören bir şahsiyetti.³⁶⁹ Kaynaklarda Mecdüddin'in Selçuklu sarayı ile Abbasîler arasında elçilik görevlerinde bulunduğu kaydedilmektedir. Mecdüddin, Selçuklu sarayında şehzadelere hocalık yaptığından bazı rivayetlerde "sultanın şeyhi" lakabıyla anılmıştır. Sadreddin Konevî'nin babası bu önemli konumunun da vermiş olduğu avantajla oğlunu çok iyi yetiştirme imkânını bulmuştur. Bu vesileyle Sadreddin Konevî'nin geçmişinde saray önemli bir yer tutmaktadır. Yine aynı şekilde Sadreddin'in annesinin de Selçuklu sarayına mensup olduğu nakledilir.³⁷⁰ Bu mensubiyetin mahiyeti hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte, bazı menkıbelerde annesinin hükümdarın kız kardeşi olduğu vurgulanmıştır. Sadreddin Konevî için söylenen "sultan zâde" ifadesi de böyle menkıbelere dayanıyor olsa gerektir. Bazı menkıbelerde ise sultanın azatlı cariyesi olduğu söylenir. Bu menkıbeler özellikle Mevlevî kaynaklarında zikredilen, Konevî'nin zahitliği önemsemeyen "mülûkâne" yaşantısı hakkındaki rivayetlere kaynaklık etmiş olmalıdır. Anne ve babasıyla ilgili bütün bu bilgilerden de anlaşılacağı gibi, Sadreddin Konevî'nin yaşantısı saray ehlini andırarak cinsten olduğu yine kaynaklar tarafından yapılan rivayetler arasında yerini almaktadır.

Sadreddin Konevî, tasavvufta olduğu kadar, Şer'î ilimlerde ve zahiri fenlerde de çok ileri gitmiştir. Özellikle hadis ilminde gıpta edilmeye ve övülmeye layık en yüksek derecelere ulaşmıştır. Onun sohbetlerinde devletin ileri gelenleri eksik olmuyordu. Bunun en büyük etkeni, hiç şüphesiz ailesinin imkânlarından yararlanarak dönemin önemli hocalarından dersler alması, dinî ve felsefî ilimler

³⁶⁷ Füzûzanfer, a.g.e., s. 301; Demirli, "Sadreddin Konevî", *DİA.*, s. 420.

³⁶⁸ Özönder, a.g.e., s. 91.

³⁶⁹ Özönder, a.g.e., s. 91.

³⁷⁰ Demirli, "Sadreddin Konevî" *DİA.*, s. 420.

alanında iyi bir öğrenim görmesidir.³⁷¹ Çünkü hiç unutmamak gerekir ki, babasının ona bıraktığı en önemli miras âlim ve mutasavvıflarla olan dostluğuydu. Babası birçok âlim ve devlet adamıyla bir arada bulunduğu zamanlarda, Sadreddin Konevî'de babasının yanında bulunmakla ilmi seviyesi oldukça yüksek olan bu meclislerden ziyadesiyle istifade etmekteydi. Bu meclislerde bulunan şahsiyetler arasında devrin büyük devlet adamlarının yanı sıra, büyük âlimleri de mevcuttu. Bu büyük âlimler farklı görüşleri dile getirip farklı ekolleri temsil edebilmekteydiler. Bunların arasında başta gelen isim hiç şüphesiz Muhyiddin İbnü'l-Arabî idi. 1165 yılında İspanya'da dünyaya gelen ve daha sonra da 1201'de doğuya doğru gelen İbnü'l-Arabî,³⁷² daha önceleri Sadreddin Konevî'nin babası ile Mekke'de tanışmıştı. Bu tanışma aslında İbn'l Arabî'ye Anadolu'ya ayak basmanın fırsatını sunmuş oluyordu. Çünkü Mecdüddin İshak'ın daveti üzerine Dımaşk, Urfa ve Diyarbekir yoluyla Malatya'ya gelmiş, bir süre onunla beraber kalmıştı. Bu vesileyle aralarındaki dostluk iyice pekişmişti. Bu dönemden itibaren İbnü'l-Arabî ile Mecdüddin arasındaki arkadaşlık güçlenmiş ve sağlam bir dostluğa dönüşmüştü. Ayrıca daha sonraki dönemlerde İbnü'l-Arabî'nin Selçuklu sultanlarıyla bir araya gelmesini ve onlarla samimi ilişkiler kurmasını sağlayan kişi de öyle anlaşılıyor ki Mecdüddin'in bizatihi kendisidir. Çünkü menkıbelerde sultanın çocuklarının eğitimi diye zikredilen bir görevle Konya'ya gittiğinde İbnü'l-Arabî de onunla birlikte veya bir müddet sonra Konya'ya gitmişti.³⁷³ Mecdüddin'in ilişkileri sayesinde İbnü'l-Arabî'nin Selçuklu sarayı nezdinde yüksek itibar kazandığı ve önemli dostluklar kurduğu anlaşılmaktadır. Bu vesileyle idareciler nezdinde saygın bir mevkie sahip olmuştur. Nitekim onun Selçuklu sultanlarıyla yakın ilişki içinde olduğu ve kendileriyle yazıştığı bilinmektedir. Bu münasebetlerin Sadreddin Konevî'nin hayatı ve fikrî gelişimi üzerinde önemli etkileri olmuştur. Hem devlet idarecileri hem de âlimlerin bulunduğu bu ortamda yetişmek Sadreddin Konevî'ye oldukça tesir etmiştir. Böylelikle hem ilmini arttırmış hem de devlet ricaliyle olan münasebetlerini sağlam temellere bağlamıştır. Sadreddin Konevî'nin daha sonra yerleşeceği Konya'da üst düzey yönetici ve bilim adamlarıyla ilişkileri büyük ihtimalle babası ve

³⁷¹ Can, a.g.e., s. 343.

³⁷² Kara, a.g.e., s. 216.

³⁷³ Demirli, "Sadreddin Konevî", *DİA.*, s. 420.

İbnü'l-Arabî ile başlayan bu ilişkilerin bir devamıdır. O da babası ve şeyhi gibi saygı gören ve itibar edilen birisidir.

Sadreddin Konevî 9 yada 10 yaşlarında iken babasını kaybetti. Mecdüddin'in vefatı üzerine İbnü'l-Arabî'nin onun dul eşiyle evlendiği ve Sadreddin Konevî'nin üvey babası olduğu rivayet edilmiştir.³⁷⁴ Bu evliliğin gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek elbette güçtür. Ancak bununla birlikte İbnü'l-Arabî ile Sadreddin Konevî arasındaki ilişkinin gerçekte olduğuna dair hiçbir şüphe yoktur.³⁷⁵ Bu ilişki İbnü'l-Arabî'nin ölümüne (638/1240) kadar devam etmiştir. Sadreddin Konevî, bu ilişkinin bir şeyh-mürid ilişkisi gibi başlayıp daha sonra entelektüel bir arkadaşlığa dönüştüğünü ifade etmiştir. Ayrıca İbnü'l-Arabî'nin sürekli yanında bulunduğu için, onun özel tasavvufî tecrübelerine ve bilgilerine ortak ve Şeyh-i Ekber ekolünün birinci derecede vârisi olmuştur.³⁷⁶ Sadreddin Konevî'nin henüz çocukluğunda ve gençlik döneminde İbnü'l-Arabî'yle birlikte çeşitli bölgeleri dolaştığı anlaşılmaktadır. Menkıbelerde henüz küçük yaşta tahammülü güç, ağır riyazetlere girdiğinden söz edilmesi onun çocukluğundan itibaren tasavvufî hayatın içinde bulunduğunu göstermektedir. Sadreddin Konevî, İbnü'l-Arabî'nin ölümünden bir süre sonra muhtemelen 1241 yılında Konya'ya gitmiştir. Kaynaklar, onun hayatının geri kalanını burada geçirdiğini nakletmektedir. Onun Konya'ya gelişi bir menkıbede Konya eşrafından birinin oğlunu tedavi etmesiyle irtibatlandırılmıştır. Ayrıca Sadreddin Konevî'nin Mısır, Şam, Hicaz gibi bölgelere de gittiği, oradaki âlim ve sûfilerle ilişki kurduğu rivayet edilmiştir. Bazı kaynaklar onun bir süre Mısır'da ve Kudüs'te bulunduktan sonra hacca gittiğini ve bir müddet orada kaldığını söylemişlerdir.³⁷⁷

Daha sonra Anadolu'ya gelen Sadreddin Konevî'nin Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî ile yolları kesişmiştir. İksinin de hayatları bazı enteresan noktalara sahiptir. Doğum ve ölüm tarihleri, dolayısıyla da yaşları birbirine oldukça yakındır. Her ikisi de Konyalı olmayıp, sonradan Konya'ya gelmelerine rağmen daha sonraki dönemlerde Konya ile anılmışlardır. Ayrıca Konya'nın ilim ve irfan şehri olmasında

³⁷⁴ Kara, a.g.e., s. 219.

³⁷⁵ Özönder, a.g.e., s. 92.

³⁷⁶ Kara, a.g.e., s. 219-220.

³⁷⁷ Demirli, "Sadreddin Konevî", *DİA.*, s. 420.

ikisinin de rolü oldukça fazladır. Aynı zamanda her ikisi de şan ve şöhretlerini Konya’da kazanmışlardır ve en önemli eserlerini yine bu şehirde neşretmişlerdir. Fakat aralarında hep ortak noktalar olmamıştır. Anadolu’da gelişen iki büyük tasavvufî düşünce ekolünü temsil edecek olan Ekberî-Konevî geleneğiyle Mevlâna arasındaki bazı farkları vurgulayan bir takım Mevlevî menkıbelerinde, Mevlâna geleneksel anlamıyla bir mutasavvıf, Sadreddin Konevî tasavvuf kitaplarında tanımlanan ehl-i zahir olarak tasvir edilmektedir. Aynı zamanda Sadreddin Konevî üst düzey kesimlerle irtibatı olan bir kişidir ve bunun bir tür böbürlenme anlamına geldiği ima edilir. Mevlâna ise sıradan insanlarla seçkin insanları etrafında toplamış bir sâfîdir. Bunun kanıtlarından biri, Mevlâna’nın çevresindeki insanların toplumun bütün kesimlerinden gelen kimselerden oluşmasıdır. Fakat öte yandan Mevlâna’nın cenaze namazını Konevî’nin kıldırmasını vasiyet etmesi iki düşünürün arkadaşlığının başka bir kanıtı olarak zikredilmiştir.³⁷⁸

Mevlâna ve Sadreddin Konevî arasındaki münasebet biraz farklı gelişmiştir. Çünkü ilk başlarda ikisinin aralarının pekiyi olduğu söylenemez. Sadreddin Konevî’nin önceleri Mevlâna’yı beğenmeyip görüş ve düşüncelerine karşı olduğu nakledilmiştir.³⁷⁹ Bunun altında yatan en büyük etkenin yaşantı tarzları olduğu vurgulanmıştır. Çünkü Sadreddin Konevî oldukça zengin, şaşalı bir hayat sürerken, Mevlâna ise son derece sade ve mütevazî bir hayat tercih etmiştir. Ancak Sadreddin Konevî, bunca zenginliğe rağmen çocukları ve torunları anılacak fazla bir varlık ve ün sağlayamamıştır. Fakat Mevlâna böyle değildir. O tüm kanaatli ve sade yaşantısına rağmen ardında çok güzel yetiştirdiği çocuklar ve seçkin şahsiyetler bırakmıştır. Aralarındaki farklılık sadece bunlarla sınırlı değildir. Sadreddin Konevî Mevlâna’dan fazla eser kaleme almasına rağmen Mevlâna’nın eserleri daha fazla ün salarak daha fazla tesirli olmuştur. Yine aynı şekilde Sadreddin Konevî kendi izini takip edecek ve ekolünü sürdüreceği bir tarikat kurmadığını da görmekteyiz. Ancak bugün Mevlevîler Mevlâna’nın görüşlerini savunup, ekolünü devam ettirmektedirler.³⁸⁰

³⁷⁸ Özönder, a.g.e., s. 94.

³⁷⁹ Özönder, a.g.e., s. 96.

³⁸⁰ Demirli, “Sadreddin Konevî”, *DİA.*, s. 420.

Aralarında bu kadar farklılık olan iki şahsiyet, birbirlerini sonraki zamanlarda oldukça sevip saymışlardır. Az önce zikrettiğimiz farklılıkları kendi hoşgörülerıyla gidermişleridir. Sadreddin Konevî, gittikçe Mevlâna'daki cevherleri fark edip ona yakınlık göstermiştir. Mevlâna, Sadreddin Konevî'yi ziyarete gittiği esnada Sadreddin Konevî hadis dersi okumakla meşgul olduğu sırada, Mevlâna'nın geldiğini görmüş ve edeben onun yanında hocalık yapmaktan çekinmiştir. Bu ziyaretler karşılıklı olarak devam etmiştir. Aralarındaki muhabbet gün geçtikçe daha da artmıştır. Sadreddin Konevî'nin ifadelerine göre; *“Eğer Bayezid’le Cüneyd Mevlâna’yı görseler ona hizmetkâr olurlardı.”*³⁸¹ Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Sadreddin Konevî Mevlâna'yı giderek daha yakından tanıyıp saygı göstermekteydi.³⁸² Yine Sadreddin Konevî'nin Mevlâna'ya gösterdiği saygının bir göstergesi olarak ika zat arasında geçen bir olay şöyle nakledilmiştir: *“Bir gün Sadreddin Konevî'nin dergâhında büyük bir toplantı vardı. Konya'nın en tanınmış şeyhleri, emirleri, bilginleri, beyleri iştirak etmişlerdi. Sadreddin Konevî toplantı odasında başköşede bir seccade üzerinde konuşma yaptığı esnada Mevlâna içeri girince*³⁸³ Sadreddin Konevî yerinden kalkarak, oturduğu seccadeye Mevlâna'nın oturmasını istedi. Mevlâna ise ona şu cevabı verdi: *“Bu büyük şeyhin seccadesine oturursam kıyamette ne cevap veririm”* diyerek büyük bir nezaketle teklifi kabul etmedi.³⁸⁴ Bunun üzerine Sadreddin Konevî seccadenin yarısına kendisinin yarısına ise Mevlâna'nın oturmasını rica etti. Mevlâna yine oturmayınca bunun üzerine Sadreddin Konevî *“Senin oturmana yaramayan bir seccade bize de yaramaz”* diyerek seccadeyi katlayıp bir kenara koymuştur.³⁸⁵ Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Sadreddin Konevî ve Mevlâna arasındaki muhabbet artık iyice pekişmiştir.³⁸⁶ Bunun gibi daha birçok karşılıklı nezaket, saygı ve hoşgörü şahsiyeti birbirine samimi iki dost yapmıştır. Mevlâna'nın da ona karşı beslediği saygı, sevgi ve takdir duyguları giderek artmıştır. Aynı zamanda Mevlâna hastalandığı ve hastalığının ağırlaştığı anlarda Sadreddin Konevî sürekli onun yanında bulunmuştur. Mevlâna'nın dudaklarının kuruluşunu gidermek için sunulan şerbeti içemediğini görünce son

³⁸¹ Füzûzanfer, a.g.e., s. 303.

³⁸² Can, a.g.e., s. 344.

³⁸³ Eflâki, a.g.e., I, s. 378.

³⁸⁴ Özönder, a.g.e., s. 96.

³⁸⁵ Füzûzanfer, a.g.e., s. 303-304.

³⁸⁶ Can, a.g.e., s. 344.

derece duygulanarak ve müteessir olmuş ve “*yazık, yazık. Hüdavendigâr’ın mübarek vücudundan mahrum kaldığımız vakit halimiz nice olur?*” demekten kendini alamamıştır. Ömrünün son saatlerini yaşadığını hisseden Mevlâna, başucunda bulunan Çelebi Hüsameddin’e “*Şeyh Sadreddin hepsinden evladır.*” Diyerek cenaze namazını onun kıldırmasını istemiştir.³⁸⁷ Mevlâna’nın bu tutum ve davranışı, aslında ikisinin arasındaki muhabbet, sevgi ve saygının ne boyutlara geldiğini göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Hayatının son zamanlarında Mevlâna’yla aynı ortamlarda bulunan Sadreddin Konevi Mevlâna’dan oldukça istifade etmiştir. Nitekim Mevlâna’nın vefatından yaklaşık bir yıl sonra 673/1274 yılında vefat etmiştir. Ve bugün kendi adını alan mescidinin doğusunda defnedilmiştir³⁸⁸

2.1.7. Beyhekim Ekmelüddin

Mevlâna’nın döneminde yaşayan ve aynı zamanda Mevlâna’nın aile doktoru olan Beyhekim Ekmelüddin, Anadolu Selçuklu Devleti’nin başkenti olan Konya’nın tanınmış başhekimidir. Asıl adı “Ekmelüddin” olup, mesleğinden dolayı “Ekmelüddin Tabip” ya da “Beyhekim Ekmelüddin” diye anılmıştır. Ayrıca “tabibler sultanı, tabiblerin meliki” diye anıldığıda rivayet edilmektedir.³⁸⁹ Ahmed Eflâkî’nin naklettiğine göre kendisine, “zamanın Eflatunu” da denilmiştir.³⁹⁰ Tam künyesi ise, Ekmelüddîn Müeyyed b. Ebî Bekr b. İbrâhîm el-Konevî en-Nahcuvânî et-Tabîb’dır. Tam künyesinde de geçtiği gibi aslen Nahcivan’lı olduğu anlaşılmaktadır.³⁹¹ Mevlâna ölüm döşeginde bulunduğu zamanlarda, Ekmelüddin’in ona ilaç yaptığı göz önünde bulundurulduğunda, kendisinin Mevlâna’dan sonra da belli bir müddet yaşadığı anlaşılmaktadır.³⁹² Eflâkî’nin bazı menkıbelerinde Ekmeleddin Tabîb’in rahmetle anılmasından, onun Eflâkî’nin Menâkıbü’l-Ârifîn’i yazmaya başladığı 718/1318 yılından önce veya belki birkaç yıl sonra ölmüş olabileceği

³⁸⁷ Özönder, a.g.e., s. 96.

³⁸⁸ Demirli, “Sadreddin Konevî”, *DİA.*, s. 420; Füzûzanfer, a.g.e., s. 301; Özönder, a.g.e., s. 104.

³⁸⁹ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları*, Ankara 1958, s. 151-175.

³⁹⁰ Eflâkî, a.g.e., I, s. 385.

³⁹¹ Özönder, a.g.e., s. 122; Eflâkî, a.g.e., I, s. 48.

³⁹² Eflâkî, a.g.e., I, s. 48.

anlaşılmaktadır. Kesin olan husus ise 701/1302'den sonra vefat ettiği'dir. Çünkü mevcut tek eserini bu tarihte telif ettiği nakledilmektedir. Yine bu menkıbelerde “zamanın Hipokrat'ı, zamanın Eflâatun'u, dünyanın hekîmi, Anadolu hekimlerinin ulusu, benzeri bulunmayan” gibi sıfatlarla tanıtılan, bazan da öğreticilik vasfını belirtmek için “hoca” unvanıyla anılan Ekmeleddin hakkında, “Ekmeleddin Tabîb de bütün beyler ve bilginlerle semayı seyretmektedir”, “Ekmeleddin Tabîb zamanın bütün hekim ve büyüklerinin ortasında hikâyeye eder ki...” gibi ifadeler kullanılması, onun devlet adamları ve âlimler arasındaki seçkin yerini göstermektedir.³⁹³

Ancak tam olarak ne zaman doğduğu, nerede ve kimlerin yanında öğrenim gördüğü bilinmemektedir.³⁹⁴ Fakat tartışma götürmez bir gerçeği vardır, oda Mevlâna'nın hem yakın dostu hem de aile tabibi olmasıdır.³⁹⁵ Hayatıyla ilgili bazı bilgiler, Selçuklular hakkındaki birkaç menkıbevi esere ve münşeat mecmuasına dayanmaktadır. Bu eserlerde adı genellikle “Ekmeleddin Tabîb” şeklinde geçer. Sultan Veled onu kırk bir beyitlik bir kasideyle övmüştür.³⁹⁶ Bu kasidede ilk harflerinde ise “Ekmelüddîn Müeyyed en-Nahcuvânî” adı çıkmaktadır.³⁹⁷ Az önce de ifade ettiğimiz gibi Konya'da Selçuklu sarayında başhekimlik yapmıştır. Konya, I. Alâeddin Keykubad Darüşşifasında da reîsü'l-etibbâlık ve müderrislik yaptığı nakledilmektedir.

Yine Ahmed Eflâkî'nin naklettiğine göre, Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin müridlerinden olan Ekmeleddin Tabîb'in onunla ilgili yedi menkıbesi olduğu rivayet edilmiştir. Ekmeleddin Tabîb'in Mevlâna'da gördüğü kerametleri anlatan ve ona karşı beslediği büyük sevgi ve bağlılığı ifade eden bu menkıbelerden ayrıca kendisi hakkında da bazı bilgiler elde edilmektedir. Mesela önceleri çok güzel ve pahalı elbiseler giydiği halde bir gün Mevlâna'nın meclisinde şıklığından dolayı mahcubiyet duygusuna kapılmıştır. Bu sırada Mevlâna'nın, içinden geçenleri anlayarak, kulağına eğilip sessizce kendisini teselli etmesinden memnun olmuş ve derhal elbiselerini oradaki yoksul müridlere dağıtmıştır.³⁹⁸ Ondan sonra ömrü

³⁹³ Cevat İzgi, “Ekmeleddin en-Nahcuvânî” *DİA.*, cilt: X, İstanbul 1994, s. 548.

³⁹⁴ Eflâkî, a.g.e., I, s. 48.

³⁹⁵ Özönder, a.g.e., s. 121.

³⁹⁶ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, s. 228.

³⁹⁷ Eflâkî, a.g.e., I, s. 48.

³⁹⁸ İzgi, “Ekmeleddin en-Nahcuvânî”, *DİA.*, s. 548.

boyunca da bir daha gösterişli, süslü kıyafetlerle gezmemiştir.³⁹⁹ Yine kaynakların naklettğine göre, Ekmelüddin sürekli Mevlâna'nın sem' meclislerinde bulunmuş ve sık sık onu ziyaret etmiştir.⁴⁰⁰

İbn-i Sina'ya olan hayranlığıyla da bilinen Ekmelüddin Tabib, Sultan Veled'in naklettiğine göre, İbn-i Sina'nın Kanun adlı eserine şerh yazmıştır.⁴⁰¹ Yine Eflâkî'nin nakillerine göre, Ekmeleddin Tabîb'in İbn-i Sina'ya duyduğu hayranlığa rağmen, Mevlâna'ya olan sevgisinin hiçbir sevgiyle kıyaslanamayacak bir derecede olduğunu kaynaklardan öğrenmek mümkündür. Bu nedenle Ekmelüddin'in Mevlâna'yı yüz bin İbn-i Sina'dan daha değerli gördüğü nakledilmiştir.⁴⁰² Yine Mevlâna'nın da Ekmeleddün için; kıyamet günü dünyanın bütün tabiplerinin onun yüzü suyu hürmetine bağışlanacağını söylediği öğrenilmektedir. Ayrıca Mevlâna ona; "Hünerler ıssı, güzel inançlı, özü doğru oğlumuz, hekimlerin övücü, hekimlerin tacı, dinin Ekmeli..." diye övgülerde bulunmuştur.⁴⁰³

Ekmelüddin Tabîb'in gerek devlet adamları katında gerekse âlimler arasında ne kadar sözü geçer bir kişi olduğu, Mevlâna'nın kendisine yazdığı bazı mektuplardan çok açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu mektuplardan birinde Mevlâna, ondan Karatay Medresesine, Asfahaddin adlı bir müderrisin, medrese müderrisliğine tayin işinde aracılık etmesini istemekte ve bu işi ancak kendisinin yapabileceğini söyledikten sonra küstahlığının mazur görülmesini dileyerek, "*Çünkü tatlı suyun kıyası kalabalık olur. Hatem'in bağışta bulunması, ağırlaması daha doğrudur*" demek suretiyle de onun alicenaplığını ve iyiliklerinin bolluğunu dile getirmektedir. Bir başka mektubunda ise ondan, devrin hükümdarlarını avucunun içinde tutan ünlü Selçuklu devlet adamı Muînüddin Süleyman Pervane'ye oğlu Emir Âlim'in geçiminin düzeltilmesi için, kendi adına baş vurmasını dileyip, selâm ve teşekkürlerini iletmesini ve kendisine duacı olduğunu söylemesini istemektedir. Mevlânâ, Ekmeleddin Tabîb'e yazdığı bu mektuplarda ona daima "sadr-ı kebîr, melikü'l-hükemâ, mefharü'l-etıbbâ, asfâ cevâhiri'l-hayât" gibi övgü dolu sıfatlarla hitap etmiş, çeşitli iltifatlarla bulunmuş ve bu arada her cümlesinde kullandığı

³⁹⁹ Eflâkî, a.g.e., I, s. 386.

⁴⁰⁰ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 228.

⁴⁰¹ Eflâkî, a.g.e., I, s. 48.

⁴⁰² Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 228.

⁴⁰³ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 137.

saygılı ifadeyle de onun önemli mevki sahibi bir devlet adamı olduğunu vurgulamıştır.⁴⁰⁴ Mevlânâ'nın da kullandığı “melikü'l-hükemâ”nın, gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar devrinde önemli tabiplere verilen bir unvan olduğu bilinmektedir. Halk arasında Ekmeleddin Tabîb'in, bu unvanın tercümesi olan “Bey Hekim” lakabıyla da anıldığı anlaşılmaktadır. Zira bugün Konya Alâeddin Tepesi'nin batısında yer alan Beyhekim mahallesinde Ekmeleddin Tabîb'e nisbet edilen bir mescid ve türbe bulunmaktadır.

Mevlâna ve onun yakın çevresiyle ilgili eserlerde de geçtiği gibi, Mevlâna'nın hastalığı sırasında dönemin Calinus'u⁴⁰⁵ olarak da bilinen Ekmelüddin Tabîb'in Gazanfer adlı bir hekimle birlikte başucundan hiç ayrılmadığını nakledilmiştir.⁴⁰⁶ Mevlâna vefat ettiği zaman cenaze namazının kılınması için muarrefin, Sadreddin Konevî'yi namazı kıldırmak üzere, ey şeyhlerin padişahı, buyurun diye çağırması üzerine Ekmelüddin'in “*edebe riayet ediniz. Şeyhlerin padişahı Mevlâna idi. O da bu diyardan göçtü.*” Dediği rivayet edilmiştir.⁴⁰⁷ Bundan da anlaşılacağı gibi Ekmelüddin, Mevlâna'nın büyüklüğüne, saygınlığına adeta toz konmasına bile razı olmayacak derecede ona derin bir muhabbet ve teslimiyet duymaktaydı.⁴⁰⁸ Mevlâna'nın ölüm döşeginde olduğu zamanlarda başucunda bulunduğunu da göz önünde bulundurduğumuzda ve daha sonraları da Eflâkî'nin ondan söz ettiğini düşündüğümüzde, Ekmelüddin'in Mevlâna'dan bir müddet sonraya kadar yaşamını devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Ancak kaynakların onun ölüm tarihi için kesin bir tarih belirtmediklerini de ifade etmekte yarar vardır. Bundan dolayıdır ki kaynaklar onun ölümünü 701/1302'den sonra diye belirtmişlerdir.⁴⁰⁹ Konya'da onun adını taşıyan bir mahalle ve mescid bulunan Ekmelüddin, yaklaşık yediyüz yılı aşkın bir süredir “Beyhekim Mescidi'nin” odasında ki sade ve mütevazî türbesinde ebedi uykusundadır.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 183-184.

⁴⁰⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 122.

⁴⁰⁶ Gölpinarlı, *Mevlana Hayatı-Sanati-Eserleri*, s. 17; Can, a.g.e., s. 80.

⁴⁰⁷ Sipahsâlar, a.g.e., s. 124; Can, a.g.e., s. 86; Özönder, a.g.e., s. 126; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 228.

⁴⁰⁸ Özönder, a.g.e., s. 126.

⁴⁰⁹ İzgi, “Ekmeleddin en-Nahcuvanî”, *DİA.*, s. 548.

⁴¹⁰ Özönder, a.g.e., s. 128-129.

2.2. Halkın Mevlâna Algısı

Mevlâna, etrafında bulunan idareciler ve devlet adamlarıyla iyi ilişkiler geliştirdiği gibi hiç şüphesiz ki halkı da ihmal etmemiştir. Halkın içinde olmayı ve halktan birisi gibi olmaya azami itina göstermiştir. O, sadece devlet adamlarını irşat etmekle yetinmemiş, aynı zamanda halkın irşat edilmesine de büyük önem vermiştir. Anadolu'da müderrislik yaparak halka yönelik irşat ve eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu vesileyle Mevlâna, sadece bir medresede ders vermekle kalmamış, civar medreselerde de dersler vermiştir. Bu da onun halkın eğitimi ve irşadına vermiş olduğu önemin bir göstergesi olduğu gibi, aynı zamanda halk tarafından yoğun bir teveccüh ve tercihle karşı karşıya kaldığının da güzel bir tezahürüdür. Halka vaazlar vererek onları dönemin manevi buhranından kurtarmaya gayret göstermiştir.

Mevlâna'ya olan yakınlık ve muhabbet sadece devlet adamlarından gelmemiştir. Devlet adamları ve ilim erbabı Mevlâna'ya büyük bir muhabbet ve saygı gösterdiği gibi, Selçuklu Devleti'nin halkı da Mevlâna'ya büyük saygı duymuş ve ona tabi olmuşlardır. Mevlâna'nın manevi makamından etkilenen büyük halk kitleleri ona tabi olup, ondan dersler alarak, ona mürid olmuşlardır.⁴¹¹ Halkın her kesiminden insanlar onun sohbetlerinden etkilenmiş ve onun etrafında geniş bir topluluk teşkil etmişlerdir. Onun vaaz ve sohbetlerini haber alan insanlar, Mevlâna'dan duyduklarını hemen etraflarına yaymışlardır. Bu vesileyle onun sohbeti sadece yanında bulunanlara değil, bulunmayanlara da tesir etme imkânını bulmuş oluyordu. Bundan dolayıdır ki vaaz etme tekniği Mevlâna'nın vazgeçemediği irşat tekniklerinin başında gelmiştir.⁴¹²

Ancak şunu da söylemekte yarar vardır ki, Mevlâna'nın bu tür vaaz ve irşat dersleri onun hayatında büyük bir etkiye ve değişime sebep olan Şems-i Tebrizî ile buluşmasına kadar devam etmiştir. Bu buluşmadan sonra Mevlâna tasavvufi bakımdan bambaşka bir hale bürünmüştür. Şehir şehir dolaşarak Medreselerini, dostlarını ve talebelerini ihmal etmeye başlamıştır. Bu durum hem halkın hem de idarecilerin çok etkilenmesine ve üzülmesine sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı bazı idareciler Mevlâna'dan özel ricalarda bulunmuş ve ondan tekrar sohbetler vererek

⁴¹¹ Eflâki, a.g.e., I, s. 209.

⁴¹² Kara, a.g.e., s. 251.

kendileriyle birlikte halkıda irşat etmesini istemişlerdir.⁴¹³ Fakat Mevlâna'nın bu tutumu onun halkı ve müritlerini tamamen ihmal ettiği anlamı taşımamalıdır. Çünkü o, her vaziyetinde yine de halkla iç içe olmaya gayret göstererek, onların ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmuştur.⁴¹⁴ Mevlâna'ya büyük saygı duyan halk⁴¹⁵ Mevlâna'nın bu yardımseverliğini duyan ihtiyaç sahibi kimseler ona gidip, ihtiyaçlarının karşılanması için ricada bulunmuşlardır. Bu duruma örnek teşkil edecek bir durum şöyle cereyan etmiştir: bir ara Mevlâna'ya gönül veren halktan bir adam epeyce borçlanmış ve bunu bir seferde ödemeye de imkânı olmadığı için çoluk çocuğuyla birlikte Mevlâna'ya gelerek yalvarmaya başlamıştır. Bu hususta Allah rızası için emir Pervane'ye bir mektup yazarak, borcunun indirilmesi veya ödemede kolaylık sağlaması için Pervane'den ricada bulunmasını istemiştir. Mevlâna da bunun sonucunda Pervane'ye bir pusula göndermiş, borcun affedilmesini veya ödemede kolaylık sağlamasını istemiş ve bunun sonucunda da muvaffak olmuştur.⁴¹⁶ Yine bir başka mektubunda da idarecilerden Konyalıların ihtiyaçlarının karşılanmasını istemiştir.⁴¹⁷ Bu durum da gösteriyor ki, Mevlâna halkın maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak için elinden geleni yapma gayretini göstermiştir.⁴¹⁸

Halkın ilgiye ve şefkate muhtaç olan her kesimi Mevlâna'nın sevgisinden ve ilgisinden nasibine düşeni almıştır. O halkın hemen hemen her kesimiyle sıcak ilişkiler içerisinde olmaya özen göstermiştir. Bunların arasında hastalar, yaşlılar, kadınlar, gençler ve çocuklar da vardır.

Mevlâna, bir gün Konya'da kaplıcaya gitmek istemiş, müridleri önceden gidip o kaplıcaı tamamen temizlemişler ve dönüp Mevlâna'yı karşılamışlar. Bu arada cüzzamlı hastalar hamamı تنها bulunca hemen bir köşeye geçip yıkanmak için suya girmişler. Mevlâna hamama geldiğinde yanındaki müridleri cüzzamlıların görmüş ve hemen onları sudan çıkarmak istemişler. Mevlâna buna müsaade etmeyip cüzzamlılarla birlikte aynı suya girmiş ve onlarla yıkanıp, onlara karşı gönül alıcı

⁴¹³ Kara, a.g.e., s. 253.

⁴¹⁴ Eflâki, a.g.e., I, s. 341-342.

⁴¹⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 42.

⁴¹⁶ Füzûzanfer, a.g.e., s. 346-347; Kara, a.g.e., s. 255.

⁴¹⁷ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 248.

⁴¹⁸ Eflâki, a.g.e., I, s. 352.

sözler söyleyerek, hastaların üzerinden dökülen suları alıp kendi başına dökmüştür. Orada bulunanlar Mevlâna'nın bu güzel davranışından son derece etkilenmişlerdir.⁴¹⁹

Halk ve çevresindekiler Mevlâna'ya o denli büyük saygı ve muhabbet duymuşlardır ki, Mevlâna, yine bir gün hamamda tıraş olurken yanında bulunanlar, onun düşen saçlarından alıp aralarında bölüşmüşlerdir. Bunu gören takatsiz bir ihtiyar: “*Mevlâna'nın saçından keşke bana da biraz verseler*” diye içinden geçirmiş ve bunu hisseden Mevlâna hemen ona saçından biraz göndererek onun isteğini yerine getirmiştir. Bunun üzerine ihtiyar Mevlâna'nın bu davranışından oldukça etkilenmiş ve onun müridi olmuştur.⁴²⁰

Mevlâna, kadınlara karşı da son derece mütevazı ve hoşgörülü davranmıştır. Kadınlara karşı gerektiği zaman şefkatini esirgememiş ve onlara da nasihatlerde bulunmaya gayret ederek onları irşat etmiştir. Mevlâna bir gün, vezir Ziyaeddin'nin hanında saz çalan, şarkılar söyleyen Tavus adında bir kadının yanına gitmiş, ona nasihatler edip, yanında namaz kılmış ve sarığından bir parça ona hediye etmiştir. Mevlâna gibi büyük bir âlimin kendisine bu denli iltifat etmesinden son derece etkilenen bu kadın, tövbe ederek Mevlâna'nın müridesi olmuştur.⁴²¹ Mevlâna'nın kadınlara karşı gösterdiği saygı ve engin hoşgörü elbette ki bununla sınırlı değildir. Bir gün Mevlâna'nın kızı Melike Hatun'nun kendi cariyesini azarladığını gören Mevlâna, kendi kızına kızmış ve cariyenin yerine kendisini koymasını söyleyerek kızına ağır nasihatlerde bulunmuş, cariyenin hakkını muhafaza ederek azat edilmesini sağlamıştır.⁴²²

Mevlâna'nın özellikle üzerinde durduğu halktan bir kesim vardır ki, o da gençlerdir. Mevlâna gençlerin halet-i ruhiyelerini çok iyi okumuş ve ona göre gençlere zaaz ve nasihatlerde bulunmuştur. Mevlâna'nın etrafında ve müridleri arasında yaşları genç olanların epey fazla olması gösteriyor ki, onun nasihatleri tesirli olmuştur. Gençler dertlerini ve isteklerini çok rahat bir şekilde Mevlâna ile istişare edecek ortamı bulmuşlardır. Eflâkî'nin rivayet ettiğine göre, Mevlâna'ya oldukça fazla muhabbet duyan tüccar bir genç, Mısır'a gitmek istediğini beyan etmiş,

⁴¹⁹ Eflâkî, a.g.e., I, s. 339-340; Sipahsâlar, a.g.e., s. 90.

⁴²⁰ Sipahsâlar, a.g.e., s. 111.

⁴²¹ Eflâkî, a.g.e., I, s. 365-366.

⁴²² Eflâkî, a.g.e., I, s. 387.

Mevlâna ise bunun kendisi için hoş olmayacağını söyleyerek onu bundan vazgeçirmeye çalışmıştır. Fakat yine de genç Mısır'a gitmek için yola çıkmış ve yolda Frenklere esir düşmüştür. Mevlâna'nın bir kerameti vesilesiyle onların esaretinden kurtulmuş ve Konya'ya gelir gelmez hemen Mevlâna'yı ziyarete giderek ona şükranlarda bulunmuştur. Mevlâna da o gence iltifatlarda bulunarak, bundan sonra helal ve kanaatkâr bir şekilde sabırla çalışmasını nasihat etmiştir.⁴²³

Mevlâna'ya karşı muhabbet ve ilgi duyanlar sadece yetişkinler değil, çocuklar da ona ilgiyle yaklaşmışlardır. Adeta birer yetişkin gibi Mevlâna'ya gönülden bağlanıp ona muhabbet beslemişlerdir.⁴²⁴ Mevlâna, herkese olduğu gibi, çocuklara da büyük bir şefkatle yaklaşmış, onlarla adeta çocuk olup seviyelerine inmeye çalışmıştır. Yine Eflâkî'nin naklettiğine göre, Mevlâna bir mahalleden geçtiği sırada, yolda oynayan çocuklar Mevlâna'nın geçtiğini görünce hepsi birden koşarak Mevlâna'nın yanına gelmiş ve onunla vakit geçirmişler. Geride kalan çocuklardan biri, "*Ben de geliyorum, Beni de bekleyin*" diye bağırınca, Mevlâna, çocuk işini bitirip gelinceye kadar onu beklemiştir.⁴²⁵ Bu durum Mevlâna'nın çok hoşuna gitmiş ve onlara dualar etmiştir.⁴²⁶

Halkın her kesiminden insanların Mevlâna'ya karşı bu denli muhabbet besleyip, saygı duyması, şüphesiz ki Mevlâna'nın insanlara değer vererek, onların dertlerine ortak olup, onlardan biri gibi olmaya gayret etmesiyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, Mevlâna, sadece âlimler ve idarecilerle vakit geçirmemiş, sürekli halkın arasında olmuştur. Zaten halk, Mevlâna'yı bu vesileyle kendisine yakın bulmuş ve onun irşat ve sohbetlerine revaç göstermiştir.

2.3. Gayrimüslimlerin Mevlâna Algısı

Mevlâna'ya karşı sadece idareciler, âlimler ve Müslümanlar ilgi duymamış, aynı zamanda gayrimüslimler de bu alanda ona karşı tutumlarını saygı ve

⁴²³ Eflâkî, a.g.e., I, s. 193-194.

⁴²⁴ Eflâkî, a.g.e., I, s. 191.

⁴²⁵ Kara, a.g.e., s. 255.

⁴²⁶ Eflâkî, a.g.e., I, s. 208-209; Sipahsâlar, a.g.e., s. 109.

muhabbetten yana sergilemişlerdir.⁴²⁷ Diğer dinlere mensup olanlar Mevlâna'nın özellikle hoşgörüsünden oldukça etkilenmişlerdir. Diğer dinlere mensup olanların içerisinde özellikle Hristiyanların Mevlâna'yla olan münasebetleri daha fazla ön plana çıkmaktadır.⁴²⁸ Çünkü Mevlâna Hristiyanlara daha farklı bir yaklaşım tarzı sergileyerek onların İslamiyet'e ısınmalarına büyük önem vermiştir. Mevlâna kendi döneminin diğer âlim ve mutasavvıflarından daha fazla bir hoşgörüye sahip olmasından ötürü diğer dinlere mensup olanların inançlarına saygı duyup, onlarla kimi zaman bir araya gelmeyi de ihmal etmemiştir. Bu vesileyle dostlarını ve müridlerini onlarla daha fazla irtibat kurmaları için teşvik ederek, onların içinde hidayete müsait bulunanları irşat etmelerini istemiştir.

Mevlâna, İslamiyet'in hoş görü dini olduğunu her fırsatta diğer dinlere mensup olanlara da ispat etmiştir. Onların din büyükleri olan papazlarla sık sık bir araya geldiğini yine kaynaklar bizlere nakletmektedir.⁴²⁹ Hatta Mevlâna'nın bu hoşgörülü davranışları, yakınında bulunan oğlu Sultan Veled'in ve torunu Arif Çelebi'nin de oldukça hoşlarına gitmiş ve onlar da daha sonra bu durumu devam ettirmişlerdir.⁴³⁰ Mevlâna, bizatihi kendi gidip ziyaret edemediği Hristiyan din adamlarına başkalarından selam göndererek de onlarla olan diyalogunu devam ettirmiştir. Mevlâna'nın gönderdiği selamı büyük bir memnuniyetle alan, İstanbul civarındaki bir kasabada inzivaya çekilen bir papaz, oldukça memnun olmuş ve Mevlâna'nın selamını getiren tacirlik yapan müride sahip çıkmış ve onu koruyup kollamıştır.⁴³¹

Gayrimüslimler, Mevlâna'nın bu tutum ve davranışlarından son derece etkilenmiş ve İslamiyet'e daha bir hoşgörüyle bakmışlardır. Onların da Mevlâna'da gördükleri bu güzel davranışlara karşılık verdiğini yine dönemin kaynaklarından öğrenmekteyiz.⁴³² Mevlâna'nın din ayırımı yapmadan onlara gösterdiği hoşgörü ve saygıdan dolayı Müslüman olan papazlar bile olmuştur. Sadece papazlar ve diğer din büyükleri Mevlâna'dan etkilenmemişler, aynı zamanda gayrimüslim halkalar da

⁴²⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 194.

⁴²⁸ Kara, a.g.e., s. 256.

⁴²⁹ Şahin, a.g.e., s. 249.

⁴³⁰ Şahin, a.g.e., s. 251.

⁴³¹ Sipahsâlar, a.g.e., s. 112; Eflâki, a.g.e., I, s. 196-198; Kara, a.g.e., s. 256-257.

⁴³² Eflâki, a.g.e., I, s. 208.

Mevlâna'ya karşı muhabbetten paylarına düşeni almışlardır. Onlar da Mevlâna'ya büyük saygı duymuşlar ve içlerinde hidayete gelenler bile olmuştur.⁴³³ Çünkü Mevlâna hiçbir zaman dinleri birbirine çatıştırma yoluna gitmemiş ve hepsine kucak açmıştır. Adeta İslamiyet'in engin hoşgörüsünü kendi şahsında cisimleştirmiş gibi davranmıştır. Bu vesileyle Mevlâna'dan etkilenip Müslüman olanlar çok olmuştur.⁴³⁴

Mevlâna gayrimüslimleri irşat yoluna başvururken kimi zaman haşmetli davranmış, kimi zaman ise oldukça mütevazı davranmıştır.⁴³⁵ Rivayet edilene göre, bir gün Yahudi hahamlarından biri Mevlâna ile karşılaşmış ve ona, "*Bizim dinimiz mi, yoksa sizin dininiz mi daha iyidir?*" diye sormuştur. Mevlâna ise "*Sizin dininiz*" cevap diye cevap vermiştir. Bu cevap karşısında Yahudi haham, Mevlâna'nın din konusunda bile mütevazı olduğunu anlamış ve hemen Müslüman olmuştur.⁴³⁶ bazı Hristiyan ve Yahudilerin ayrıca İslamiyet'le ilgili soruları olmuş ve Mevlâna'dan hepsinin cevaplarını almışlardır. Böylelikle bu cevaplardan sonra hatırı sayılır sayıda gayrimüslimin İslamiyet'e geçtiğini kaynaklar nakletmişlerdir. Bu demektir ki Mevlâna, sadece Müslümanları irşat etmekle kalmamıştır. O, tevazuu ve üslubuyla gayrimüslimleri bile kendisine hayran bırakmıştır.⁴³⁷ Buna örnek teşkil eden durumlardan birisi de, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Tavus adında gayrimüslim, çalgıcı bir kadına karşı takınmış olduğu tavırdan sonra o kadının tövbe ederek Müslüman olmasıdır.⁴³⁸ Bu davranışlarıyla kaynakların naklettiklerine göre, on sekiz bin gayrimüslimin iman ederek Müslüman olmasına vesile olmuştur.⁴³⁹

Mevlâna'nın, gayrimüslimlerle olan münasebetleri sadece bunlarla sınırlı değildir. Hatta idama mahkûm edilmiş Alâeddin Siryanus adında bir genç için Mevlâna'dan yardım istenmiş ve Mevlâna'nın yardımıyla genç, kendisine verilen cezadan kurtarılmıştır. Bunun üzerine bu genç, Mevlâna'ya şükranlarını takdim ederek Müslüman olmuştur. Hatta daha sonra bu genç öyle manevi mertebelere yükselmiş ki, yakınında bulunanları hayrette bırakmıştır.⁴⁴⁰ Hatta rivayet edilene

⁴³³ Şahin, a.g.e., s. 250.

⁴³⁴ Kara, a.g.e., s. 257-258.

⁴³⁵ Eflâki, a.g.e., I, s. 198.

⁴³⁶ Kara, a.g.e., s. 257.

⁴³⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 198-199.

⁴³⁸ Eflâki, a.g.e., I, s. 365-366.

⁴³⁹ Kara, a.g.e., s. 258-259.

⁴⁴⁰ Kara, a.g.e., s. 258.

göre, Mevlâna'nın yanında medfun bulunanlardan birinin Hristiyan ya da sonradan hidayete gelmiş birisi olması da onun gayrimüslimlere nasıl yaklaştığının güzel bir örneğini teşkil etmektedir.⁴⁴¹

Mevlâna'ya karşı gayrimüslimlerin göstermiş olduğu muhabbet ve saygı sadece onun hayatta olmasıyla sınırlı değildir. Mevlâna vefat ettiği zaman onun cenaze töreninde gayrimüslim her kesimden insanlar katılmışlardır. Her biri kendi inançlarına göre Mevlâna'ya karşı son görevini yerine getirmeye çalışmıştır.⁴⁴² Hatta cenaze törenine gayrimüslimlerin katılmasına bir kişinin engel olmaya çalışması sonucunda, her iki din mensupları da, “*O bizim Mesih'imizdi, İsa'mızdı. Musa'nın, İsa'nın sırrını biz onda gördük,, onda bulduk. O bir güneşti. Güneş bir yeri değil, bütün dünyayı aydınlatır*” üzüntülerini dile getirmişlerdir. Başka bir papaz da gözyaşları içerisinde⁴⁴³ yüksek bir sesle, “*Mevlâna ekmeğe benzer, ekmekten kaçan aç var mıdır?*” diyerek, ona karşı duydukları sevgiyi ifade etmiştir.⁴⁴⁴

Fakat Mevlâna'nın diğer dinlere mensup olanlara karşı gösteriş olduğu bu sıcak yaklaşımlar, onun gayrimüslimlere salt sevgisi olarak görmemek gerektir. Çünkü onun gayrimüslimlere olan ilişkilerinin temelinde onları İslamiyet'e davet etme esası vardır. Bu vesileyle onun gayrimüslimlere olan yaklaşımının altında yatan asıl gerçeğin onları İslam'a yakınlaştırmak olduğunu kabul etmek gerektir.⁴⁴⁵ Bu kabule, kaynakların rivayetleri ve bizim verdiğimiz bilgiler daha uygun gelmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Mevlâna'nın o denli hatırı sayılır gayrimüslimin hidayetine vesile olması da bunu ispatlar niteliktedir.

⁴⁴¹ Kara, a.g.e., s. 259.

⁴⁴² Füzüzanfer, a.g.e., s. 293.

⁴⁴³ Can, a.g.e., s. 145.

⁴⁴⁴ Gölpinarlı, *Mevlana, Hayatı-Sanatı-Eseri*, s. 20; Kara, a.g.e., s. 260.

⁴⁴⁵ Can, a.g.e., s. 145.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ HAYATTA MEVLÂNA ALGISİ

3.1. Selçuklu Sultanları Ve Devlet Adamlarının Mevlâna'yla İlişkileri

Selçuklu Devleti'nin idarecileriyle Mevlâna'nın ilişkilerini ele alırken biraz daha eskiye yani Mevlâna'nın babası Bahâeddin Veled dönemine gidip, o dönemde Bahâeddin Veled ve Mevlâna'nın yöneticilerle nasıl ilişkiler kurduklarından kısaca söz etmekte fayda vardır. Mevlâna'nın Selçuklu idarecileriyle tanışması ve kaynaşması şüphesiz ki Sultanü'l-Ulema unvanını alan babasının popülaritesi ile yakından ilişkilidir.⁴⁴⁶

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Mevlâna'nın Selçuklu Devleti'nde önemli bir konuma gelmesinde babasının saygın kimliğinin önemini unutmamakta yarar vardır. Üstelik Mevlâna'nın yetişmesinin her kademesinde izi ve etkileri olan Bahâeddin Veled, çevresinde oldukça sevilen bir âlimdi. Bu vesileyle gideceği diyarlara kendisinden önce adı gidecek kadar tanınmış ve ün sahibi biriydi. Dolayısıyla Bahâeddin Veled Belh şehrinden göç ettiği zaman, Nişabur, Bağdat, Mekke, Şam'a uğradıktan sonra Anadolu topraklarına ayak bastığı zamanlar⁴⁴⁷, Mevlâna'da babasıyla birlikte. Geldikleri Anadolu toprakları onlar için huzurlu ve güvenli diyarlar olmasının yanı sıra, aynı zamanda da idareciler tarafından büyük ilgi ve saygı görüyorlardı. Malatya'da belli bir süre kaldıktan sonra Larende (Karaman)'ye gelip sultan I. Alâeddin Keykubat'ın Larende naibi Emir Musa'nın kendileri için yaptırdığı medresede kalmışlardır.⁴⁴⁸ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi burada yaklaşık 7 yıl kalmışlardır. Bu süre zarfında Bahâeddin Veled ve dolayısıyla

⁴⁴⁶ Osman Nuri Küçük, "Mevlânâ ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları", Konya 2007, 35.

⁴⁴⁷ Veled, *İbtidânâme*, s. 132-133.

⁴⁴⁸ Siphahsâlar, a.g.e., s. 26.

oğlu Mevlâna Selçuklu idarecileriyle tanışma ve kaynaşma imkânını bulmuşlardır.⁴⁴⁹ Bahâeddin Veled Larende'ye geldiği sıralar, I.Alâeddin Keykubad'ın, henüz yeni Selçuklu Sultanı olduğunu, Bahâeddin Veled'in Anadolu'ya geldiğini haber alır almaz, Bahâeddin Veled'in cemalini görmek için adamlarını göndererek onu Konya'ya davet ettiğini ve bu ısrarlar üzerine Bahâeddin Veled, Sultanın davetini geri çevirmeyip Konya'ya gitmeye karar verdiğini, Alâeddin Keykubad Bahâeddin Veled'i Konya'da çok büyük bir kalabalıkla karşılayarak atından inip ve şeyhin cübbesini öpüp: “Kendi saadet ve devletimi elde etmek için bu kulluğu yüce zatınıza sunuyorum” sözlerini söylediğini ve ona büyük saygı ve sevgi göstererek onu şehre getirdiğini ifade etmiştik.

Böylelikle Alâeddin Keykubat'ın âlimlere duyduğu ilginin yanında, birde Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'nın önde gelen âlimlere ev sahipliği yapması, Mevlâna ve ailesini de Konya'ya çekmişti.⁴⁵⁰ Bu vesileyle şunu da söylemek gerekir ki; Mevlâna'nın babasının Sultan Alâeddin tarafından büyük bir ilgiyle karşılanması, onun devlet adamları nezdindeki önemini de ortaya koymaktadır. Sultan Alâeddin'in davetiyle Konya'ya yerleşen Bahâeddin Veled'in devlet adamlarıyla ilişkileri bundan sonra daha da samimi ve yoğun olmuştur. Bu vesileyle Mevlâna'nın Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat başta olmak üzere, diğer devlet adamlarına karşı tutumunu ve müspet hislerini anlamak zor olmasa gerektir. Bu bölümde ele alacağımız konularla bu durum, yani Mevlâna ve Selçuklu yöneticilerinin birbirlerine karşı tutumları daha da iyi anlaşılacaktır.

3.1.1. I. Alâeddin Keykubat

Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanı İzzeddin Keykavus hayatını kaybetmesinin ardından Gıyaseddin Keyhüsrev'in ortanca oğlu ve aynı zamanda vefat eden İzzeddin Keykavus'un kardeşi olan I. Alâeddin Keykubat tahta çıkmıştır. I. Alâeddin Keykubat'ın tahta çıkış süreciyle ilgili iki ayrı rivayet mevcuttur. Bunlardan ilki, Sulta İzzeddin Keykavus'un vefat etmeden önce tahtı kardeşi

⁴⁴⁹ Füzûzanfer, a.g.e., s. 111-112.

⁴⁵⁰ Osman Nuri Küçük, “Mevlânâ ve İktidar, Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları”, Konya 2007, 36-37.

Alâeddin'e vasiyet ettiğine işaret etmektedir. Diğeri ise, Sultan İzzeddin'in ölümünden sonra bir araya gelen beylerin, yoğun istişarelerin ardından Malatya yakınlarındaki Kezirpert Kalesi'nde tutsak bulunan Alâeddin'i tahta geçirme kararı aldıklarını savunmaktadır.⁴⁵¹ Bu tartışmaların pratikte çok önemi olmamasıyla birlikte kesin olan bir şey var ki, o da Alâeddin Keykubat'ın, ağabeyi İzzeddin Keykavus'un ölümünden sonra, 1220 yılında Sivas'ta Selçuklu Devleti'nin yeni Sultanı olarak tahta geçmesidir. Artık yeni Sultan her tarafa duyurulmuştur. Bu dönem aynı zamanda Moğol istilasının da başladığı dönemdir.⁴⁵²

Yeni Sultan I. Alâeddin Keykubat tahta geçtikten kısa bir süre sonra, Sivas'tan Konya'ya gelmiştir. Bu sıralarda Yakınoğ'u'yu kasıp kavuran Moğol tehlikesi baş göstermişti. Bu süreçte Sultan Alâeddin Keykubat Anadolu'da siyasi birliği teşkil etmeye büyük önem atfetmekteydi.⁴⁵³ Anadolu Selçuklu Devleti'ne ikbal devrini yaşatan, bundan dolayı kendisine "Uluğ Keykubat" adı verilen Sultan I. Alâeddin Keykubat dönemi tam bir müreffeh dönemdir.⁴⁵⁴ Bu vesileyle Kendisi, gelecek kuşaklarda hanedanın en saygın hükümdarı olarak adından söz ettirmiştir.⁴⁵⁵ Çünkü o, Anadolu Selçuklu Devleti'nin son bağımsız hükümdarıdır.⁴⁵⁶ Aynı zamanda yaklaşan Moğol tehlikesine karşı Selçuklu Devleti'nin önemli kalelerini yeniden inşa etmiş, onarmış veya daha da güçlendirmiştir.⁴⁵⁷

Sultan I. Alâeddin Keykubat döneminin önemi ve özellikleri sadece bunlarla sınırlı değildir. O aynı zamanda gönülleri de onaran, diri tutan bir sultandır. Onun saltanatı döneminde Anadolu bir ilim, irfan medeniyeti haline gelmiştir. Moğol tehlikesinden kaçan ilim, irfan erbabı, âlimler, şeyhler Anadolu'yu sığınacak güvenli bir liman olarak görmüşlerdir.⁴⁵⁸ Bunda Sultan Alâeddin'in ilme duyduğu saygının yanı sıra, âlimlere gösterdiği hoşgörünün de payı oldukça büyüktür. Sürekli ilim meclislerinde bulunup feyiz alırdı. Ülkesine gelen âlimlere büyük hürmetler

⁴⁵¹ John Freely, *At Üstünde Fırtına Anadolu Selçukluları*, çev. Neşenur Domaniç, İstanbul 2008, s. 124; Osman Çetin, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, İstanbul 2011, s. 245.

⁴⁵² Çetin, a.g.e., s. 245.

⁴⁵³ Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Ankara 2012, s. 29.

⁴⁵⁴ Çetin, a.g.e., s. 245.

⁴⁵⁵ Freely, a.g.e., s. 126.

⁴⁵⁶ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, İstanbul 2014, s. 74-75.

⁴⁵⁷ Freely, a.g.e., s. 126-128.

⁴⁵⁸ Füzüzanfer, a. g. e., s. 122.

edip, onların ihtiyaçlarını gidermeye azami hassasiyet gösterirdi.⁴⁵⁹ Bu vesileyle birçok âlim Anadolu'ya gelmiştir. Bunlardan biri de Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'dir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Mevlâna'nın Sultan I. Alâeddin Keykubat ile olan münasebeti, Mevlâna'nın babası Sultanü'l-Ulema Bahâeddin Veled'in zamanında gerçekleşmiştir. 1221 yılında Mevlâna ve babasının Larende (Karaman)'ye geldiğini duyan Sultan I. Alâeddin Keykubat buna oldukça sevinmiş ve hemen bir mektup yazarak Mevlâna'yı ve babasını Konya'ya davet etmiştir.⁴⁶⁰ Mevlâna'nın bu sıralarda henüz 14 yaşlarında bir genç olduğu nakledilmektedir.⁴⁶¹ Mevlâna ve babası Konya'ya doğru yola çıkarken Konya girişinde Sultan Alâeddin onları büyük bir kalabalıkla karşılamıştır.⁴⁶² Sultan Alâeddin Mevlâna ve babasının namını henüz şehzade olduğu dönemlerde duymuştu. O zamanlardan beri gelen bir hayranlıkla Mevlâna'ya ve babasına büyük hürmetler göstermiştir.⁴⁶³ Bu süreçleri bizatihi gören Mevlâna'da Sultan Alâeddin'e yakınlık duymaktaydı. Sultan Alâeddin'in aynı zamanda Bahâeddin Veled'e mürid olduğu da söylenmektedir.⁴⁶⁴ Bahâeddin Veled'in ölümünden sonra Sultan I. Alâeddin Keykubat Eyyubiler üzerine sefer yapıp Ortadoğu'nun en güçlü devleti haline gelmiştir.

Mevlâna 24-25 yaşlarına geldiği bir sürede babası döneminde olduğu gibi, yine Sultan Alâeddin ile irtibat halindedir. Aralarında ki samimiyet gittikçe daha da artmaktaydı. Hatta bu sürede Mevlâna Halep'e gitmeden önce, oğulları Sultan Veled ve Alâeddin için düzenlediği sünnet törenine I. Alâeddin Keykubat'ı da davet etmiştir.⁴⁶⁵ Eflâkî bu durumu Sultan Veled'den şöyle nakleder: *“Bir gece arkadaşlar babamın hizmetinde oturmuşlardı. Birinin sünnet düğünü hikayesi geçti. Mevlâna: Bizim Bahâeddin 7 yaşında, kardeşi Alâeddin ise 6 yaşında sünnetleri gerçekleştirildi... Düğün yaptıkları vakit Sultan Alâeddin'in emirleri ve naipleri orada bulunuyorlardı. Bütün kaleyi nefis kumaşlar ve silahlarla baştan aşağı*

⁴⁵⁹ Mehmet Aydın, “Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”, 2. Milli Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), Konya 1986, s. 282.

⁴⁶⁰ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri”, S. Ü. Türkiye Araştırmaları Dergisi, sayı: 25, Bahar 2011, s. 119.

⁴⁶¹ Şahinoğlu, a.g.m., s. 461.

⁴⁶² Füzuranfer, a.g.e., s. 122.

⁴⁶³ Sipahsâlar, a.g.e. S. 26.

⁴⁶⁴ Mehmet Ali Hacıgökmen, “Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin Selçuklu Sultanları İle İlişkileri”, S. Ü. Türkiye Araştırmaları Dergisi, sayı: 25, Bahar 2011, s. 120.

⁴⁶⁵ Hacıgökmen, a.g.m., s. 123

süslediler. İslam padişahı da bu toplantıda hazırды. Öyle bir düğün yaptılar ki hiçbir devirde misli görülmemiştir. Padişah da babama o kadar saygı gösterdi ki sorma.”⁴⁶⁶

Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, Bahâeddin Veled’in vefatından sonra da Sultan Alâeddin ile Mevlâna’nın ilişkileri ve irtibatları artarak devam etmiştir. Ancak şunu da dikkatlerden kaçırmamak gerekir ki, Mevlâna ve Sultan Alâeddin arasındaki irtibatı, tıpkı babası Bahâeddin Veled döneminde olduğu gibi, bu dönemlerde de Bedreddin Gühertaş tarafından sağlanmaktaydı.⁴⁶⁷ Bu durumda da anlaşılacağı gibi Mevlâna ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin yöneticileri oldukça samimi bir yakınlık içerisindeydiler. Bu durumun oluşmasında Sultanü’l-Ulema Bahâeddin Veled’in payı olduğu kadar, Mevlâna’nın insanlar ve idarecilerle kurduğu sıcak diyalogu da etkili olmuştur. Büyük bir hoşgörü içerisinde idarecilerle ilişkiler kurup onları manen motive etmeyi çok iyi bilmiştir. Bundan dolayı Mevlâna ve beraberindekiler, başta I. Alâeddin Keykubat olmak üzere bütün Anadolu Selçuklu idarecileri tarafından saygı duyulup, himaye edilmişlerdir.⁴⁶⁸ Nitekim Mevlâna’da Selçuklu Sultanlarına büyük bir şefkat ve hayranlıkla yaklaşmaktaydı. Bu durum Sultan I. Alâeddin Keykubat’ı da ziyadesiyle memnun etmekteydi. Çünkü o, hem ilim insanlarına büyük değerler veriyor, hem de onlara saygı duyuyordu. Bu duruma aynı zamanda Mevlâna’nın müridi olma hususu da eklenince, daha da ciddi bir hal almış oluyordu.⁴⁶⁹

Din adamlarıyla kurduğu yakın ilişkiler itibarıyla, Sultan I. Alâeddin Keykubat’ın namı diğer mutasavvıflar tarafından da duyulmuştur. İslam coğrafyasının maruz kaldığı Moğol tehlikesinden kaçanlar, namını duydukları bu sultanın ülkesine gelmişlerdir. Bu süreçte Selçuklu başkenti olan Konya tam bir ilim irfan yuvası olup, mutasavvıflar ve dervişler için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Tabi ki bunda Sultan Alâeddin’in payı oldukça büyüktür. Çünkü o, mutasavvıfları, dervişleri, ilim adamlarını ısrarla Konya’ya davet edip, onlara çeşitli hediyeler sunmuştur. Kendi ülkesine gelen bu insanlarla daima yakın ilişkiler içerisinde bulunmaya gayret etmiştir. Yakın ilişkiler kurduğu en önemli mutasavvıf hiç kuşkusuz Bahâeddin Veled ve oğlu Mevlâna’dır. Alâeddin Keykubat Bahâeddin

⁴⁶⁶ Eflâki, a.g.e., I, s. 314-315.

⁴⁶⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 314.

⁴⁶⁸ Kara, a.g.e., s. 246.

⁴⁶⁹ Kara, a.g.e., s. 247.

Veled'e duyduğu sevgi ve saygıyı Mevlâna'ya karşı da duymuştur.⁴⁷⁰ Onun Mevlâna'ya karşı duyduğu bu güzel ilgi, Mevlâna tarafından misliyle mukabele görmüştür. Bu duygular Çerçevesinde Sultan I. Alâeddin Keykubat, Mevlâna'nın hafızasında ve gönlünde Oldukça önemli bir Sultan olarak yer edinmiştir.⁴⁷¹ Alâeddin Keykubat'ın Kayseri'de düzenlediği büyük bir ziyafette Çeşnigir Nasreddin Ali'nin sunduğu kuş etini yedikten sonra zehirlenerek 1237 yılında vefat etmesi Mevlâna'yı derinden üzmüştür.⁴⁷²

3.1.2. II. İzzeddin Keykavus

Anadolu Selçuklu Sultanlarından olan II. İzzeddin Keykavus, kaynakların naklettiklerine göre muhtemelen 633/1235'de doğmuştur. Babası, II. Gıyaseddin Keyhusrev'dir. Annesi bir Rum papazının kızı olup, adı Berduliye Hatun'dur. II. İzzeddin Keykavus, erkek kardeşleri arasında en büyüğüdür. Babası II. Gıyaseddin Keyhusrev en küçük oğlu olan Alâeddin Keykubat'ı veliaht olarak tayin edince, onun vefatından sonra devletin ileri gelenleri bu durumun siyasi geleneğe aykırı olduğunu belirterek, II. İzzeddin Keykavus'u 1246 yılında sultan ilan ettiler.⁴⁷³ Böylelikle II. İzzeddin Keykavus'un 1249 yılına kadar sürecek olan müstakil saltanat devri başlamış oldu.⁴⁷⁴ Ancak tek başına devleti idare etmesi sadece 3 yıl sürdü.⁴⁷⁵

Daha sonra Moğolların kışkırtmasıyla sultanlığa IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın getirildiği haberi yayılınca, Selçuklu Devleti bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kaldı.⁴⁷⁶ Bu durumu fark eden tecrübeli devlet adamı Emir Celâleddin Karatay, Anadolu Selçuklu Devleti parçalanmasın diye IV. Rükneddin Kılıçarslan ve Alâeddin Keykubat'ı, ağabeyleri olan II. İzzeddin Keykavus ile birlikte 1249 yılında tahta çıkarıp, üçünün de adına hutbe okutmayı başararak Selçuklu Devleti'nin

⁴⁷⁰ Kara, a.g.e., s. 504-519.

⁴⁷¹ Küçük, a.g.e., s. 40-41.

⁴⁷² Çetin, a.g.e., s. 255.

⁴⁷³ Mehmet Ersan, Mustafa Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, İstanbul 2013, s. 162.

⁴⁷⁴ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 240-241.

⁴⁷⁵ Faruk Sümer, "Keykavus II" *DİA.*, cilt: XXV, Ankara 2002, s. 355.

⁴⁷⁶ Eflâki, a.g.e., I, s. 44

birliğini sağladı. Böylelikle II. İzzeddin Keykavus için müşterek saltanat dönemi de başlamış oldu.⁴⁷⁷

Ancak II. İzzeddin Keykavus'un siyasi hayatı uzun uzadıya devam ettiği için biz konumuzla alakadar olan yönleriyle meseleye bakmak zorundayız. Bu vesileyle, sultanın siyasi hayatından ve taht mücadelelerinden daha fazla söz etmek yerine, konumuzla alakadar meseleleri zikretmek daha isabetli olacaktır. Tabi ki bu süreçte gerektiğinde tekrar siyasi konularına da değinilecektir. Dolayısıyla konumuzun bu boyutunu bir kenarda bırakıp, alakadar olduğumuz yönü olan sufi ve dervişler ile münasebetini ele almak daha uygun olacaktır.

Mevlâna'nın Konya'da olduğu zamanlar da sultanlık tahtında bulunanlardan biri de sultan II. İzzeddin Keykavus'tur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin sultanlarından olan, Mevlâna'nın huzuruna gelen ve onunla yakın ilişkiler kuran II. İzzeddin Keykavus, o dönemlerde aynı zamanda Moğollara karşı fiilen cephe alabilmiş tek Anadolu Selçuklu sultanıdır. Saltanat dönemi oldukça badireli geçen II. İzzeddin Keykavus, Mevlâna'ya olan yakınlıktan büyük bir manevi huzur alıyor olacak ki, sık sık Mevlâna'nın huzurunda bulunup, sema' meclislerine iştirak ediyordu.⁴⁷⁸ Tasavvuftan feyz alan, manevi huzur arayan o dönemin sultanları, emirleri, vezirleri de şeyhlerin sohbetlerine iştirak ederek büyük bir huzur buluyorlardı. Mevlâna'nın Konya'da bulunuyor olması idareciler için son derece önemli bir durumdur.⁴⁷⁹ Ancak II. İzzeddin Keykavus, saltanatının henüz ilk zamanlarında Mevlâna'nın manevi feyzinden nasiplenemeyenlerdendir. Çünkü kaynakların naklettiklerine bakılırsa o, saltanatının başlangıcında sultanlık gururuna fazlaca kapıldığı için Mevlâna'nın huzuruna çıkmaya muvaffak olamıyordu.⁴⁸⁰ Ancak o süreçte sık sık Mevlâna'nın manevi feyzinden payına düşeni alan vezir Sahip Şemseddin'in vesilesiyle Sultan II. İzzeddin Keykavus, Mevlâna'yla tanışmanın fırsatını bulmuş ve ona manevi bağlılığını ifade etmiştir. Böylelikle Mevlâna'nın manevi büyüklüğünün farkına

⁴⁷⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 47-50; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 241.

⁴⁷⁸ Küçük, a.g.e., s. 68.

⁴⁷⁹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 338-339.

⁴⁸⁰ Fûruzanfer, a.g.e., s. 339; Küçük, a.g.e., s. 68

varan sultan, ona karşı derin bir saygı ve muhabbet duyarak, onun müridi olmuştur.⁴⁸¹

Mevlâna'da kendisine mürid olan sultan II. İzzeddin Keykavus'a mektuplar yazmıştır. Sultanın tahta gelişini tebrik etmiştir. Aynı zamanda ona çeşitli nasihatlerde de bulunmayı ihmal etmemiştir.⁴⁸² Bir keresinde sultan II. İzzeddin Keykavus Mevlâna'ya bir mektup gönderir. Mevlâna'da bu mektuba cevaben Celebi Hüsameddin'e bir mektup yazdırır. Bu mektubunda Mevlâna sultan II. İzzeddin Keykavus'a "oğul" diye hitap etmiştir. Bu hitaptan da anlaşılacağı gibi, ikisinin de arasında ki muhabbet baba oğul ilişkisi gibi oldukça samimi ve birbirine yakındır.⁴⁸³ Bu mektubunda sultan II. İzzeddin'e nasihatler vermenin yanı sıra, aynı zamanda da Sultan bir müddet tahtında edildiği için, Mevlâna ona teselli vermiştir. Yine Mevlâna bu mektubunda kendisini "baba" diye vasıflandıracak kadar sultana yakın hissetmiştir. Sultan II. İzzeddin Keykavus'ta bir mektubunda Mevlâna'yı Antalya'ya davet etmiştir. Mevlâna'nın "Mektuplar" adlı kitabında XXXVIII. Mektubunu da yine Sultan II. İzzeddin Keykavus'a yazdığı anlaşılmaktadır. Bu mektubunda da sultanın gidişinden mütevellit ayrılığı Hz. Yusuf'un gidişine benzeterek, ona karşı duyduğu şefkati ve muhabbeti dile getirmiştir. Yine bu mektubunda ona Allah'ın has kulu demiştir. Mevlâna Mektuplarında II. İzzeddin Keykavus'a "adalet ıssı, hayırları yayan, zamânede eşi bulunmayan, dünya padişahı, gizli hazine, Rahmanın seçilmiş, sultan yaradılışlı sultan, kullara ve şehirlere emniyet ve rahmet olan, Allah'a dayanan, Allah'ın üstünlüğüne mensup ve mahsus bulunan, devlet kiblesi, umutlar Kâbe'si, varlığın özü, özeti, Davut soyunun övüncü..." gibi hitaplarda bulunmuştur.⁴⁸⁴ Bu mektuplar, Mevlâna ve Sultan II. İzzeddin Keykavus arsında ne denli yoğun bir muhabbet ve irtibat olduğunu göstermek açısından son derece önemli bilgiler içermektedir. Mevlâna Sultan II. İzzeddin Keykavus'a hitaben yazdığı LXXX. Mektubunda da, Çelebi Hüsameddin'in adamlarının vali tarafından haksızlığa uğratıldığını söyleyip, bu zulmün giderilmesini rica etmektedir.⁴⁸⁵ Yine XCII. Mektubunda da, Sultanı ziyarete gidemediğinden mazur görülmesini

⁴⁸¹ Küçük, a.g.e., s. 68; Füzüzanfer, a.g.e., s. 339.

⁴⁸² Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 240.

⁴⁸³ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 240.

⁴⁸⁴ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 56-57.

⁴⁸⁵ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 122.

istemektedir.⁴⁸⁶ Mevlâna ve Sultan II. İzzeddin Keykavus arasında daha bunun gibi birçok kez mektuplaşma olmuştur.

Sultan II İzzeddin'in bu durumu aynı zamanda din büyüklerine verdiği değer bir göstergesidir. İslamiyet'in kurallarına aykırı yaşaması için yapılan bütün teşviklere rağmen o, din büyüklerinin nasihatlerine önem vermiş ve onlara saygıda kusur etmemiştir.⁴⁸⁷

Mevlâna'nın sultanlar ve devlet idarecileriyle bu denli yoğun ilişkiler içerisinde olması onun devlet işlerine müdahale ettiği anlamını asla taşımamalıdır. Çünkü Mevlâna, devlet ricaliyle olan münasebetlerini her zaman belli bir seviyede tutmaya gayret göstermiştir. Anadolu Selçuklu sultanlarının kendisini sık sık ziyarete gelmelerini fırsat bilip siyasete müdahale etmeyi asla tercih etmemiştir. Sadece gereken hususlarda nasihatler ve manevi ikazlar yapmakla yetinmiştir.⁴⁸⁸ Hatta bir gün Sultan II. İzzeddin Keykavus Mevlâna'yı ziyarete giderek ondan nasihat isteyince, Mevlâna da kendisine: *"Sana ne öğüt vereyim? Sana çobanlık emretmişler sen hırsızlık yapıyorsun. Allah seni sultan yaptı; sen şeytanın sözüyle hareket ediyorsun."* Demiştir. Bunun üzerine Sultan II. İzzeddin Keykavus dışarı çıkıp ağlayarak tövbe etmiştir.⁴⁸⁹ Bu durumdan da anlaşılacağı gibi Mevlâna asla şan ve şöhrete önem vermemiş, kim olursa olsun hiç çekinmeden hakikati yüzlerine karşı söylemiştir. Zaten eğer devlet siyasetine müdahale gibi bir durum söz konusu olsaydı, Sultanlar kendisine bu denli saygı gösterip, muhabbet duymazlardı. Hatta birbirleriyle taht mücadelesi veren devlet idarecilerine karşı da aynı konumunu korumuş ve onlarda gördüğü hatalardan dolayı sadece nasihatler vermekle yetinip, bu durumlar karşısındaki konumunu korumuştur.

3.1.3. IV. Rükneddin Kılıçarslan

Anadolu Selçuklu Sultanlarından olan IV. Rükneddin Kılıçarslan, daha önce de ifade ettiğimiz gibi ağabeyi II. İzzeddin Keykavus ile birlikte 1249-1254 yılları

⁴⁸⁶ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 135-136.

⁴⁸⁷ Kara, a.g.e., s. 510.

⁴⁸⁸ Küçük, a.g.e., s. 69.

⁴⁸⁹ Eflâki, a.g.e., I, s. 480-481.

arasında sultanlık yapmıştır. Moğolların desteğini arkasına alıp Anadolu Selçuklu Devleti'nin doğusunda hüküm sürmüştür.⁴⁹⁰ IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın doğumuyla ilgili iki ayrı tarih rivayet edilmiştir. 635/1237 veya 638/1240 yılında doğduğu nakledilmiştir.⁴⁹¹ Babası II. Gıyaseddin Keyhusrev, annesi de Rum asıllı bir cariyedir. Daha sonra iki kardeş arasında taht için bir çok mücadeleler yapılmış⁴⁹², sultan II. İzzeddin Keykavus her seferinde kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı yenmiştir. En sonunda onu tutsak edip, Uluborlu Kalesi'ne koymuştur. Ancak II. İzzeddin Keykavus, Moğol kumandanı Baycu'ya bir savaşta yenilince Antalya'ya, oradan da Denizli civarlarına kaçmıştır. Bunun üzerine Selçuklu tahtı boşalınca, tutsak bulunan IV. Rükneddin Kılıçarslan Selçuklu tahtına geçirildi.⁴⁹³ Böylelikle Sultan IV. Kılıçarslan için 1257'den 1266 yılına kadar tek başına saltanat dönemi başlamış oluyordu.⁴⁹⁴

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yeni sultanı IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın kendisinden önceki sultanla en büyük ortak noktalarından birisi de belki de Mevlâna'yla olan yakınlığıdır. O da sık sık Mevlâna'nın sema' törenlerine katılmış, ondan feyz almıştır. Aynı zamanda Mevlâna'nın müridi olmuş ve Mevlâna'yı kendisine manevi baba olarak kabul etmiştir.⁴⁹⁵ Yine katıldığı bir sema' töreni, sabahtan gece yarısına kadar devam edince sultan epey yorulmuş ve gizlice Pervâne'nin kulağına: "Sema' dursaydı da dinlenseydim," dedi. Bunun üzerine Mevlâna hemen sema'a son verip oturmuş, fakat bu arada Mevlâna'nın müridlerinden birisinin coşup naralar atması üzerine, bu durum sultanın hoşuna gitmemiş ve müridi uyarmıştır. Bunun üzerine Mevlâna bu dervişin hareketini nazik bir ifadeyle izah etmiş ve sultanın bu tepkisine cevap vermiştir.⁴⁹⁶ Bu tepkiden sonra sultan IV. Rükneddin Mevlâna'nın bu kerameti karşısında oldukça mahcup olmuş ve ona bağlılığı gittikçe artmıştır.

⁴⁹⁰ Mehmet Ersan, Mustafa Alican, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı'dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, İstanbul 2013, s. 172.

⁴⁹¹ Faruk Sümer, "Kılıçarslan IV" *DİA.*, cilt: XXV, Ankara 2002, s. 404

⁴⁹² Küçük, a.g.e., s. 69.

⁴⁹³ Sümer, "Kılıçarslan IV" *DİA.*, cilt: XXV, Ankara 2002, s. 404.

⁴⁹⁴ Füzüzanfer, a.g.e., s. 338.

⁴⁹⁵ Eflâki, a.g.e., I, s. 203; Füzüzanfer, a.g.e., s. 330.

⁴⁹⁶ Eflâki, a.g.e., I, s. 203.

Eflâkî'nin rivayet ettiğine göre, sultan Rükneddin'in sarayında oldukça görkemli bir toplantı tertip edilmiş ve Mevlâna'da bu toplantıya davet edilmiştir. Bu toplantıda Şeyh Baba Merendi adında birisini sultana pek överek, onu kendisine şeyh yapmasını istediler.⁴⁹⁷ Sultanda bunu kabul ederek durumu Mevlâna'ya söyleyince Mevlâna'da kıskanarak: “Eğer sultan onu baba edindi ise, biz de kendimize başka birini oğul ediniriz,” demiş ve orayı terk etmiştir.⁴⁹⁸ Ancak bu olay Sipehsâlar'da daha farklı nakledilmiştir. Sipehsâlar'a göre bu zat, Baba Merendi değil, Bezagu adında yaşlı birisidir.⁴⁹⁹ Saray mensuplarından bir kaçının sultana bu zatı farklı anlatmaları üzerine, sultan da bu kişiyi ziyarete gitmiştir. Bezagu isimli bu zat sultanla konuştuğu esnada ona “oğul” diye hitap etmiş ve Mevlâna'nın da bunu duyması neticesinde yukarıdaki sözleri söylemiştir. Daha sonra Bezagu'nun abartıldığı kadar büyük birisi olmadığını anlayan sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan, hemen emir Pervâne'yi çağırıp Mevlâna'dan özür dilemek istediğini söyleyince Pervâne, Mevlâna'nın sema'dan başka bir şeye rağbet etmeyeceğini söyleyerek, ondan bir sema' toplantısı tertip etmesini söylemiştir. Sultan derhal bir sema' meclisi tertipleyip Mevlâna'yı da davet ederek ondan özür dilemiştir.⁵⁰⁰ Hatta dönemin Mevlevi kaynakları sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın boğularak öldürülmesini Mevlâna'nın yerine başka birisini şeyh edinmesinin sonucunda manevi bir darbe şeklinde yorumlamışlardır.⁵⁰¹ Ancak yine dönemin kaynaklarına bakılırsa sultanın öldürüldüğü toplantıya gitmeden önce durumu Mevlâna'yla istişare ettiği ve Mevlâna'nın da, kendisine komplo düzenlendiğini haber vererek uyarmasını dikkate aldığımızda⁵⁰² sultanın öldürülmesi ile başka birini baba edinerek Mevlâna'yı üzmesi arasında herhangi bir organik bağın olmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁰³

IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın Selçuklu beyleriyle Moğolların birlikte düzenlediği ve komployla öldürüldüğü toplantıya gitmeden önce durumu Mevlâna'yla istişare ettiği, Mevlâna'nın da sultanın o toplantıya katılmaması için defalarca uyardığı, fakat sultanın ısrarlara dayanamayıp katıldığı ve orada

⁴⁹⁷ Füzüzanfer, a.g.e., s. 339.

⁴⁹⁸ Eflâkî, a.g.e., I, s. 203-204; Füzüzanfer, a.g.e., s. 340.

⁴⁹⁹ Osman Nuri Küçük, a. g. e., s. 70.

⁵⁰⁰ Sipehsâlar, a.g.e., s. 92-93; Küçük, a.g.e., s. 70.

⁵⁰¹ Eflâkî, a.g.e., I, s. 204-205; Küçük, a.g.e., s. 70; Sipehsâlar, a.g.e., s. 92-93.

⁵⁰² Sipehsâlar, a.g.e., s. 93-94; Eflâkî, a.g.e., I, s. 204-205; Küçük, a.g.e., s. 70.

⁵⁰³ Küçük, a.g.e., s. 70-71.

öldürüldüğü nakledilmiştir.⁵⁰⁴ Bunun üzerine Mevlâna gıyabi cenaze namazı kılarak şu gazeli okumuştur.⁵⁰⁵

“Demedim mi sana oraya gitme, seni belalara uğratırlar; onların elleri çok uzundur, ayağını bağlarlar.

Demedim mi orada tuzak içinde tuzak var, tutulursan nerden kurtaracaklar seni?”⁵⁰⁶

Demedim mi meyhanede acayip erler vardır; aklı saçma sözlerle oklarlar. Senin gibi saf adamı bir lokma gibi kapıverirler; yaya bir er için bir padişahı bile mat ediverirler.

Sen gönlü dara bir adamsın. O ciğer yiyenlerin yanına varırsan seni, siğer gibi alırlar, çorbalarına atıverirler.

Seni hamur gibi çekip-çekip uzatırlar, büküp-büküp değirmileştirirler. Yüceliğine bilgine dayanıp güvenme. Kafdağı bile olsan seni havaya uçururlar.

Toprağından binlerce acayip kuşlar yaparlar. Topraktan, sudan geçersin de gene sana neler ederler, neler. Bu tenden, derinden pamuk çeker gibi seni çekerler de bir hayale döndürürler; ne önün kalır, ne sonun, ne sağın kalır, ne solun. Seni çeşitli hükümlere, lûtfâ, kahra razı bulurlarsa zahmetlerden kurtarırlar, razılık makamına yüceltirler. Şükretmeyi artırır, her şeye şükredersen rıza makamından da yüceltip, seçilmiş bir er yaparlar.

Sus, çünkü bu saçma sapan sözlerle vakit geçiren ahmaklar bir bölük hayvandır; otlayıp dururlar; seni de hemencecik çiğneyip yutarlar.”⁵⁰⁷

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Mevlâna'nın sultan Rükneddin Kılıçarslan için genel olarak olumlu bir tavır sergilediği söylenebilir. Çünkü sultanın öldürülmesinden sonra Mevlâna: *“fakat öteki dünyada Rükneddin'in durumu iyi olacak,”* demiştir.⁵⁰⁸ Böylelikle sultana karşı aralarında bir mesafe olmadığını da

⁵⁰⁴ Sipahsâlar, a.g.e., s. 93-94; Eflâki, a.g.e., I, s. 204-205; Küçük, a.g.e., s. 70.

⁵⁰⁵ Sipahsâlar, a.g.e., s. 93.

⁵⁰⁶ Sipahsâlar, a.g.e., s. 93; Eflâki, a.g.e., I, s. 205; Füzûzanfer, a.g.e., s. 341.

⁵⁰⁷ Küçük, a.g.e., s. 71.

⁵⁰⁸ Eflâki, a.g.e., I, s. 205; Küçük, a.g.e., s. 72.

anlamış oluyoruz. Ayrıca sultan Rükneddin'in sarayında düzenlediği toplantılara Mevlâna'yı da çağırması ve aynı zamanda sultanın eşinin de Mevlâna'nın müridi olması, Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan ve ailesinin Mevlâna'ya karşı bakış açısını göstermesi bakımından son derece önemlidir.⁵⁰⁹

3.1.4. Muînüddin Pervane

Anadolu Selçuklu Devleti tarihinde bir döneme adını verdirecek düzeyde başarılı bir devlet adamıdır. Babası II. Gıyaseddin Keyhusrev'in vezirlerinden Mühezzebüddin Ali ed-Deylemî'dir.⁵¹⁰ İlk zamanlar mektep muallimi olan Muînüddin Pervane ilk siyasi deneyim ve gözlemlerini babasıyla yapmıştır.⁵¹¹ Babası 641/1243 yılında Moğollarla barış yapmak için Mugan'a gittiğinde Muînüddin Pervaneyi'de beraberinde götürmüştür. Kaynaklara göre Selçuklu Devleti'nde aldığı ilk görev Tokat Emirliğidir. Daha sonra Moğolların da desteğiyle Erzincan subaşılığına getirilmiş, sultan II. İzzeddin Keykavus'un önemli adamlarından biri olup, sultana o dönemde rahat nefes aldırıştır. Ancak II. İzzeddin Keykavus'un Sultanhanı savaşında Moğollara yenilip kaçması üzerine Pervane, çeşitli siyasi manevralarla IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı tahta getirmeye muvaffak olmuş ve IV. Rükneddin Kılıçarslan'nın veziri olmuştur.⁵¹² Bu tarihten sonra Muînüddin Süleyman, Anadolu Selçuklu Devleti nezdinde adından daha da sık söz ettirmeye başlamıştır. Özellikle ikna kabiliyetini konuşturarak, birçok görüşme ve anlaşmada Selçuklu Devleti lehine kararlar aldırıştır. Bu dönemde her ne kadar devlet idaresi sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'nın elinde biliniyor ise de, aslında devleti Muînüddin Pervane idare etmiştir.⁵¹³

Muînüddin Pervane de Selçuklu Devleti'nin diğer idarecileri gibi din büyükleriyle sürekli iç içe olmuştur. Onlara büyük saygılar göstererek, ihtiyaçlarını gidermeye büyük çaba sarf etmiştir.⁵¹⁴ Aslında Muînüddin Pervane'nin Selçuklu

⁵⁰⁹ Eflâki, a.g.e., I, s. 205-6; Küçük, a.g.e., s. 72.

⁵¹⁰ Fûruzanfer, a.g.e., s. 342; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 246.

⁵¹¹ Fûruzanfer, a.g.e., s. 342.

⁵¹² Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 246.

⁵¹³ Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne" *DİA.*, cilt: XXXI, İstanbul 2006, s. 91-92; Fûruzanfer, a.g.e., s. 342.

⁵¹⁴ Eflâki, a.g.e., I, s. 58.

Devleti'nin idarecisi olarak birçok başarıya imza atmasının altında yatan sebeplerden biri de budur. Tasavvuf ve din büyüklerine gösterilen saygı ve muhabbetin muvaffakiyet vesilesi olduğuna gönülden inanmışlardır. Bundan dolayı bu dönemde Selçuklu Devleti birçok tasavvuf ve din büyüğünü barındırmıştır. Bunların başında iç şüphesiz Mevlâna gelmektedir.

Mevlâna Selçuklu Devleti'nin diğer idarecileriyle ve sultanlarıyla olduğu gibi Muinüddin Süleyman Pervane'yle de sıkı ilişkiler içerisinde olmuştur. Aslında Mevlâna idareciler ile birlikte olmak için çok çaba sarf etmemiş, tam aksine onların gönderdikleri hediyeleri bile çoğu zaman kabul etmemiştir.⁵¹⁵ Dolayısıyla idarecilerle arasındaki ciddiyeti hiçbir zaman elden bırakmamıştır. Ancak buna rağmen o dönem Selçuklu idarecileri Mevlâna'yla irtibat kurmaya büyük önem vermişlerdir. Bunlardan en çok bu konuda muvaffak olanı hiç şüphesiz Muinüddin Süleyman Pervane'dir.

Pervane, sarayında sürekli toplantılar icra ederek, dönemin bilginlerini, şeyhlerini, fütüvvet erbabını ve tüm ileri gelenleri davet edip onlarla birlikte olduğunu kaynaklar nakletmektedir. Bu durum aslında onun âlim ve şeyhlere karşı olumlu bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.⁵¹⁶ Bu meclislerde Mevlâna da bulunmuştur.⁵¹⁷

Hatta Pervane, birçok toplantı ve sema' meclislerini Mevlâna için düzenlemiştir. Ancak bu tavrı sadece Mevlâna'ya karşı olmamakla beraber, bu kişilerin başında da yine Mevlâna gelmektedir.⁵¹⁸ Pervane ve Mevlâna'nın aralarındaki diyalog genelde sohbet ve nasihat havasında geçmiştir.⁵¹⁹ Bazen Mevlâna, herhangi bir olay nedeniyle Pervane ve onunla beraber gelenlere nasihat ederken, bazen de bu istek Pervane'den gelmiştir.⁵²⁰ Bir gün yine kendisinden nasihat isteyen Pervane'ye Mevlâna:

⁵¹⁵ Küçük, a.g.e., s. 72.

⁵¹⁶ Küçük, a.g.e., s. 49.

⁵¹⁷ Füzûzanfer, a.g.e., s. 344.

⁵¹⁸ Şipahsâlar, a.g.e., s. 95.

⁵¹⁹ Kara, a.g.e., s. 247-248; Eflâki, a.g.e., I, s. 187.

⁵²⁰ Eflâki, a.g.e., I, s. 185.

“Emir Muînüddin eğer yapabileceksen, hiç gevşeklik göstermeden dört kibleye hizmeti kendine gerekli bil” der.

Pervane: “Biz bir kible biliyoruz diğer üçü hangileridir” diye sorunca Mevlâna:

“Bildiğin birincisi, günde beş defa yüzünü çevirdiğin namaz kiblesidir. İkincisi; ihtiyacın olduğu zamanlar yüzünü çevirip, ağlayıp sızlayarak, arzunun yerine gelmesi için ricada bulunduğun dua kiblesi olan gökyüzüdür. Üçüncüsü, padişahlardır... Bu kiblelerden dördüncüsü ise, Allah velilerinin kalbidir... Bu tür gönüllere günah ve zulüm taşı olmaktan sakın. Eğer sen tam bir samimiyet ve özenle bunu yaparsan yüce Allah da seni din ve devlet işlerinde destekler ve ahirette senin yanında olur.”⁵²¹

Mevlâna bu tür nasihatlerle Pervane’yi sürekli uyarmıştır. Bu nasihatlerinde bazen eleştiri olmuş, bazen de tavsiyeler olmuştur.⁵²² Mevlâna, Pervaneye olan sevgisini de açıkça ortaya koymuştur.⁵²³ Mevlâna’nın “Fîhi Mâ Fîh” adlı kitabının da Pervane’ye hitaben yazıldığı nakledilmiştir.⁵²⁴ Aslında o, devlet adamlarına dünyalık çıkarlar için yaklaşmanın kötü olduğunu da her fırsatta vurgulamıştır.⁵²⁵ Yukarıda da naklettiğimiz rivayetler ışığından anlaşıldığı kadarıyla Mevlâna, zaman zaman ziyaret ettiği devlet adamlarına karşı sert ikazlarda bulunmuş ve her fırsatta irşat etmiş,⁵²⁶ onları hem halka karşı şefkatle muameleye, hem de hayatlarında İslami hassasiyetleri gözetmeye davet etmiştir.⁵²⁷

Pervane, Mevlâna’ya karşı o denli büyük bir muhabbet beslemiştir ki, Mevlâna’nın ona ettiği şiddetli nasihatler karşısında edebini ve saygısını bozmamaya büyük özen göstermiştir. Pervane’nin Mevlâna’dan sık sık nasihatler ve Sema’ meclislerinde vaazlar etmesini istemesi bu söylediklerimizi doğrular niteliktedir.⁵²⁸ Pervane aynı zamanda Mevlâna ve Selçuklu Devleti sultanlarının arasında bir köprü

⁵²¹ Küçük, a.g.e., s. 51-52.

⁵²² Eflâki, a.g.e., I, s. 207.

⁵²³ Eflâki, a.g.e., I, s. 177-178.

⁵²⁴ Fûruzanfer, a.g.e., s. 344.

⁵²⁵ Kara, a.g.e., s. 248.

⁵²⁶ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 250.

⁵²⁷ Kara, a.g.e., s. 247-248

⁵²⁸ Sîpahsâlar, a.g.e., s. 103.

vazifesi de görmekteydi. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, bazı sultanların Mevlâna'dan vaaz etmesini Pervane aracılığıyla istedikleri anlaşılmaktadır.

Pervane'nin Mevlâna ile sık sık mektuplaşması da ikili arasındaki samimiyet ve irtibatın ayrı bir göstergesi olmuştur.⁵²⁹ Pervane ile Mevlâna arasındaki ilişki boyutu yine bir baba oğul ilişkisi tarzındadır. Mevlâna, diğer devlet adamlarıyla olduğu gibi, Muînüddin Pervane ile kurduğu ilişkilerinde de hiçbir şekilde şahsi çıkar gözetmemiş ve daima onu irşat etmeye gayret etmiştir.⁵³⁰ Bu vesileyle Pervane ve diğer devlet adamları, Mevlâna'nın samimi ve çıkara dayanmayan ilişkisinden etkilenmişlerdir.⁵³¹

Mevlâna hemen hemen her fırsatta kendisinden nasihat ve ders bekleyen Pervane'ye sık sık nasihatlerde bulunduğu gibi, onu çoğu zaman da ikaz etmiştir. Ancak bu ikazlar kimi zaman şiddetli bir uyarıya dönüşmüştür.⁵³² Pervane de bu durumdan memnun kalmış ve Mevlâna'ya karşı sevgisinin tesadüfi olmadığını her fırsatta ispat etmiştir.⁵³³ Hatta Mevlâna'nın kendisinden bir katili bağışlamasını istemesi karşısında, Mevlâna'ya duyduğu muhabbetten dolayı o katili bağışlamıştır.⁵³⁴ Mevlâna'nın hizmetini görebilmek şerefini kazanmak adına onun abdesthane ibriğini taşıdığı dahi rivayet edilmiştir.⁵³⁵ Pervane aynı zamanda bazen Mevlâna'yı imtihan etmeye çalışmış ve buna karşılık aldığı tepkiler sonucunda Mevlâna'dan özür dilediği de olmuştur.⁵³⁶ Dönemin kaynaklarının da naklettiklerine göre Mevlâna'nın en çok irtibat halinde olduğu Selçuklu idarecisi hiç şüphesiz Muînüddin pervane olmuştur. Pervane bulduğu her fırsatta Mevlâna'yı ya ziyaret etmiştir veya onu evine davet etmiştir.⁵³⁷

Mevlâna, sadece kendisine gelen idarecileri huzuruna kabul etmemiş, Aynı zamanda ihtiyaç sahibi olanları da dinlemiş ve onların ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Bu nedenle Mevlâna, kendisinden yardım isteyenlerin ihtiyaçlarını

⁵²⁹ Mevlana Celeleddin-i Rumi, *Fihi ma-fih*, s. 13-14-20-36-42-46-47-49-50-51-52-53-73-205-228.

⁵³⁰ Eflâki, a.g.e., I, s. 216-217.

⁵³¹ Kara, a.g.e., s. 249.

⁵³² Füzûzanfer, a.g.e., s. 301-345.

⁵³³ Küçük, a.g.e., s. 62-63.

⁵³⁴ Eflâki, a.g.e., I, s. 209-210; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 248.

⁵³⁵ Şipahsâlar, a.g.e., s. 91-92.

⁵³⁶ Küçük, a.g.e., s. 64.

⁵³⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 278-279.

gidermek için dönemin Selçuklu idarecilerinden birçok ricada bulunmuştur. Mevlâna'nın çeşitli ricalarda bulunduğu Selçuklu idarecilerinin başında hiç şüphesiz Pervane gelmektedir. Ancak Pervane'nin bu ricaları hemen yerine getirmedeği de olmuştur. Bunun örneği şu rivayette görülmektedir. Bir ara Mevlâna'nın dostlarından biri epeyce borçlanmış ve bunu birden ödemeye de gücü yokmuş. Bunun üzerine çoluk çocuğuyla birlikte Mevlâna'ya gelerek yalvarmaya başlamıştır. Bu hususta Allah rızası için Pervane'ye bir mektup yazarak, borcunun indirilmesi veya ödemede kolaylık sağlaması için Pervane'den ricada bulunmasını istemiştir. Mevlâna da bunun sonucunda Pervane'ye bir pusula göndermiş, borcun affedilmesini veya ödemede kolaylık sağlamasını istemiştir. Pervane, Mevlâna'nın bu ricasını “*Bu işin divanla ilgisi var*” diyerek bürokratik bir üslupla geçiştirmeye çalışınca Mevlâna: “*Biz devlerin Süleyman'ın hükmünde olduğunu bilirdik; Süleyman'ın devlerin hükmünde olduğunu değil*” diye cevap göndermiştir. Bu cevap Pervane'nin oldukça hoşuna gitmiş ve söz konusu borcu kendi hazinesinden karşılamıştır.⁵³⁸ Ancak bir başka mektubunda ise Mevlâna, Pervane'den Konyalıların bir takım sıkıntılarını gidermesini istemiştir. Pervane aldığı bu mektubu Mevlâna'ya duyduğu saygı ve muhabbetinden dolayı almış, öpmüş, başına koymuş ve Konyalıların ihtiyaçlarını gidermiştir.⁵³⁹

Mevlâna, etrafındaki ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları için Pervane'ye çeşitli ricalarda bulunmuş, ancak Pervane tarafından kendi şahsıyla ilgili yapılan bazı teklifleri de kimi zaman nazik bir dille geri çevirmiştir. Örneğin Pervane Mevlâna'nın babası için mezarına bir kubbe yaptırmak üzere izin istemiş ve Mevlâna bu isteği nazik bir ifadeyle geri çevirmiştir. Pervane'nin Mevlâna'ya olan saygı ve muhabbeti Mevlâna'nın vefatından sonra da devam etmiştir. Nitekim Mevlâna'nın vefatından sonra türbesinin masraflarını eşiyle birlikte büyük oranda karşılamış ve türbenin bir an önce yapılmasını sağlamıştır.⁵⁴⁰ Pervane'nin Mevlâna'ya gösterdiği saygının bir diğer örneği ise, Mevlâna, hayattayken ney dinleyip, sema' yapmasından dolayı ona muhalefet eden, onu bidatler çıkarıp dini tahrif etmekle suçlayan bir kısım fakih ve zahitler, Mevlâna'nın ölümünden sonra bir heyet halinde Pervane'ye gidip,

⁵³⁸ Füzûzanfer, a.g.e., s. 346-347.

⁵³⁹ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 248.

⁵⁴⁰ Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 249.

bu uygulamaların kaldırılması için ısrarda bulunmuşlardır. Ancak söz konusu uygulamaların Mevlâna'nın âdeti olması gerekçesiyle Pervane'nin Mevlâna'ya duyduğu saygıdan ötürü reddedilmiştir.⁵⁴¹ Aynı zamanda Mevlâna'nın vefatından sonrada bu adetin devam etmesine destek vererek, sema' meclisleri tertiplemiş ve bu meclislere bizatihi katılmıştır.⁵⁴²

3.1.5. Celâleddin Karatay

Anadolu Selçuklu Devleti'nin bir diğer tanınmış, başarılı devlet adamlarından biri de Celâleddin Karatay'dır. Doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi olmamakla birlikte, aslen bir Rum Gulamı olduğu nakledilmiştir.⁵⁴³ Bu bilgi doğrultusunda aynı kaynaklar onun Müslüman Türk asıllı biri olmadığını nakletmişlerdir. Sultan I. Alâeddin Keykubat'ın azatlı kölelerinden olduğu ve sultanın 17 yıl boyunca sürekli hizmetinde bulunduğu rivayet edilmiştir.⁵⁴⁴ Sultan Alâeddin Keykubat'ın saltanatı boyunca sürekli onun yanında bulunmuş ve önemli mevkilere getirilmiştir.⁵⁴⁵

II Gıyaseddin Keyhusrev'in 1243 yılında Köseadağ Savaşında İlhanlılar'a yenilmesinden sonra kendi köşesine çekilen Celâleddin Karatay, devlet işleri kötü gittiği sırada tekrar göreve getirilmiş ve Sultanın vefatından sonra üç oğlunun birlikte tahtta bulunduğu sırada daha etkili görevlerde bulunmuştur. II. İzzeddin Keykavus'un tek başına tahtta bulunduğu dönemde de etkili roller üstlenmiştir. Aynı zamanda yaptığı en büyük işlerden biri de, üç kardeşin birlikte saltanat sürmesini sağlayarak devletin parçalanmasını önlemiş olmasıdır.⁵⁴⁶ Hayatının sonuna kadar devlet içinde ikilemliğin çıkmasına engel olan Celâleddin Karatay, devletin önemli mevkilerine getirilecek kişilerin seçiminde de önemli roller üstlenmiştir.⁵⁴⁷

⁵⁴¹ Küçük, a.g.e., s. 66.

⁵⁴² Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 249.

⁵⁴³ Zehra Odabaşı, *Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri*, Konya 2012, s. 575.

⁵⁴⁴ Eflâki, a.g.e., I, s. 47; Küçük, a.g.e., s. 72; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 226.

⁵⁴⁵ Aydın Taneri, "Celâleddin Karatay" *DİA.*, cilt: VII, İstanbul 1993, s. 251.

⁵⁴⁶ Küçük, a.g.e., s. 72; Odabaşı, a.g.e., s. 577; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 226.

⁵⁴⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 47; Mevlâna Celâleddin-i Rûmi, *Mektuplar*, s. 241.

Kaynaklar, dönemin menşur ve fermanlarında Celâleddin Karatay için “*Velîyullah fi'l-arz*” diye hitap edildiğini naklederler.⁵⁴⁸

Dönemin kaynaklarının Celâleddin Karatay için en büyük ortak noktalarından biri de onun devlete sahip çıkan, dirlik ve düzeni sağlamak için samimi çabalar sarf eden, dindar, hayırsever, ahlaki meziyetlere sahip ve güçlü bir devlet adamı olduğu yönünde birleşmiş olmalarıdır. Çevresinde bulunan insanlara iyilik etmekte oldukça istekli olduğunu, ibadete düşkün bir devlet adamı olduğunu, maddi ve dünyalık zevklerden sakındığını yine kaynaklar nakletmektedir.

Celâleddin Karatay, 652/1254 yılında Kayseri de vefat edinceye dek⁵⁴⁹, özellikle hayra yönelik yaptırdığı eserleriyle adından çokça söz ettirmiştir.⁵⁵⁰ Yaptırması olduğu Karatay Medresesi bunların başında gelmektedir.⁵⁵¹ Özellikle de âlim ve mutasavvıflara büyük saygı gösteren bir devlet adamıdır. Kaynaklar onun din adamlarına vermiş olduğu değerler hakkında önemli bilgiler naklederler. Yaptırdığı bu hayrat eserlerinin açılışına dönemin büyük din adamlarını davet etmiş ve bu eserlerin açılışlarını onlarla birlikte yapmıştır. Bu eserler için tertiplemediği törenlere bilhassa davet ettiği din ve tasavvuf büyüklerinin arasında Mevlâna da vardır.⁵⁵²

Mevlâna'nın, devlet adamlarıyla olan ilişkilerini ele alırken üzerinde önemle durmamız gereken Selçuklu devlet adamlarından biri de Celâleddin Karatay'dır. Eflâkî, Celâleddin Karatay'ın bu iyiliklerinden dolayı Mevlâna'nın dikkatini çektiğini ve Mevlâna'nın ona hayranlık duyduğunu nakletmiştir. Ayrıca Mevlâna'nın ona büyük saygı gösterdiğini ve onun için “*Bizim Karatay'ımız*” dediğini nakleder.⁵⁵³ Mevlâna'nın Celâleddin Karatay'a hitaben birçok mektup yazdığını da yine kaynaklardan öğrenmekteyiz.⁵⁵⁴ Mevlâna bu kıymetli devlet adamını çok iyi ağırlamış ve kendisine çeşitli iltifatlarda bulunmuştur.⁵⁵⁵ Buna karşılık Celâleddin Karatay da her vesileyle sema' törenleri tertiplemiş ve Mevlâna'yı davet etmiş, ona büyük saygı göstermiştir. Bütün bu durumlar aslında Mevlâna ve Celâleddin Karatay

⁵⁴⁸ Küçük, a. g. e., s. 72; Taneri, “Celâleddin Karatay” *DİA.*, cilt: VII, İstanbul 1993, s. 251-252.

⁵⁴⁹ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, s. 226.

⁵⁵⁰ Küçük, a. g. e., s. 73.

⁵⁵¹ Turan, a. g. m., s. 12.

⁵⁵² Kara, a. g. e., s. 513.

⁵⁵³ Eflâkî, a. g. e., I, s. 218.

⁵⁵⁴ Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, s. 39, 124, 188.

⁵⁵⁵ Küçük, a. g. e., s. 72; Kara, a. g. e., s. 250.

arasında cereyan eden önemli ilişkinin bir göstergesidir.⁵⁵⁶ Celâleddin Karatay'ın Mevlâna'ya duyduğu saygının en önemli vesilesi Mevlâna'da gördüğü manevi büyüklüktür. Bu konuyla ilgili şöyle bir durumun cereyan ettiğini kaynaklar nakletmişlerdir. Bir gün sabah namazını Mevlâna'yla birlikte cemaat halinde kılmak için gizlice onun medresesine gelen Celâleddin Karatay, o sırada Mevlâna'nın mihrabın önünde derin bir murakabe halinde olduğunu müşahede etmiş ve onu arkadan izlemiştir. Birden Mevlâna'nın heybetli bir hale büründüğünü görünce çok şaşırmıştır. Daha sonra Mevlâna'nın bu halinin sebebini ona sormuş ve Mevlâna kendisine: “*Emir Celâleddin işte Allah(c.c.) bizi okşadığı zaman böyle oluruz ve bizi kendine çağırdığı vakitte böyle oluruz*” diye cevap vermiştir.⁵⁵⁷

Celâleddin Karatay'ın ölümünden sonra da Mevlâna'nın kendisine sevgi ve saygısı devam etmiştir. Bir gün Celâleddin Karatay'ın mezarının bulunduğu medresenin önünden geçen Mevlâna, bir müddet duraksar ve yanındakilere: “*Bizim merhum dostumuz Celâleddin Karatay, bize sesleniyor, bizimle beraber olmak istiyor*” der ve beraberindekilerle onun türbesine gidip, mezarı başında dualar edip, Kur'an ve gazeller okumuştur.⁵⁵⁸ Bu durum Mevlâna ve Celâleddin Karatay arasında ki bağın ne denli güçlü olduğunu göstermek açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Mevlâna dostlarını hayattayken ihmal etmediği gibi, onlar vefat ettiklerinde de onlara karşı sevgi ve saygısını devam ettirmiştir. Her daim onları rahmetle yad edip vefa göstermiştir.

3.2. Moğollar ve Mevlâna İlişkisi

Moğollar, ortaçağ dünya tarihinde çok önemli izler bırakan, özellikle de İslam dünyasındaki tahribatlarıyla adından söz ettiren bir kavimdir. Birçok devleti kendi hâkimiyeti altına almış ve birçok devleti de vergiye bağlamış olan Moğollar, başka milletler üzerinde derin bir korku imparatorluğu kurmuşlardır.⁵⁵⁹ Selçuklu Devleti de Moğollara vergi veren devletlerarasında yerini almış, 1242 yılında Erzurum'un

⁵⁵⁶ Eflâki, a.g.e., I, s. 187.

⁵⁵⁷ Eflâki, a.g.e., I, s. 261-262; Küçük, a.g.e., s. 73.

⁵⁵⁸ Kara, a.g.e., s. 250; Küçük, a.g.e., s. 73.

⁵⁵⁹ Özgüdenli, a.g.m., 30, s. 225.

düşmesiyle Anadolu Moğol istilasına açık hale gelmiş⁵⁶⁰ ve Anadolu halkı Moğol tehdidinden payına düşeni fazlasıyla almıştır.⁵⁶¹ Aslında Anadolu'yu Moğol hâkimiyetine sokan olay Köseadağ bozgunu olmuştur.⁵⁶² Moğol saldırıları sadece Anadolu ile sınırlı değildir. İslam âleminin büyük merkezleri de Moğolların saldırıları neticesinde çok ağır tahribatlarla karşılaşmak zorunda kalmıştır.⁵⁶³ Dolayısıyla İslam âleminin bütün yapısı değişmiş, bu sarsıntıya, Moğollara karşı koyanlar gibi boyun eğenlerde maruz kalmışlardır.⁵⁶⁴ Mevlâna'nın baba diyarı olan Belh şehri de Moğolların tahakküm ve tahribatına maruz kalmıştır. Bu durum Mevlâna üzerinde derin bir etkiye sebep olmuştur.⁵⁶⁵ Kaynakların naklettiklerine göre Moğollar, on iki bin mescidi ateşe vermiş, on dört bin Kur'an'ı yakmış, elli bine yakın öğrenci, bilgin ve hafızı öldürmüş, iki yüz bin insanı toprağa gömüştü, had ve hesaba gelmez miktarda da yağmalarda bulunmuşlardır.⁵⁶⁶

Moğollar hakkında ki bir kısım genel kanı ve rivayetler böyle iken, Mevlâna ve Moğollar arasında gerçekleştiği iddia edilen ilişki, o dönemden bu yana hep merak veya tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmanın asıl sebeplerinden birisi, Mevlâna'nın Moğollar hakkında söylediği bir takım tevile muhtaç söz ve davranışlarından ileri gelmiştir. Bazı art niyetli veya Mevlâna'dan hoşlanmadıkları için bir takım ideolojilerin etkisinde kalan insanların ortaya attıkları, Mevlâna'nın Moğol ajanı olduğu iddiası, hem Mevlevi kaynakları hem de Mevlâna'nın yakınında bulunmuş âlimlerin eserlerinde rastlanmış bir temele dayanmamaktadır. Tam tersine özellikle Mevlevi kaynaklarında Moğollar hakkında pekte iç açıcı şeylerden söz edilmemesi de bu söylediğimizi ispatlar niteliktedir.

Mevlâna'nın, Moğollar hakkında sarf ettiği sözlerine bakıldığında, Mevlâna'yı mutasavvıf kimliği dışında düşünmek olayları yanlış yorumlamaya sevk edebilmektedir. Çünkü Mevlâna, o dönemin süper gücü konumuna gelmiş olan Moğolların geldiği konumu tasavvufi bakış açılarıyla değerlendirmiştir.⁵⁶⁷ O,

⁵⁶⁰ Çetin, a.g.e., s. 263.

⁵⁶¹ Mikâil Bayram, *Selçuklular Zamanında Konya'da Dini ve Fikri Hareketler*, İstanbul 2008, s. 76.

⁵⁶² Koca, a.g.e., s. 29-30.

⁵⁶³ Füzüzanfer, a.g.e., s. 120.

⁵⁶⁴ Cahen, *Türkler Nasıl Müslüman Oldular*, s. 478.

⁵⁶⁵ Çetin, a.g.e., s. 245.

⁵⁶⁶ Küçük, a.g.e., s. 88-89.

⁵⁶⁷ Küçük, a.g.e., s. 89.

Moğolların bu denli büyük bir güç haline gelişini anlatırken, nedenleri üzerinde de durmaktan yana fikir beyanında bulunmuştur.

Mevlâna'nın, Moğolların casusu olduğuna dair itham edildiği ifadelerinin birinde Moğollar hakkında söylediği şu sözler referans gösterilmiştir; *“Onların (Moğolların) gönülleri kırık ve kuvvetleri yokken, Allah yalvarmalarını kabul ederek onlara yardım etti. Şimdi ise bu kadar ihtişam ve kuvvetli oldukları şu anda, halkların bu fakirliği ve zayıflığı, Yüce Allah'ın onları yok etmesine yol açacaktır. Böylece dünyayı zapt etmelerinin kendi kuvvetlerinin karşılığı olmayıp, Hakk'ın inayeti ve yardımı ile olduğunu anlayabilsinler diye Hak Teâlâ böyle yapar. Onlar önce insanlardan uzak, fakir, çırılçıplak ve acınacak bir halde, sahrada yaşarlarken, onlardan bazıları ticaret yapmak için Harezm vilayetine geliyorlardı. Harezmşah bunu engelleyerek, tüccarların öldürülmesini emrediyordu. Tatarlar, padişahlarının yanlarına dert yanmağa giderek "Mahvolduk" dediler. Padişahları da on günlük izin isteyerek bir mağaranın kovuğuna gidip orada tam bir vecd içinde ibadet ederek Allah'a yalvardı. Allah'tan "Senin dileğini, yalvarışlarını kabul ettim. Dışarı çık. Her nereye gidersen, muzaffer ol!" diye bir ses erişti. Bu şekilde Hak buyruğuyla yola çıktıklarından, karşılarında bulunanları yendiler ve bütün yeryüzünü kapladılar.”* Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Mevlâna, Moğolların yükselişini sadece bir tahakküm ve zorbalık neticesine bağlamamış, aynı zamanda meseleyi tasavvufi bir perspektifle yorumlamıştır. Ancak yine vurgulamak istediği meselenin bir yönü daha var ki, gücü elinde bulunduranın her zaman doğru yolda olduğunun bir göstergesi olmadığıdır.⁵⁶⁸

Mevlâna, Moğolların güçlenmesini tek bir sebebe bağlamamıştır.⁵⁶⁹ Onun ifade etmek istediği asıl sebeplerden birisi de, daha önce Moğollara karşı zalimce tavırlar sergileyenlerin manevi tokat yemiş olmalarıyla doğrudan alakalıdır. Ayrıca bu demek değildir ki, Mevlâna Moğolları tezkiye ediyor. Çünkü onun verdiği sohbetlerin sadedine bakılırsa, Moğolların yaptıkları zulümler ile ahirete inanmış birinin bu inancının bağdaşamayacağını ifade ettikten sonra, iyilik ve kötülüğün karşılıksız kalmayacağını belirterek, Moğollar bile olsa yaptıkları kötülüklerin

⁵⁶⁸ Küçük, a.g.e., s. 89.

⁵⁶⁹ Eflâki, a.g.e., I, s. 243-244.

cezasını çekeceklerini vurgulamak istemiştir.⁵⁷⁰ Böylelikle Mevlâna, her zaman olduğu gibi bu olay karşısında da objektifliği elden bırakmamıştır.⁵⁷¹

Mevlâna, o dönemde her bakımdan zor günler geçiren Anadolu Selçuklu Devleti halkının manevi yöntemlerle moral ve motivasyonlarını diri tutmaya gayret göstermiştir.⁵⁷² Sıkıntılı süreçlerden geçen halkı daha da zor bir duruma maruz bırakacak olan Moğollara karşı saldırgan ve hırçın bir tutuma sevk etmek yerine, sabırla ve tevekkülle mücadele etme yöntemini tercih etmiştir.⁵⁷³ Çünkü Mevlâna, elinden geldiğince Moğol yönetim çevrelerine yaklaşarak, onların yumuşak bir tutum içine girmelerini sağlamaya çalışmıştır. Dolayısıyla halkı Moğollara karşı galeyana getirmekten itina etmiştir.⁵⁷⁴ Bu vesileyle Mevlâna, Moğol saldırıları sonucunda malları ellerinden alınan halkın “*Moğollar mallarımızı alıyolar, ara sıra da onlar bize mallarını bağışlıyorlar. Acaba bunun hükmü nedir?*” şeklinde sordukları sorulara, yine İslami usullere bağlı kalmaya özen göstererek yorumlamış, deprem, yangın, sel vb. doğal afetlerle elden çıkan ve çalınan malların Allah’ın hazinesine dâhil olduğunu ifade ederek, Moğolların da çaldığı mallar için bu hükmü vererek cevaplamıştır. Onun bu cevabından da anlaşılacağı gibi aslında üstü kapalı bazı sohbetlerinde Moğolların zalimliğini ortaya koyarak onlar için afet benzetmesi yapmıştır.⁵⁷⁵ Mevlâna, halkın çalınan mallarına karşılık onlara böyle cevaplar vererek, olayların ardından halkın üzüntüsünü derinleştirmek yerine onlara psikolojik bir rahatlama sağlamıştır.⁵⁷⁶

Mevlâna ve Moğollar arasındaki ilişkinin ne düzeyde olduğunu bize ifade eden başka bir durum daha vardır. Oda, Moğollarla işbirliği yapmak zorunda kalmış olan Muinüddin Pervane’nin bu tutumundan dolayı Mevlâna tarafından eleştirilere maruz kalmış olmasıdır. Mevlâna, kimi zaman Moğollarla bir araya gelmek zorunda kalan ve onlarla teşrik-i mesai etmiş olan Pervane’ye sert çıkışlarda bulunarak,

⁵⁷⁰ Mevlâna’nın bu tür sohbetleri ve görüşleri için bkz. Mevlâna, *Fihî Mâ Fih*, ss. 60,61,62.

⁵⁷¹ Mevlâna’nın Moğollara bakış açısı ile ilgili ortaya atılan iddiaların sıhhatini konu alarak yazılmış kapsamlı bilgiler için bkz. Küçük, a.g.e., ss. 88-107 vd.

⁵⁷² Sadi İrmak, Fevzi Halıcı, *Mevlâna Güldestesi*, Ankara 1966, s. 17.

⁵⁷³ Bayram, a.g.e., s. 76.

⁵⁷⁴ Ocak, *Ortaçağ Anadolu’sunda İslam’ın Ayak İzleri Selçuklu Dönemi*, s. 198.

⁵⁷⁵ Bu benzetme ve cevabın tamamı için bkz. Mevlâna, *Fihî Mâ Fih*, s. 61.

⁵⁷⁶ Küçük, a.g.e., s. 92.

Moğollara karşı tutumunu bir başka şekilde göstermiştir.⁵⁷⁷ Ayrıca Moğollarla birlikte hareket etmek zorunda kalmış olan Selçuklu Devlet adamlarının bu durum karşısında vicdanen rahatsızlık duymaları da Mevlâna'yı memnun eden bir başka faktör olmuştur.⁵⁷⁸ Dönemin siyasi şartları gereği gerçekleşen bu durum karşısında devlet adamlarının duydukları rahatsızlığın iman alameti olduğunu belirterek onları rahatlatmıştır.⁵⁷⁹ Mevlâna'nın bu tutumu, Moğollar karşısındaki duygularını ifade açısından son derece önemli olmuştur.

Ayrıca kaynakların naklettiklerine göre, Moğollar Konya'yı kuşattıkları bir esnada Mevlâna, kerametvari bir şekilde Konya şehrini ve halkını Moğolların tahakküm ve zulümlerinden kurtarmaya muvaffak olmuştur.⁵⁸⁰ Mevlâna'nın göstermiş olduğu bu keramet karşısında Moğollar, Konya'ya dokunmaya çekinmiş ve şehre ilişmekten vazgeçmişlerdir. Böylelikle Mevlâna'nın vesilesiyle halk, Konya'da daha rahat bir nefes almaya başlamıştır.⁵⁸¹ Bu durum Mevlâna'nın, Moğollara ilişkin tutumu açısından bize şunu gösteriyor ki, eğer Mevlâna, Moğolları beğeniyor ya da destekliyor olsaydı, onlara karşı değil şehri korumak, tam tersine onları Konya'ya davet etmiş olurdu. Ayrıca kaynakların naklettiklerine göre, Mevlâna'nın Moğollarla direk savaşmayı tercih etmemesinin sebeplerinden birisi olarak, onun Moğolların ileriki zamanlarda Müslüman olacaklarını tespit etmiş olmasıdır.⁵⁸² Bu durum da gösteriyor ki Mevlâna, sadece kendi zamanına hapsedilmiş birisi değildir. O, durumları ve olayları oldukça yerinde teşhis edebilmiştir. Daha sonraki yıllarda Moğolların Müslüman olmaları bu durumu doğrular mahiyette olmuştur.⁵⁸³

Ancak Mevlâna'nın Moğollara karşı takınmış olduğu tutum ne bir saf sevgi, ne de tam bir nefret olarak açıklanabilir. Çünkü bu durum Mevlâna'nın, Anadolu'da hüküm sürmeleri için Moğollara zemin hazırlamak gayesinden kaynaklanmamıştır. Onun bu tutumu tamamen sahip olduğu aşk merkezli tasavvuf anlayışı ile bağdaştırılabilir. Bu vesileyle Mevlâna'yı, Selçuklu Devleti dostu ya da bir Moğol

⁵⁷⁷ Mevlâna, *Mektuplar*, s. 247; Küçük, a.g.e., s. 93.

⁵⁷⁸ Mevlâna, *Fîhi Mâ-Fih ve Mecalis-i Seba'dan Seçmeler*, s. 221.

⁵⁷⁹ Küçük, a.g.e., s. 94.

⁵⁸⁰ Eflâki, a.g.e., I, s. 283; Ayrıca bu konu hakkında daha detaylı bilgiler için bkz. Küçük, a.g.e., s. 94-97.

⁵⁸¹ Eflâki, a.g.e., I, s. 284.

⁵⁸² Arda Deniz, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Tarihi*, İstanbul 2013, s. 189.

⁵⁸³ Özgüdenli, a.g.m., s. 226.

dostu olarak nitelemek yerine onu, evrensel bir insan dostu olarak tanımlamak daha yerinde olacaktır. Çünkü onun tasavvuf anlayışının temelinde insan yatmakta olup, nihayetinde Moğollara karşı genellikle bu anlayış çerçevesinde bakmıştır.

SONUÇ

Tarihin her döneminde insanlar, yaşadığı zaman diliminde kendi alanındaki düşünce kalıplarından etkilenmişlerdir. Belli fikirlerin veya kişilerin etkisinde kalarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ancak bazı şahıslar için durum daha farklı olmuştur. Bu insanların bir kısmı etkilenmekten çok çevresini etkilemeyi başarmışlardır. İnsanların en çaresiz anlarında onlara fikirleriyle yeni yollar göstermişlerdir. Zaten bu durumlarda bulunan halklar da böyle rehberlere her zaman ihtiyaç hissetmişlerdir.

Bu çerçevede şüphesiz ki Mevlâna'nın, XIII. asrın getirmiş olduğu sıkıntılı durumlar içerisinde, insanların ihtiyaçlarını bir ölçüde giderebilen bir fikir insanı olduğunu söyletebiliriz. Bu asırda İslam dünyasının ve özellikle Anadolu coğrafyasının içinden geçtiği durum tam bir belirsizliği sembolize ederken, Mevlâna'nın bu belirsizliğe gömülüp kalmadığını görmekteyiz. Bu durum çerçevesinde Mevlâna, her kesimle ilişkiler içerisinde olmuş ve çeşitli irşad yöntemlerine başvurarak bu buhran zincirini kırmaya çalışmıştır. Anadolu'ya gelene kadar geçirmiş olduğu süreç içerisinde babasının etkisinde yetişen Mevlâna, daha sonra babasının vefatıyla irşad bayrağını ondan devralarak, Anadolu'da önemli faaliyetler icra etmiştir. Sufi ve âlimlerle sürekli iç içe olan Mevlâna, aynı zamanda halkın arasında da yerini alarak, söylenenin aksine sadece elit kesimlerle iletişim içerisinde olmadığını da göstermiştir. Aynı zamanda tasavvuf ehli ile siyasi erk arasındaki rekabet ve çekişmeye dayalı mücadeleden uzak kalmaya özen göstermiştir. Bu vesileyle bilinen siyasete mesafeli olmasının yanı sıra kendisine özgü bir siyaset iletişimi geliştirmiştir. Bu yönüyle sufi ve âlimlerle aynı ortamı paylaşırken, diğer bir yönüyle de devlet adamlarıyla bir arada bulunmayı da ihmal etmemiştir. Mevlâna sürekli devlet adamlarını uyarmış ve onarı her fırsatta irşad etmeye gayret göstererek yanlışlardan uzak tutmaya çalışmıştır.

Mevlâna, toplum içerisinde bulunan sufiler ve idarecilerle iletişime önem verirken, halkı da asla ihmal etmemiştir. O gerek Müslüman halkla, gerekse gayrimüslim halklarla iyi ilişkiler içerisinde olma gayretini göstermiştir. Bu vesileyle Müslüman halk kadar, gayrimüslimler de Mevlâna'ya muhabbet ve saygı duymuşlardır. Ayrıca

halkla olan ilişkisi çerçevesinde birçok gayrimüslimin hidayetine vesile olmuş ve İslamiyet'in Anadolu'da daha da yayılmasına ve yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

Mevlâna'nın, Anadolu Selçuklu Devleti'nin bazı idarecilerine göre Moğollarla direkt ilişki içerisinde olmadığını görmekteyiz. O, kendisine isnat edilen Moğol casusluğu konusundaki iddiaların aksine, ne bir milliyetçilik duygusuyla onlardan nefret etmiştir, ne de güçlünün yanında olma kaygısıyla onları sevmiştir. Bu vesileyle bir yandan Moğolların o dönemlerde süper güç haline gelmelerini tasavvufî bir bakış açısıyla açıklarken, diğer yandan onların yaptıkları zulümlerle uzun süre güçlerini koruyamayacaklarını da dile getirmiştir. Fakat aynı zamanda, aşk meşrepli bir yaşam tarzıyla öne çıkan Mevlâna'nın tam anlamıyla Moğollardan nefret ettiği söylenemez. Bu vesileyle Mevlâna'yı, sadece bir Selçuklu dostu yada bir Moğol ajanı diyerek nitelemek yerine, bir insan dostu diye tanımlamak daha yerinde bir tespit olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksarâyî, Kerimüddin Mahmud, “Selçukî Devletleri Tarihi,” çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1943
- Aydın, Mehmet, “Hz. Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”, 2. *Millî Mevlana Kongresi (Tebliğler)*, Konya 1986.
- Baş, Eyüp, *İslam Kurumları Tarihi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev*, TTK Yayınları, Ankara 1997.
- Bayram, Mikail, *Selçuklular Zamanında Konya'da Dini ve Fikri Hareketler*, NKM Yayınları, İstanbul 2008.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2014.
- Cahen, Claude, *Türkler Nasıl Müslüman Oldular*, Örgün Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2011.
- Can, Şefik, *Mevlânâ Hayatı-Şahsiyeti-Fikirleri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- Ceylan, Semih, “Seyyid Burhaneddin”, *DİA*, Cilt: XXXVII, TDV Yayınları, İstanbul 2009.
- Ceylan, Semih, “Selâhaddîn-i Zerkûb”, *DİA*, Cilt: XXXVI, İstanbul 2009.
- Ceylan, Semih, “Şems-i Tebrîzî”, *DİA*, Cilt: XXXVIII, TDV Yayınları, İstanbul 2010.
- Çetin, Osman, *Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Düşünce Yayınları, İstanbul 2011.
- Değirmençay, Veyis, “Sultan Veled”, *DİA*, Cilt:XXXVII, TDV Yayınları, İstanbul 2009.
- Demir, Mustafa, *Selçuklular Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul 2015.

- Demirli, Ekrem, “Sadreddin Konevî”, *DİA*, Cilt: XXXV, TDV Yayınları, İstanbul 2008.
- Deniz, Arda, *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi*, Ekim Yayınevi, İstanbul 2013.
- Divitçioğlu, Sencer, *Oğuz’dan Selçuklu ’ya (Boy, Kanat ve Devlet)*, İmge Yayınları, Ankara 2005.
- Eflâkî, Ahmet, *Âriflerin Menkıbeleri II*, çev Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul 1995.
- Eflâkî, Ahmet, *Âriflerin Menkıbeleri I*, Çev Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973.
- Ersan, Mehmet – Alican, Mustafa, *Sorularla Selçuklular Tarihi, Osmanlı’dan Önce Onlar Vardı, Türkiye Selçukluları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Eva de Vitray- Meyerovitch (Havva Hanım), *Hız. Mevlânâ ve İslam Tasavvufu*, çev: Mehmet Aydın, Konya İl Kültür Turizm Yayınları, Konya 2012.
- Feridun Bin Ahmed, *Sipahsâlar- Hazreti Mevlânâ ve Yakınları*, Elest Yayınevi, İstanbul 2007.
- Freely, John, *At Üstünde Fırtına Anadolu Selçukluları*, Çev Neşener Domaniç, Doğan Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Fürüzanfer, Bediüzzaman, *Mevlâna Celâleddin (Biyografî)*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, “Mevlevilik”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, Cilt 8, İstanbul 1979.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Mevlâna (Hayatı- Sanatı-Eseri)*, Varlık Yayınevi, İstanbul 1954.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin Selçuklu Sultanları ile ilişkileri”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı25, Bahar 2011

- Hillenbrand, Carole, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.
- Irmak, Sadi – Halıcı, Fevzi, *Mevlâna Güldestesi*, Güven Matbaası, Ankara 1966.
- İbnu Bîbi, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi*, Muhtasar Selçuknâme'den çev. M. Nuri Gençosman, Ankara, 1941.
- İzgi, Cevat, "Ekmeleddin en-Nahcuvanî", *DİA*, Cilt: X, İstanbul 1994.
- Kafalı, Mustafa, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Berikan Yayınları, Ankara 2013.
- Kara, Seyfullah, *Selçuklular'ın Dini Serüveni- Türkiye'nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı*, Şema Yayınevi, İstanbul 2006.
- Karaismailoğlu, Adnan, "Konyalı Mevlana" *KTOY.*, Sayı III, Konya 2000.
- Kesik, Muharrem, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.
- Kesik, Muharrem, "Muînüddin Süleyman Pervane", *DİA*, TDV Yayınları, Cilt XXXI, İstanbul 2006.
- Koca, Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara 2012.
- Köprülü, Mehmet Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, 2013.
- Küçük, Osman Nuri, *Mevlânâ ve İktidar Yöneticilerle İlişkileri ve Moğol Casusluğu İddiaları*, Rumî Yayınları, Konya 2007.
- Lewis, Franklin, *Mevlana-Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı. Mevlana Celâleddin-i Rûmî'nin Hayatı, Öğretisi ve Şiiri*, Çev Gülçâğalı Güven- Hamide Koyukan, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2008.
- Massignon, Louis, "Tasavvuf", *MEB İslam Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, Cilt121, İstanbul 1979.
- Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Fîhi Mâ-Fîh ve Meclis-i Seba'dan Seçmeler*, haz. Abdalbaki Gölpınarlı, MEB Yayınları, İstanbul 1972

- Mevlâna Celâleddin-i Rûmî, *Mektuplar*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Anka Basım İnkılâp Yayınevi, İstanbul 1999.
- Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî, *Fîhi Mâ Fîh*, Terc. Ahmet Avni Konuk, Haz. Selçuk Eraydın, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Muslu, Ramazan, *Anadolu'da Tasavvuf Yolları*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Ortaçağlar Anadolu'sunda İslâm'ın Ayak İzleri Selçuklu Dönemi*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2011.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- Odabaşı, Zehra, "Celâleddin Karatay'ın Hayatı ve Siyasi Kariyeri", *SÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü*, Konya 2012.
- Önder, Mehmet, *Mevlâna (Hayatı-Eserleri)*, Kervan Yayınevi, İstanbul 1973.
- Öngören, Reşat, "Mevlânâ Celaleddin-î Rûmî", *DİA*, TDV Yayınları, Cilt29, Ankara 2004.
- Özgüdenli, Osman Gazi, "Moğollar", *DİA*, 30.Cilt, İstanbul 2005.
- Özönder, Hasan, *Mevlânâ'nın Gönül Dostları*, Konya Valiliği İl Kültür Turizm Yayınları, Konya 2004.
- Özalp, Ahmet, "Mevlevilik", *ŞİA*, Şamil Yayınevi, cilt: IV, İstanbul 1991.
- Özalp, Ahmet, "Tasavvuf", *ŞİA*, Şamil Yayınevi, cilt: VI, İstanbul 1994.
- Rice, Tamana Tolbot, *The Seljuks In Asia Minor (Anadolu Selçuklu Tarihi)*, Çev. Tuna Taştan, Ankara 2015.
- Sağlam, Bahaeddin, *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, Tebliğ Yayınları, İstanbul 1995.
- Sevgi, H. Ahmet, "Hûsameddin Çelebi", *DİA*, Cilt: XVIII, TDV Yayınları, İstanbul 1998.
- Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

- Sümer, Faruk, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- Sümer, Faruk, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK Yayınları, Ankara 1988.
- Sümer, Faruk, "Kılıçarslan IV.", *DİA*, cilt: XXV, Ankara 2002.
- Sümer, Faruk, "II. Keykavus", *DİA*, cilt: XXV, Ankara 2002.
- Şahin, Haşim, *Orta Zamanın Türkleri- Orta Çağ İslam ve Türk Tarihine Dair Yazılar*, Yeditepe Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2011.
- Şahinoğlu, M. Nazif, "Bahâeddin Veled", *DİA*, TDV Yayınları, cilt: IV, İstanbul 1991.
- Şeker, Fatih M., *Selçuklu Türklerinin İslam Tasavvufu*, Dergah Yayınları, İstanbul 2011.
- Şimşekler, Nuri, *Mevlana'nın Düşünce Dünyasından*, Konya Valiliği İl Kültür Turizm Yayınları, Konya 2005.
- Taneri, Aydın, "Celaleddin Karatay", *DİA*, TDV Yayınları, cilt: VII, İstanbul 1993.
- Temizel, Ali, *Mevlâna Çevresindekiler, Mevlevilik, Eserleriyle ilgili Eski harfli Türkçe Eserler*, SÜ Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya 2009.
- Turan, Osman, "Celalaeddin Karatay Vakıflar ve Vakfiyeleri", *Belleten*, TTK Yayınları, Ankara 1948.
- Turan, Osman, *Türkiye Selçukluları*, TTK Basımevi, Ankara 1958.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, 7.baskı, İstanbul 1999.
- Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1976.

Turan, Osman, *Doğu Anadolu'da Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Türkmen, Erkan, *Hız. Mevlânâ'yı Hakikatın Sırlarına Ulaştıran Şems-i Tebrizî'nin Öğretileri*, Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul 2009.

Uludağ, Süleyman, "Mutasavvıf", *DİA*, cilt: XXXI, İstanbul 2006.

Ürkmez, Melâhat, *Gönül Bahçesinde Mevlâna*, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2005.

Veled, Sultan, *İbtidanâme*, Güven Yayınları, Ankara 1976.

Yinanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, TTK Yayınları, Cilt1, Ankara 2013.

Yüan-Ch'ao Pi-Shi, *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev Ahmet Temir, TTK Basımevi, Ankara 1948.

ÖZET

Anadolu ve İslam tarihinde üzerinde önemle durulması gereken, hayatları ve dönemleri incelemeye değer birçok kıymetli isim mevcuttur. Bu isimlerin başlarında gelen Mevlâna Celâleddin-i Rûmi hakkında her yönüyle tetkik edilmeye değer konular mevcuttur. Özellikle bir birinden farklı kesimler tarafından Anadolu Selçuklu Devleti dönemini içermek kaydıyla Mevlâna'yla ilgili ayrı ayrı eserlerde ele alınmış konuları bir araya toplamak daha faydalı olacağı için böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Yapılan bu çalışma, bir giriş ve altı bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde tasavvufun Anadolu'ya girişi hakkında kısa bir bilgi sunulmuştur. Birinci bölümde Mevlâna'nın hayatı, doğumu, babası, şehrinden göç etmesi, Anadolu'ya gelmesi ve yetiştiği bilimsel ve fikirsel ortam ele alınmıştır. İkinci bölümde sufi ve âlimlerin Mevlâna'yla ilişkileri bağlamında Mevlâna'ya karşı algıları ele alınmış, üçüncü bölümde idarecilerin Mevlâna'yla ilişkileri, dördüncü bölümde halkın Mevlâna'yla ilişkileri, beşinci bölümde gayrimüslimlerin Mevlâna'ya olan bakış açısı, altıncı bölümde ise Moğollar ve Mevlâna ilişkileri ile ilgili konular ele alınmıştır.

Bu bağlamda Mevlâna, önceki çalışmalardan farklı olarak birçok yönüyle ele alınmış, bu sefer o dönemde yaşamış insanların ve farklı kesimlerin Mevlâna algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmanın tümü hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve özet halinde sunulmuştur. Ayrıca tezin son kısmında araştırmancının kaynaklar listesi yer almaktadır.

ARSİV Kayıt Bilgileri :

Tezin Adı : Selçuklular Döneminde Anadolu'da Mevlâna Algısı

Tezin Yazarı : Baycan ATEŞ

Tezin Danışmanı : Prof. Dr. Seyfullah KARA

Tezin Konumu : Yüksek Lisans

Tezin Tarihi : 18.05.2016

Tezin Alanı : Tarih

Tezin Yeri : KBÜSBE - KARABÜK

Anahtar Sözcükler: Anadolu Selçukluları, Anadolu Selçuklu Devleti, Tasavvuf, Mevlâna Celaleddin-i Rumi, Moğollar, Gayrimüslimler

ABSTRACT

There are many treasured people in the Anatolian and Islamic history which are worthwhile to be investigated in the context of their life and era. Mevlâna Celâleddin-i Rûmi is the foremost person amongst these people to be studied in every aspect. There is a need to gather studies of different researchers with distinct subjects about Mevlâna including the Anatolian Seljuk Empire era.

This study consist of introduction and six sections. A short information about entrance of Islamic philosophy to Anatolia is given in introduction section. In section one, Mevlâna's life, birth, father, migration, journey to Anatolia, scientific and intellectual environment in which he grown is given. In section two, sufis and savants perception of Mevlâna in context of their relationship is discussed. Governors relationships with Mevlâna is explained in section three. In section four, Mevlâna's relationship with people is discussed. Non-Muslims point of view to Mevlâna is explained in section five. In section six, relationship of Mongols and Mevlâna is discussed.

In this study, Mevlâna is discussed in many aspects unlike the other works. Mevlâna perception of people from his era and different strata is revealed. A general review of whole study has been done and given compendiously in the final section. Furthermore references are placed in the last section of this thesis study.

ARCHIVE Information:

Thesis Name : Mawlana Perception of Anatolia in the Seljuk Dynasty Period

Thesis Author : Baycan ATEŞ

Thesis Advisor : Prof. Dr. Seyfullah KARA

Thesis Type : Master Thesis

Date of Thesis : Master

Department of Thesis : History

Place of Thesis : KBÜSBE-KARABUK

Key Words : Anatolian Seljuk, Mytic, Mawlana Celaleddin Rumi, Mongols, Non muslim

ÖZGEÇMİŞ

Baycan ATEŞ, 02.09.1987 tarihinde Muş'ta doğdu. Bursa Çelebi Mehmed Lisesi'ni bitirdikten sonra 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. 2014 yılında Sakarya Üniversitesi'nden mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başladı. *Selçuklular Döneminde Anadolu'da Mevlâna Algısı* isimli tezi ile Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.

